

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav pro dějiny umění

Diplomová práce

František Mikš
a jeho sakrální architektonická tvorba

Frantisek Miks and his sacral architectonic works

Bc. Lenka Kovářová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především vedoucímu mé práce, Ing. Petru Mackovi, Ph.D., za vstřícný přístup a cenné rady. Velký dík patří mé rodině za podporu při studiu a tvorbě této práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. 4. 2018

Abstrakt

Cílem této diplomové práce bylo zabývat se osobou Františka Mikše a určit, sepsat, poznat a zhodnotit z umělecko-historického hlediska jeho sakrální architektonické dílo. Jelikož tato osobnost nebyla nikdy podrobněji zkoumána, musela jsem v první fázi vyhledávat archivní a další prameny. Prozkoumala jsem přístupné fondy, které s tématem mohly souviset, v *Archivu hlavního města Prahy*, *Národním archivu*, *Státním oblastním archivu* v Praze, v Kolíně a v Berouně, archivu *Institutu pro plánování a rozvoje hl. m. Prahy*, *Památníku národního písemnictví*, *Podlipanském muzeu* v Českém Brodě a v dalších. Užitečné informace i obrazový materiál se mi podařilo najít i v dobových periodikách, např. *Architektonický obzor*, *Technický obzor*, *Stavitelské listy*, *Zlatá Praha*, atd. Podařilo se mi objevit nemalý objem písemností a četných architektonických plánů k Mikšovým projektům.

Samotný text práce je rozdělen do dvanácti kapitol, včetně úvodu a závěru. Za úvod je zařazena biografická část popisující život architekta s ohledem na jeho architektonickou tvorbu. Jeho ostatní produkce (kostelní mobiliář, ...) je zde zmíněna jen okrajově, neboť tuto oblast je třeba podrobit samostatnému detailnímu průzkumu. Každá z ostatních devíti kapitol je věnována vždy jednomu sakrálnímu objektu, jehož výstavbu či obnovu Mikš navrhoval. Nalezneme zde např. stručný stavební a historický vývoj (u obnov), okolnosti vzniku (u novostaveb), případné určení Mikšova podílu při projektování, rekonstrukce procesů obnov památek a popisy a analýzy Mikšových architektonických plánů s jejich umělecko-historickým hodnocením.

V závěru jsou představeny nové a dosud nepublikované poznatky a názory na osobnost Františka Mikše a jeho architektonické sakrální dílo, vyvozené z informací a analýz shromážděných v předchozích kapitolách. František Mikš je výraznou a zatím poněkud opomíjenou osobností architektury historismu na přelomu 19. a 20. století. Pracoval jak v oblasti projektování novostaveb, tak i obnov památek, a ve svém oboru byl jistě ceněným specialistou. Své projekty dokázal přizpůsobit a vypracovat podle často předem zadaných podmínek objednavatele, ale přesto do nich uměl vložit vlastní invenci. Jedním z jeho nejvý-

znamnějších přínosů na poli architektury je tzv. „národní aspekt“, kterým obohatil své návrhy. Toto zařazování parafrází a citací architektonických prvků středověkých staveb z českého prostředí do nových projektů lze srovnat s „českou neorenesancí“ Antonína Wiehla.

Klíčová slova

architektura, Český Brod, František Mikš, gotika, historismus, Josef Mocker, kostel, neogotika, Plaňany, Praha, projekt

Abstract

The aim of my diploma thesis was to deal with person Frantisek Miks and to define, identify, get to know and make art-historical critique of his sacral architectural work. This person wasn't study in detail never before, so I had to do research in archives: *Prague City Archives*, *National Archives*, *Regional Archives* in Prague, Kolin and Beroun, *Archive of Prague Institute of Planning and Development*, *Monument of National Literature*, *Podlipanske Museum* in Cesky Brod, etc. I found interesting information and iconography materials in periodicals: *Architektonicky obzor*, *Technicky obzor*, *Stavitelske listy*, *Zlata Praha*, etc. I discovered considerable amount of documents and architectural plans of Miks's projects.

Text of this diploma thesis is divided in twelve chapters including the introduction and the conclusion. After the introduction there is biographical chapter and nine chapters about nine sacral architectural monuments, which are connected with F. Miks. They include brief history, details of genesis buildings and analysis of Miks's architectural plans with their art-historical critiques.

In the conclusion there are presented new and still not published knowledges and opinions on person Frantisek Miks and his sacral architectural work, which was deduce from information and analysis collected and written in previous chapters. Franz Miks is significant but still ignored figure in field of historicist architecture at the turn of the 19th and 20th century. He projected new buildings and reconstructions of historical monuments. He was high regarded specialist in his discipline. He could adapt and make his projects according to customer's conditionals, but also could put his own invention in it. One of his most important contributions to field of architecture is so-called "national aspect", which Miks used for enrichment his works. We can compare this involving of paraphrases and citations of architectural elements of medieval building from Bohemia in to the new projects with Antonin Wiehl's "Czech new-renaissance".

Keywords

architecture, cathedral, Český Brod, František Mikš, gothic revival, gothic style, church, Josef Mocker, new-gothic style, Plaňany, Prague

Obsah:

1. Úvod.....	12
2. Osobnost Františka Mikše.....	14
3. Farní kostel sv. Prokopa v Praze na Žižkově	22
3.1 Stavební a historický vývoj	22
3.2 Architektonické návrhy a plány Františka Mikše.....	24
4. Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla v Praze na Vyšehradě.....	27
4.1 Stavební a historický vývoj do roku 1899	27
4.2 Průčelí objektu.....	28
5. Kostel Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově v Praze ..	32
5.1 Stručný stavební a historický vývoj do roku 1900	32
5.2 Proces obnovy na přelomu a počátku 20. století	34
5.3 Architektonické a stavební plány Františka Mikše.....	38
5.3.1 Varianta z roku 1901.....	38
5.3.2 Varianty z roku 1902	41
6. Farní kostel sv. Antonína Paduánského v Praze Holešovicích	43
6.1 Stavební a historický vývoj	43
6.2 Architektonické a stavební plány Františka Mikše.....	45
6.2.1 Původní projekt.....	45
6.2.2 Projekt upravený pro Prahu VII.....	51
6.2.3 Konečný projekt.....	56
7. Kostel sv. Jindřicha a Kunhuty na Novém Městě v Praze	58
7.1 Stručný stavební a historický vývoj do roku 1900	58
7.2 Proces obnovy na počátku 20. století	60
7.3 Architektonické a stavební plány a modely.....	68
7.3.1 Eduard Sochor.....	68
7.3.2 František Mikš	70
8. Návrh kostela komplexu ústavu pro choromyslné v Praze Bohnicích.....	76
9. Kostel sv. Gotharda v Českém Brodě	79
9.1 Stručný stavební a historický vývoj do roku 1880	79
9.2 Oprava podle projektu Františka Mikše	80

9.3 Architektonické a stavební plány Františka Mikše.....	83
9.3.1 Projekt regotizace.....	83
9.3.2 Projekt opravy.....	87
10. Filiální kostel Narození sv. Jana Křtitele v Plaňanech.....	89
10.1 Stavební a historický vývoj	89
10.2 Architektonické návrhy	94
11. Kostel Panny Marie před Týnem na Starém Městě v Praze.....	98
11.1 Stručný stavební a historický vývoj do roku 1901	98
11.2 Oprava severního portálu v letech 1906–1910	98
11.3 Oprava fasád kostela v letech 1906–1913	102
12. Závěr.....	105
Seznam použité literatury a periodik.....	111
Seznam použitých dobových periodik a zpráv	117
Seznam použitých archivních pramenů.....	119
Seznam příloh.....	123
Obrazová příloha	133

Seznam zkratek

AHMP – Archiv hlavního města Prahy

AO – Architektonický obzor

IPR – Institut plánování a rozvoje

NA – Národní archiv

NTM – Národní technické muzeum

SL – Stavitelské listy

SOA – Státní oblastní archiv

SOkA – Státní okresní archiv

TO – Technický obzor

1. Úvod

Téma své diplomové práce jsem si vybrala již při dokončování práce bakalářské, která pojednávala o kostelu sv. Gotharda v Českém Brodě, jehož opravu v letech 1912–13 provedl a regotizaci v roce 1906 navrhl architekt František Mikš. Zjistila jsem, že o této zajímavé osobnosti české architektury se zatím ví pouze málo informací a nikdo se jí dosud nijak podrobněji nezabýval. Architekt František Mikš je zmíněn pouze stručně v syntetických publikacích,¹ existují o něm jen krátká slovníková hesla² a jeho jméno najdeme v monografiích či heslech některých památek,³ které s ním souvisí. Tyto zdroje však většinou o příslušné etapě nepodávají mnoho informací.

Výše uvedená a zároveň jediná dostupná literatura prezentuje Františka Mikše především jako architekta (od roku 1892), který dlouhodobě pracoval v kanceláři Josefa Mockera. Roku 1899 získal stříbrnou medaili hl. m. Prahy na výstavě architektů a inženýrů a začal pracovat na výstavbě průčelí baziliky sv. Petra a Pavla na Vyšehradě a sv. Prokopa na Žižkově podle Mockerových plánů. Dále je uváděn jako autor projektů pro několik novostaveb, obnov kostelů a soutěžních architektonických návrhů, a to v Praze a středočeském kraji. U většiny projektů jsou však neznámé jakékoli detaily a někdy i jejich podoba.

Pro svou práci jsem si dala za cíl určit, sepsat a poznat jeho dílo (jak architektonické, tak ostatní), prozkoumat okolnosti výstavby objektů, zrekonstruovat procesy obnov památek, zhodnotit jeho dílo z umělecko-historického hlediska, a to především, kde se inspiroval a čím a kým byl ovlivněn. Dále bych chtěla objasnit, jaké vzdělání absolvoval předtím, než nastoupil do Mockerovy projekční kanceláře, jaký měl k němu vztah a u jejich společných děl určit Mikšův podíl. Také bych se ráda zabývala tím, jak byl Mikš ve své době vnímán – zda a jak byl hodnocen či kritizován.

Jelikož osobnost Františka Mikše nebyla nikdy podrobně zkoumána, mu-

¹ BENEŠOVSKÁ 1984, 148; HARLAS 1911, 167; HORYNA 2001, 175.

² VLČEK 2004c, 425–425; VLČEK 2006, 506–507; TOMAN 1950, 140.

³ BAŤKOVÁ 1998a, 137–138; BENEŠOVSKÁ 1995, 87–90; ČIŽINSKÁ/HÁJEK 2014; EKERT 1884; HOŘEJŠÍ 2001, 358–380; KALINA 1998 107–109; LÍBAL/VŠETEČKOVÁ/ŠRONĚK 1996, 100–109; MRVÍK 2013; NECHVÁTAL 1976; PETRASOVÁ 1998, 724–729; PODLAHA 1907; SOUKUPOVÁ 2005, 3–52; TISCHEROVÁ 2017, 1299–1303; VLČEK/TISCHEROVÁ/LUNGA 2012, 433–437.

sela jsem ve své práci vycházet především z archivních pramenů. Nejužitečnějšími byly archiv *Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy, Národní archiv* (především fondy *památkový úřad Vídeň a Arcibiskupství pražské*), *Archiv hlavního města Prahy, Památník národního písemnictví, Státní oblastní archiv Praha a Kolín* a archiv *Podlipanského muzea v Českém Brodě*. Jako velice přínosný zdroj se ukázala dobová periodika (hlavně *Architektonický obzor, Technický obzor, Stavitelské listy, Zlatá Praha a Světozor*), kde byly publikovány i některé Mikšovy plány a která mě navedla i na několik jeho konkrétních projektů, o kterých bych se jinak neměla odkud dozvědět.

Při archivním průzkumu se mi podařilo najít informace a plány k těmto architektonickým projektům: novostavba kostela sv. Prokopa v Praze na Žižkově, novostavba průčelí kostela sv. Petra a Pavla v Praze na Vyšehradě, projekty obnovy kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého v Praze na Karlově, novostavba kostela sv. Antonína v Praze Holešovicích, projekty obnovy kostela sv. Jindřicha a Kunhuty na Starém Městě pražském, soutěžní projekt přestavby Staroměstské radnice v Praze, soutěžní projekt komplexu ústavu pro chromyslné v Praze Bohnicích, projekt regotizace a opravy kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, novostavba kostela sv. Jana Křtitele v Plaňanech, oprava jižního portálu a průčelí kostel Panny Marie před Týnem v Praze, návrh na dekor exteriéru a interiéru *prvního katolického ústavu ku vzdělání učitelů* v Praze Bubenči. Jelikož nebylo možné se pro rozsáhlost tématu i nedostatek prostoru diplomové práce věnovat všem jeho architektonickým dílům i designovým návrhům a výrobkům, bylo nutné, abych svůj zájem nasměrovala pouze na dílčí část původního tématu práce. To jsem proto zúžila a redefinovala. Ve své diplomové práci s názvem „Architekt František Mikš a jeho sakrální architektonická tvorba“ se chci věnovat pouze jeho projektům a realizacím, jejichž předmětem je (v tomto případě) kostelní stavba, oproti původnímu tématu, zahrnující celé jeho dílo. Bohužel se mi v žádném z archivů nepodařilo nalézt žádné archivní prameny ani plány k opravě kostela sv. Klimenta na Starém Městě pražském, která byla provedena roku 1903 podle Mikšových plánů,⁴ a proto nebude tato stavba do mé práce zahrnuta.

⁴ VŠETEČKOVÁ/LUNGA 1998, 120

2. Osobnost Františka Mikše⁵

František Mikš (někdy též uváděn jako Mikeš nebo Miksch⁶) se narodil dne 26. 12. 1852 v Praze č. p. 853 – II., a to mistru krejčímu Františku Mikšovi (1819–84) a Anně roz. Divišové (1822–1907).⁷ Podrobnosti z jeho mládí a o jeho vzdělání nejsou známé. Nutno podotknout, že se jeho jméno nevyskytuje v záznamech katalogů posluchačů Českého polytechnického ústavu v letech 1869 až 1875 ani od roku 1875 v záznamech České vysoké školy technické.

Snad již v roce 1875 byl zaměstnán v projekční kanceláři architekta Josefa Mockera, kde působil až do jeho smrti v lednu roku 1899. Ze zápisků Františka Fialy, který se ucházel v roce 1886 o místo v Mockerově kanceláři, se dozvídáme mj. o tom, že kancelář sídlila v „rohové to místnosti starého probošství na třetím hradním nádvoří [...]. Pracovali zde architektovi asistenti: nejstarší David seděl při východní stěně, F. Mikš u druhého okna a Antonín Cechner u třetího západního.“. Nové části staveb i mobiliáře navrhl Mocker vždy sám a poté je přidělil některému z asistentů k propracování. Každý z nich měl přidělen jeden objekt, který propracovával za neustálého vedení Mockerova, a to od celku po detaily až po návrhy v měřítku 1:1.⁸

Dne 6. 2. 1886 se poprvé oženil, a to s Františkou, roz. Pruhovou (1855–1890), z Holešovic. Tehdy bydlel v Bubenči, č. p. 346. Na svatbě mu svědčil Josef Mocker.⁹

Na konci 80. let působil také v *Umělecké Besedě*: byl členem jejího výtvarného odboru. Nejstarší zmínka o tomto členství pochází z roku 1886.¹⁰

⁵ V této kapitole nejsou uváděny Mikšovy návrhy kostelního mobiliáře, neboť informace o nich nejsou lehce dostupné a je nutno na toto téma provést podrobný průzkum.

⁶ KAFKA (red.) 1898, 66; TO 20. 5. 1899, roč. VII., 125; TO 10. 11. 1899, roč. VII., 134.

⁷ AHMP. Magistrát hlavního města Prahy I. Referát IV, popisní, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920). Pražští příslušníci, Mikš František, poř. č. 271, krabice č. 189. Volně přístupné ze:

http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/Zoomify.action?xid=49B2BCF1AE2311E1A3CA40618600A674&entityType=10120&entityRef=%28%5En%29%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%28212300%29%29&scanIndex=0, vyhledáno dne 18. 3. 2017.

⁸ STEFAN 1960, 92–93.

⁹ AHMP. Sbírka matrik, katolické, vnější obvody, Bubeneč, sg. BBČ O20. přístupné ze:

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=BE0D63E113194796AF61F0148B320646&scan=34#scan35>, vyhledáno dne 18. 3. 2017.

¹⁰ Zprávy Umělecké besedy o činnosti její ve správním roce 1886, Praha 1886, 51.

Pro následující rok byl dokonce zvolen členem výboru výtvarného odboru, náhradníkem delegáta správního výboru a správcem domu.¹¹ Tohoto roku také zhotovil nákres pro „blahopřejný diplom“ k 56. narozeninám pro hudebního skladatele Hanse von Bülow.¹² V roce 1888 byl zvolen členem, jednatelem a delegátem správního výboru.¹³ Podílel se na psaní *Zprávy Umělecké Besedy* za rok 1887 i 1888.¹⁴ Ve zprávě za rok 1889–90 je uveden už jen jako „člen výtvarného odboru“.¹⁵ V roce 1890 pracoval na listině – „blahopřejné adrese pražské biskupu Dru. Strossmajerovi ku čtyřicátému výročí jeho činnosti biskupské“.¹⁶ Dne 13. 11. 1890 ovdověl.¹⁷

Stavitelem se stal dne 15. 9. 1892 výnosem c. k. místodržitelství a dne 26. 9. 1892 výměrem magistrátu.¹⁸ Na počátku 90. let také přepracoval s J. Blechou projekt Antonína Dvořáka na opravu kostela sv. Klimenta na Novém Městě pražském, který byl v roce 1903 proveden i včetně výmalby interiéru navržené Mikšem.¹⁹ Je to jeho první známý projekt, kde nepracoval pro Mockera. Dne 26. 6. 1894 (tehdy bytem v Holešovicích, č. p. 614) podruhé uzavřel sňatek, a to s Emilií, roz. Horovou (*1867), v katedrále sv. Víta za svědectví Josefa Mockera.²⁰ Dne 1. 4. 1895 se mu narodila dcera Antonie Emilie Bibiana (v Praze Bubnech, č. p. 614)²¹ a dne 19. 10. 1897 syn František Rudolf Leopold.²²

¹¹ Zprávy Umělecké besedy o činnosti její ve správním roce 1887, Praha 1887, 23.

¹² ibidem 18.

¹³ Zprávy Umělecké besedy o činnosti její ve správním roce 1888, Praha 1888, 34.

¹⁴ Zprávy Umělecké besedy o činnosti její ve správním roce 1887, Praha 1887, 23–25; Zprávy Umělecké besedy o činnosti její ve správním roce 1888, Praha 1888, 34–39.

¹⁵ Zprávy Umělecké besedy o činnosti její ve správním roce 1889–90, Praha 1890, 34.

¹⁶ Světozor 3. 10. 1890, č. 45., 539.

¹⁷ AHMP. Magistrát hlavního města Prahy I. Referát IV, popisní, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920). Pražští příslušníci, Mikš František, poř. č. 271, krabice č. 189. Volně přístupné ze:

http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/Zoomify.action?xid=49B2BCF1AE2311E1A3CA40618600A674&entityType=10120&entityRef=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%28212300%29%29&scanIndex=0, vyhledáno dne 18. 3. 2017.

¹⁸ EBELOVÁ 1996, 59.

¹⁹ VŠETEČKOVÁ/LUNGA 1998, 120; ALTOVÁ 2009, 531.

²⁰ AHMP. Sběrka matrik, katolické, vnitřní obvody, Praha IV – Hradčany, Kostel sv. Víta, sg. VÍTO 08. Přístupné ze:

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=E998EFADAA5B4298A5EAB3C18F727419&scan=25>, vyhledáno dne 18. 3. 2017.

²¹ AHMP. Sběrka matrik, katolické, vnější obvody, Bubeneč, sg. BBČ N26. Přístupné ze:

Roku 1898 se konala v Praze *Výstava architektury a inženýrství*, kde arch. Mikš prezentoval v sekci A — III. svůj „Typus gothického kostela“, za nějž dostal stříbrnou medaili a který sloužil jako ideový základ pro vypracování návrhu pro realizovaný chrám sv. Antonína Paduánského.²³ Tohoto roku se také zúčastnil první soutěže na rekonstrukci kostela Nanebevzetí Panny Marie a Karla Velikého na Karlově. Žádný z projektů nebyl vybrán, protože byly odmítnuty ústřední komisí pro zachování památek ve Vídni.²⁴

V periodiku *Method* nalézáme zprávu z konání valných hromad *Jednoty pro dostavění sv. Víta* o situaci po úmrtí J. Mockera. Vedení stavby katedrály bylo svěřeno „dílovedoucímu“ Arnoštu Živnému až do dne 10. 7. 1899, kdy byl stavitelem zvolen arch. Kamil Hilbert. V souvislosti s tím je zmíněno, že „Pan stavitel František Miksch, jenž po dobu 24 let chvalně působil při stavbě chrámu sv. Víta, převzav stavbu chrámu na Žižkově a opravu chrámu sv. Petra na Vyšehradě, vystoupiv z naší stavební kanceláře.“²⁵ V lednu 1899 byl přijat Mikš jako artistický dozorce na stavbě průčelí na Vyšehradě na doporučení probošta metropolitní kapituly u sv. Antonína Hory²⁶ a na jaře převzal vedení stavby sv. Prokopa na Žižkově.²⁷ V březnu 1899 ho uvedl městský radní Eustach Neubert do *Spolku pro vystavění jubilejního chrámu Páně v Praze VII.*, aby zde prezentoval své plány kostela, oceněného roku 1898 na výstavě. Architekt přislíbil, že projekt vypracuje zdarma.²⁸ V roce 1899 byl také členem uměleckého výboru

http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/PaginatorMedia.action?_sourcePage=j3JbdAQ7juKiHCab22yz-nshOVHDhGbT8kBzucurt9z_5IWxarF8jtxUNukcsnDs0ZOh-Pk-GrSyY5y9CllhXbBCoK2m1qElBfhBtHpqlqA%3D&row=98, vyhledáno dne 18. 3. 2017.

²² AHMP. Sbíрка matrik, katolické, vnější obvody, Bubeneč, sg. BBČ N27. Volně přístupné ze:

http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/PaginatorMedia.action?_sourcePage=2semYkm2Kln_5z6BGF6w4Q2EJU6ytWcJ3NP0zuSLUKHz9Hfg-CnwVlfXbKymfoe4BryMda2nPTP5DUd-wsMx-5P-pJzcoBxKOG6sPXtWCR0%3D&row=222, vyhledáno dne 18. 3. 2017.

²³ KAFKA (red.) 1898, 66; TO 20. 5. 1899, roč. VII., 125.

²⁴ NA v Praze, památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. pomůcky 1717, č. arch. souboru 236, inv. č. 1401, Praha 2: kostel panny Marie na Karlově, 1898-1911, kart. 75.

²⁵ Method 15. 6. 1900, roč. XXVI., č. 5. a 6., 64; Ročník Jednoty pro dostavění hl. chrámu sv. Víta na hradě Pražském za správní rok 1901, Praha 1899, 6.

²⁶ KARLACH 1903, 258.

²⁷ ROSENBERG (red.) s. d., 4.

²⁸ ČIŽINSKÁ/HÁJEK 2014, 16; VLČEK/TISCHEROVÁ/LUNGA 2012, 434; ŠIMÁČEK (red.) 1899, 420; AHMP, Magistrát hlavního města Prahy I., Referát I. A. hospodářský / Spisy, 1921–30, Záduší. Pohřební ústavy. Kostely, zvony, fary, hřbitovy, krematoria, Holešovice, stavba farního kostela, inv. č. 555, sg. B 65/66, kart. 210.

*Akademie křesťanské.*²⁹

Do konce roku 1901 poslal upravené návrhy do druhého kola soutěže na rekonstrukci kostela Nanebevzetí Panny Marie a Karla Velikého na Karlově v Praze, na základě kterých byl poté odbornou komisí vybrán, aby vytvořil plány nové.³⁰ Tyto tři nové varianty byly schváleny a vystaveny na Staroměstské radnici v dubnu 1902.³¹ V dalších letech se zúčastnil různých schůzí a jednání o osudu tohoto svatostánku.³² Na počátku 20. století (patrně již v úplně prvních letech) se diskutovalo a uvažovalo také o opravě kostela sv. Jindřicha na Novém Městě pražském. Z pamětní knihy kostela se dozvídáme, že zastřešení objektu navrhl arch. Wiehlovi vyměnit dokonce sám arch. Mikš.³³ Ten byl poté Wiehlem doporučen i pro vypracování plánů a rada města ho oslovila v lednu roku 1903.³⁴ V průběhu dalších let Mikš provedl k opravě několik variant, z nichž některé byly zkoušeny i na sádrových modelech.³⁵

Dne 29. 6. 1903 byla uspořádána velká slavnost k zakončení stavebních prací na průčelí vyšehradského chrámu, kde měl řeč i kardinál Lev Skrbenský z Hříště,³⁶ který dne 27. 9. 1903 slavnostně posvětil i kostel sv. Prokopa na Žižkově.³⁷

V letech 1904–05 se Mikš zúčastnil probíhající architektonické soutěže na přestavbu staroměstské radnice. Jeho projekt byl oceněn odměnou 2 400 K a byl otištěn v *Architektonickém obzoru* (dále též *AO*).³⁸ V roce 1905 se přihlásil do soutěže na „zemský ústav pro choromyslné v Bohnicích“, již se zúčastnilo

²⁹ Method 20. 12. 1899, roč. XXV., č. 11. a 12., 133.

³⁰ NA v Praze, památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. pomůcky 1717, č. arch. souboru 236, inv. č. 1401, Praha 2: kostel Panny Marie na Karlově, 1898-1911, kart. 75.

³¹ AO 2. 7. 1902, roč. I., č. 7., 33.

³² NA v Praze, památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. pomůcky 1717, č. arch. souboru 236, inv. č. 1401, Praha 2: kostel Panny Marie na Karlově, 1898-1911, kart. 75.

³³ AHMP, Farní úřad u sv. Jindřicha Praha – Nové Město, Pamětní kniha II (Gedenkbuch zur prager Hauptpfarre S. Heunrich gehörig), inv. č. 2.
<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=02CF74CE1FDB11E0823500166F1163D4>.
Vyhledáno dne 15. 9. 2017.

³⁴ NA Praha, Památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. souboru 236, inv. č. 1328, Praha 1: kostel sv. Jindřicha, 1903-13, ka 70; AHMP, Farní úřad u svatého Jindřicha na Novém Městě pražském, inv. č. 68, kart. 1.

³⁵ Archiv IPR, složka kostel sv. Jindřicha v Praze.

³⁶ KARLACH 1903, 261–274.

³⁷ ROSENBERG (red.) s. d., 4.

³⁸ AO 3. 1. 1906, roč. V., č. 1., 2–3.

třináct projektů. Mikš dostal třetí cenu, která byla rozdělena na čtyři odměny po 2 500 K pro každého.³⁹

Dne 25. 4. 1906 byl František Mikš jmenován na magistrátě pro Prahu VII projektantem a stavitelem chrámu sv. Antonína s odměnou 4,5 % z finančního nákladu.⁴⁰ Na schůzi Spolku architektů a inženýrů, konané dne 9. 5. 1906 referoval Mikš o plánované opravě Vladislavské části Pražského hradu.⁴¹ V souvislosti s opravou Týnského portálu svolala městská rada na den 3. 7. 1906 odbornou komisi, sestavenou ze sochaře V. Amorta, architekta A. Cechnera, konzervátora J. Heraina, stavebního rady J. Hlávky, obecního staršího a stavitele F. Hodka, malíře prof. A. Liebschera, architekta F. Mikše a konzervátora A. Wiehla.⁴² Dne 21. 6. 1906 byl arch. Mikš pověřen zpracováním nákresů a rozpočtu.⁴³ V roce 1906 již také pracoval na finančním rozpočtu a projektu novostavby kostela sv. Jana Křtitele v Plaňanech. Rozpočet je datován dnem 13. 8. 1906.⁴⁴ Tímto rokem jsou datovány i plány projektu regotizace kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, který však byl vídeňskou centrální komisí zamítnut.

V následujících letech pracuje dále na severním portálu Týnského chrámu. Dopis městské rady ze dne 20. 8. 1907 informuje faráře u Matky Boží před Týnem o tom, že městskou radou bylo akademickému sochaři Emilu Fikarovi zadáno pořízení odlitků figurální části severního portálu za dohledu profesora

³⁹ AO 1905, roč. IV., č. 1, 3.

⁴⁰ Zednické a nádenické práce byly zadány staviteli Josefu Vaňhovi (1912 přebírá firma Aloise Sojky a Čeňka Stříbrného), kamenické Antonínu Gabrielovi (1912 přebírá Ferdinand Palouš), práce z betonu a umělého kamene firmě František Krauman – Eduard Piccardt – Bedřich Šimonovský, tesařské Václav Hlaváč, zámečnické Ladislav Kříž, pokrývačské firma Wildmann a Preis, klempířské Václavu Odcházeli, pozlacovačské Ferdinandu Hartwichovi, natěračské C. Müllerovi a sochařské F. Zálešákovi. Celkový náklad byl 440 000 K. AHMP, Magistrát hlavního města Prahy I., Referát I. A. hospodářský / Spisy, 1921–30, Váha městská (váhy –vážení), Praha VII, Spolek pro vystavění chrámu Páně, stavba kostela, inv.č. 547, sg. B 52/ 86, kart. 205.

⁴¹ AO 6. 6. 1906, roč. V., č. 6., 30.

⁴² AO 1907, roč. VI., 32; AHMP. Farní úřad u Panny Marie před Týnem Praha – Staré Město. Spisový materiál. Spisový materiál ostatní. Stavební úpravy a opravy – kostel P. Marie před Týnem, farní budova, zádušní domy. Kostel Panny Marie před Týnem. Písemnosti týkající se větších i dílčích oprav i úprav exteriéru a interiéru kostela Panny Marie před Týnem, 1863–1948, kart. 6, sign. 130; NA. Památkový úřad Vídeň, 1850–1918, č. arch souboru 236. Kostel Panny Marie před Týnem, 1858–1913, inv. č. 1340, kart. 70a.

⁴³ AO 1907, roč. VI., č. 8., 32.

⁴⁴ SOA Praha. Velkostatek Kostelec nad Černými lesy. Patronát 1889–1931, inv. č. 394.

Kastnera a architekta Mikše.⁴⁵ Dne 2. 1. 1908 se shodla komise znalců na opatření klenby portálu vrstvou asfaltu a poté měděnou krytinou a vybídla architektka Mikše, aby vypracoval rozpočet pro tyto práce. Mikš předložil rozpočet nákladů nejen na přístřešek, ale na opravu celého portálu. Jednalo se o projekt, který vytvořil již roku 1906 se změnou několika detailů. Mikš zastával názor, že nelze dokončit přístřešek nad portálem, aniž by byla opravena klenba a s ní související celá arkatura oblouku portálu i s jeho výzdobou. Odborná komise jeho tvrzení podpořila před městskou radou, která Mikšův návrh na své schůzi dne 17. 3. 1908 schválila.⁴⁶

Před rokem 1909 nebo na jeho počátku navrhl „veškerou ornamentiku vnitřní i vnější dle zásad umělecké architektiky“⁴⁷ budovy *prvního katolického ústavu ku vzdělání učitelů* pro řád Školských bratří v Praze – Bubenci, na pozemku mezi ulicemi Pelléova, Bubenečská, Českomalínská a dr. Zikmunda Wintera. Dnes již neexistující stavbu provedl v letech 1909–11 holešovický stavitel Josef Vaňha.⁴⁸

V roce 1909 bylo započato s výstavbou kostela v Plaňanech. Mikš zde byl pověřen artistickým dozorem a jeho honorář byl 4 % z celkového nákladu.⁴⁹ Průběžně jezdil do Plaňan kontrolovat, jak práce probíhají a v jejich průběhu udělal i několik změn. Zároveň byl v této době zaměstnán jako stavební dozor při opravě pražského svatostánku sv. Jindřicha za odměnu 5 % z prostavěné částky (tj. 5 872,80 K a za plány 980 K).⁵⁰ Stejněho roku navrhl se stavitelem Františkem Schafferem a tesařem Františkem Hubáčkem konstrukci krovu chrámu Nanebevzetí Panny Marie a Karla Velikého na Karlově – dřevěnou vy-

⁴⁵ AHMP, Farní úřad u Panny Marie před Týnem Praha – Staré Město. Spisový materiál. Spisový materiál ostatní. Stavební úpravy a opravy – kostel P. Marie před Týnem, farní budova, zádušní domy. kostel Panny Marie před Týnem. písemnosti týkající se větších i dílčích oprav i úprav exteriéru a interiéru kostela Panny Marie před Týnem, 1863–1948, kart. 6, sign. 130.

⁴⁶ ibidem.

⁴⁷ Výroční zpráva katolického ústavu ku vzdělání učitelů v Bubenci za školní rok 1909–10, 5.

⁴⁸ LUKEŠ 2003, 12;

⁴⁹ SOA Praha. Velkostatek Kostelec nad Černými lesy. Patronát 1889–1931, inv. č. 394.

⁵⁰ AHMP, Farní úřad u sv. Jindřicha Praha – Nové Město, Pamětní kniha II (Gedenkbuch zur prager Hauptpfarre S. Heunrich gehörig), inv. č. 2. <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=02CF74CE1FDB11E0823500166F1163D4>. Vyhledáno dne 15. 9. 2017; NA Praha, Památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. souboru 236, inv. č. 1328, Praha 1: kostel sv. Jindřicha, 1903–13, kart. 70; AHMP, Farní úřad u svatého Jindřicha na Novém Městě pražském, inv. č. 68, kart. 1.

ztuženou železnými prvky (neprovedeno).⁵¹

V září roku 1910 byly zkolaudovány práce na opravě přístřešku a severního portálu Týnského chrámu⁵² a začalo se diskutovat o opravě průčelí. V roce 1911 Mikš zakreslil a zaměřil stávající stav severní a západní fasády včetně věží. Návrhy na opravu se zřejmě nedochovaly. Dne 11. 3. 1912 se za účelem vypracování podmínek opravy sešla komise složená ze stavebního rady L. Čížka, architekta F. Mikše, inženýra J. Pavláta a c. k. konzervátora L. Jeřábka, ale o průběhu opravy se dlouho diskutovalo.⁵³

V dubnu 1912 byla započata obnova českobrodského kostela podle Mikšových plánů a v květnu proběhla kolaudace opravy fasád Týnského chrámu v Praze.⁵⁴ Navržený projekt F. Mikše s celkovými náklady 120 108,44 K měl být proveden pod artistickým dozorem architekta za honorář 4 000 K.⁵⁵ Nejsou však známy žádné podrobnosti o skutečném rozsahu těchto prací. V červnu roku 1913 skončila renovace kostela v Českém Brodě.⁵⁶ Tohoto roku byl dokončen i plaňanský svatostánek, který byl vysvěcen dne 18. 9. 1913 farářem *Karlem Hodinářem*.⁵⁷ Následujícího roku byl dne 25. 10. slavnostně vysvěcen kardinálem Lvem Skrbenským i chrám v Holešovicích.⁵⁸

Roku 1915 Mikš vypracoval projekt baziliky v románském slohu pro náměstí Jiřího z Poděbrad v Praze, poté co to přislíbil jednomu ze členů *Spolku pro zbudování II. katolického kostela na Král. Vinohradech*. Dnes neznámý

⁵¹ Archiv IPR, složka kostel Nanebevzetí Panny Marie na Karlově v Praze, návrh rekonstrukce bání kostela P. Marie na Karlově.

⁵² AHMP. Farní úřad u Panny Marie před Týnem Praha – Staré Město. Spisový materiál. Spisový materiál ostatní. Stavební úpravy a opravy – kostel P. Marie před Týnem, farní budova, zádušní domy. kostel Panny Marie před Týnem. písemnosti týkající se větších i dílčích oprav i úprav exteriéru a interiéru kostela Panny Marie před Týnem, 1863–1948, kart. 6, sign. 130.

⁵³ ibidem.

⁵⁴ ibidem.

⁵⁵ ibidem.

⁵⁶ SOKA Kolín, AM Český Brod, Stavební deník kostela sv. Gotharda (1912), sign. IV.390.

⁵⁷ Plaňanské listy, březen 2012, č. 3, 3. Přístupné ze:

http://www.planany.eu/e_download.php?file=data/editor/92cs_11.pdf&original=b%C5%99ezen2012.pdf, vyhledáno dne 15. 3. 2018; <http://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/planany/kostel-sv-jana-krтитеle>, vyhledáno dne 10. 12. 2017.

⁵⁸ ČIŽINSKÁ/HÁJEK 2014, 19–21; VLČEK/TISCHEROVÁ/LUNGA 2012, 434–435.

návrh patrně nevyhovoval a roku 1919 byla vypsána architektonická soutěž.⁵⁹

Roku 1917 byl Mikš zástupcem *Spolku architektů a inženýrů* v porotě architektonické soutěže na projekt smíšené obecní školy v Poříčí nad Metují a obecné školy v Čenčicích (okr. Louny).⁶⁰

Z dalších let o něm nejsou žádné zprávy. Zemřel náhle dne 25. 10. 1924 pravděpodobně na následek arteriosklerózy, bytem v Praze Holešovicích č. p. 696.⁶¹ Pohřeb se konal dne 30. 10. v 16.00 hod v ústřední síni na Olšanském hřbitově, kde byl též pochován.⁶²

⁵⁹ AHMP. Farní úřad u Nejsvětějšího Srdce Páně Praha – Vinohrady. Spisový materiál ostatní. Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně na Král. Vinohradech. Soutěž na projekt kostela. Konceptní poznámky některého z členů poroty, sg. f. ú. u NSP, kart. 3, inv. č. 73.

⁶⁰ AO 1917, roč. 16, č. 2., 15.

⁶¹ AHMP. Sbírnka matrik, katolické, vnější obvodů, Holešovice, Kostel sv. Klimenta, od 1914 sv. Antonína, sg. HOL Z5, č. 170. Přístupné ze: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=831A43C03C18408AADA8880E0EF5ECD8&scan=234#scan235>, vyhledáno dne 18. 3. 2017.

⁶² Národní politika 30. 10. 1924, 7.

3. Farní kostel sv. Prokopa v Praze na Žižkově

3.1 Stavební a historický vývoj

Myšlenka postavit kostel v této čtvrti vznikla již v 70. letech 19. století. Na Žižkově se budovaly domy, počet obyvatel velice rychle rostl a s tím také sílila potřeba řádného svatostánku, kde by se konaly mše, svatby, křty atd. První schůze k projednání této idey se konala dne 7. 12. 1879 na radnici. Veřejné finanční sbírky proběhly v letech 1880–1883.⁶³ V roce 1882 vznikl *Spolek pro postavení chrámu Páně na Žižkově*, jehož prvním předsedou byl tehdejší starosta J. M. Wertmüller a jednatelem farář Josef Houžvička.

V roce 1889, kdy byl již vybrán větší finanční obnos, byl požádán architekt Josef Mocker o zhotovení plánů k výstavbě svatostánku.⁶⁴ První projekt, který Mocker zhotovil a který byl v lednu 1890 předložen městské radě, dosahoval rozpočtu 201 410 K.⁶⁵ Původně bylo zamýšleno stavbu provést na Basilejském náměstí, ale po zhodnocení prvních návrhů bylo shledáno jako nedostatečně prostorné, a tak bylo zabráno jiné místo – náměstí Sladkovského,⁶⁶ kde v té době stála dřevěná kaple.⁶⁷ Mocker z důvodu změny lokality přepracoval svůj projekt,⁶⁸ který byl schválen dne 18. 4. 1897. Smlouva ze dne 13. 10. 1897 mezi zástupci obce Žižkovské a J. Mockerem dokládá, že architekt byl přijat na technicko-artistické vedení stavby a pro navržení podoby vnitřního zařízení a výzdoby chrámu.⁶⁹

Dne 30. 10. 1898 byl slavnostně položen základní kámen a základy byly vysvěceny kardinálem Františkem Schönbornem. Jelikož to byl rok, kdy se slavilo výročí počátku vlády císaře Františka Josefa I., je kostel někdy nazýván též „jubilejním“. I přesto, že již jednou byla změněna stavební parcela, ozývaly

⁶³ AHMP. Farní úřad u sv. Prokopa Praha Žižkov, Pamětní kniha farnosti, 1879–1902.

⁶⁴ ROSENBERG (red.) s. d., 3.

⁶⁵ NA v Praze, Archiv pražského arcibiskupství, díl III., č. arch. souboru 110, Stavba kostela na Žižkově, inv. č. 2928, kart. 486.

⁶⁶ ROSENBERG (red.) s. d., 4.

⁶⁷ NA v Praze, Archiv pražského arcibiskupství, díl III., č. arch. souboru 110, Stavba kostela na Žižkově, inv. č. 2928, kart. 486.

⁶⁸ ROSENBERG (red.) s. d., 4.

⁶⁹ AHMP. Sběrka papírových listin – II. oddělení, Sběrka B2, inv. č. 4178, sign. AMP PPL II – 4245, Žižkov, římskokatolický kostel. Architekt Josef Mocker pověřen stavbou.

se i po položení kamene hlasy občanů, kteří s novým místem nesouhlasili, a to ze stejného důvodu jako poprvé – nedostačující velikost prostoru.⁷⁰ S katolickou stavbou nebylo v regulačním plánu města počítáno pro jeho husitskou tradici.⁷¹

Díky těmto komplikacím a nepříznivým povětrnostním podmínkám se pokračovalo se stavebními pracemi až od jara 1899.⁷² To bylo však již v době, kdy byl J. Mocker mrtev a řízení stavby převzal arch. František Mikš.⁷³ Roku 1899 byly zdi vystavěny až po okna a r. 1900 stály už po římsu a byl vztyčen i krov, prozatímně pokryt lepenkou. Další rok byla dobudována věž a přikryty střechy.⁷⁴ Některé prameny mluví také o nedostatku financí, které na nějaký čas stavbu zdržely – konkrétně v roce 1901. Kostel byl slavnostně posvěcen kardinálem knížetem Lvem Skrbenským z Hříštvě dne 27. 9. 1903. Výzdoba byla prováděna postupně v dalších letech díky donátorům.⁷⁵

Vybudována byla trojlodní halová stavba s transeptem [1, 2], zakončená presbyteriem opatřeným pětibokým závěrem na východě a hranolovou věží na západě, k níž přiléhá z každé strany šnekovité schodiště a polygonální kaple. Do kostela se dá vejít dvěma portály (západní ve stěně věže a druhý v severní zdi transeptu), k nimž vedou schodiště. Stěny jsou členěny dvakrát odstupněnými opěrnými pilíři zakončenými pultovou stříškou, mezi nimiž jsou stěny prolomeny vždy jedním oknem s hrotitým záklenkem. Většina exteriéru je obložena cito-

⁷⁰ AHMP. Farní úřad u sv. Prokopa Praha Žižkov, Pamětní kniha farnosti, 1879–1902.

⁷¹ TISCHEROVÁ 2017, 1300.

⁷² AHMP. Farní úřad u sv. Prokopa Praha Žižkov, Pamětní kniha farnosti, 1879–1902.

⁷³ Stavbu prováděl a vrchní dozor nad pracemi vedl městský vrchní inženýr Jindřich Motejl. Jmé-
nem státu přihlížel stav. rada Matyáš Krch. Kartony na zasklení oken vypracoval Klusáček
a provedla je firma Kryšpínova. Kamenickou práci dodal stavitel a kamenický mistr Josef Uzel,
lešení a skruže tesař Fr. Vajtr a vazbu střech a věže tesařský závod Fr. Hubáčka. Pokrývačské
práce provedl Antonín Lhoták, klempířské V. Volf, truhlářské B. Nejtek a V. Pellich, zámečnické
V. Mojžíš, Fr. Domabyl a V. Nechánský, natěračské V. Krafek, sklenářské J. Šaroča a pozlacovač-
ské V. Veis. Žulové schody dodal Ant. Pupp, varhany bratři Paštikové, elektrické osvětlení měst-
ská elektrárna a šamotovou dlažbu Rakovnická továrna na zboží šamotové. Celkové vydání
na stavbu i s vnitřní výzdobou (k roku 1903) činilo 450 000 K a podílela se na ní obec Žižkov,
Česká spořitelna a věřící prostřednictvím sbírek. ROSENBERG (red.) s. d., 7; AHMP. Farní úřad
u sv. Prokopa Praha Žižkov, Pamětní kniha farnosti, 1879–1902.

⁷⁴ AHMP. Farní úřad u sv. Prokopa Praha Žižkov, Pamětní kniha farnosti, 1879–1902; Stavba
jubilejního chrámu sv. Prokopa v Žižkově. In: Method. Časopis věnovaný umění křesťanskému.
Zároveň orgán odboru pro výtvarná umění a achaeologii Akademie křesťanské v Praze.
Roč. XXIX. Č. 9. a 10. Praha 15. 10. 1903, 94.

⁷⁵ ROSENBERG (red.) s. d., 4.

libskými cihlami, protože nebyly tak finančně náročné jako kámen.⁷⁶ Hlavní střecha pokrytá břidlicí je sedlového tvaru a věž je zastřešena jehlancovou břidlicovou helmicí, která je doplněna čtyřmi nárožními věžičkami. Interiér je členěn třemi páry sloupů a další pár podpírá kruchtu vloženou do celé šíře vnitřního prostoru na západní straně. Sloupy nesou křížové klenby, vyjma polí podvěží, křížení (hvězdicové) a podkruchtí (psaníčková).

3.2 Architektonické návrhy a plány Františka Mikše

Soubor třinácti plánů, z nichž sedm je signováno Františkem Mikšem, obsahuje nákresy půdorysu a exteriérových částí i detailů v interiéru – např. kamenických prvků. Zbylých šest exemplářů jsem připsala architektovi podle rukopisu doplňujících nadpisů a celkového provedení.

Tři téměř totožné plány [3, 4, 5], v levém horním rohu nadepsané „Jubilejní farní chrám na Žižkově. / Půdorys základů.“, zobrazují půdorys základů podrobně doplněný kótami s rozměry a v dolní části jsou opatřeny měřítkem. Liší se od sebe pouze mírou poničení a signaturami (J. Motejl a Fr. Mikš), které jsou umístěny pouze na jednom projektu vpravo dole. Byly pravděpodobně použity ke stavbě a musely tedy vzniknout v roce 1899.

Čtvrtý [6] a pátý [7] výkres zachycuje schodiště k bočnímu severnímu portálu kostela. Oba jsou signované architektem a označené „Žižkov / Schodiště k bočnímu portálu“. Na jednom exempláři je pohled od západu s horizontálním řezem zábradlí a druhý ukazuje vertikální řez v úrovni nad nejvýše položeným schodem a horizontální řez středem. Schodiště o osmnácti stupních je široké téměř jako celá severní stěna transeptu a je po stranách lemováno perforovaným kamenným zábradlím dekorovaným čtyřlísty. Schodiště k hlavnímu vchodu na straně západní je předmětem sedmého plánu [8], který je dokonce kromě signatury opatřen i letopočtem 1903. Zachyceno je zde ve vertikálním řezu v úrovni nad nejvýše položeným schodem.

Dalších šest výkresů z tohoto souboru, z čehož dva jsou signovány, navrhuje kamenné články v interiéru i exteriéru kostela. Konkrétně to jsou: žebro

⁷⁶ ROSENBERG (red.) s. d., 4.

s konzolou v kaplích u věže [9], konzola a žebro v sakristii a oratoři [10], přípory v křížové lodi a presbyteriu [11], sokl lizén [12], kout v římsě sakristie a kaplí [13] a římsa na schodišti sakristie [14]. Většina prvků je tvořena soustavou oblounů, výžlabků a jiných geometrických tvarů, vyjma konzol v kaplích, kde je spodní část zakryta stylizovaným listovým jednoduchého, ale přesto elegantního tvaru.

Poslední návrh [15], signovaný Mikšem a nadepsaný jako „Langenau“, ukazuje dva pohledy (čelní a boční) a půdorys vysoké, jehlancově zastřešené, kamenickými prvky bohatě zdobené stavby na půdorysu polygonu – pět stran osmiúhelníku uzavřených blokem zdiva. Vyrůstá z nízkého soklu, nad nímž se identické stěny otevírají vždy jedním nízkým oknem s hrotitým záklenkem, nad kterým dosedá na parapetní římsu vysoké hrotité okno, doplněné kružbou. Okna jsou dvojího vzhledu a pravidelně se střídají; jedno je širší s bohatší kružbou, která je tvořena u obou oken pětilisty, čtyřlisty a jeptiškami s liliemi. Zdi nesou zalamující se vlys v podobě pásu čtyřlistů. K nárožím přiléhají subtilní opěrné pilíře, opatřené v úrovni vysokých oken ozdobnými konzolami a baldachýny s fiálami. Pod vlysem jsou opěráky zakončeny pultovými stříškami, na které dosedá vždy jeden sloupek na soklu korunovaný jehlancovou špicí s křížovou kytkou. Takto provedená část se nyní na kostele ani na žádném jiném plánu krom tohoto nevyskytuje. Vystává otázka, zda jde pouze o teoretický návrh nebo je to zkreslení konkrétního existujícího objektu. Náповědou je nápis „Langenau“, což je jméno jihoněmeckého městečka, kde se ovšem žádná podobná stavba nenalézá. „Langenau“ je ovšem i německý název pro českou Skalici u České Lípy, kde v roce 1888 založil Carl Meltzer továrnu vyrábějící chrámová okna a vitráže. Roku 1893 postavil mezi Skalicí a obcí Okrouhlou dílnu pro kompletaci svých výrobků, jejíž součástí byla vzorkovna v podobě vysoké kaple [16] používaná kromě prezentování výrobků i jako zimní zahrada.⁷⁷ Plán zachycuje právě tuto vzorkovnu. Je velmi pravděpodobné, že ji Mikš mohl navštívit v souvislosti s výběrem dodavatele či již konkrétního zboží a zdokumentovat ji. Zda má však nějakou souvislost s kostelem sv. Prokopa, nebo ji dokonce

⁷⁷ BERAN/VALCHÁŘOVÁ 2007; 27; TOMÁNEK 1999, 69.

zvolil jako předlohu pro neprovedenou změnu podoby jeho závěru či západních kaplí, může být zatím předmětem pouhých dohadů.

4. Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla v Praze na Vyšehradě

4.1 Stavební a historický vývoj do roku 1899

Stavba kostela na tomto místě je spojena se založením kapituly knížetem Vratislavem II. kol. roku 1070, kdy byl Vyšehrad jeho hlavním rezidenčním centrem. Chrám byl zasvěcen nejprve sv. Petrovi a později i sv. Pavlovi a měl podobu trojlodní dvouchórové baziliky s kryptou na východní straně. Ve 12. i 13. století byl postupně opravován a rozšiřován. Před rokem 1330 byla započata velká přestavba Eliškou Přemyslovnou, kdy vznikla trojlodní bazilika s dlouhým chórem. Stavebním úpravám se objekt nevyhnul ani za vlády Karla IV., kdy k němu byl připojeny boční kaple a předsíň. Po období, kdy byl svatostánek drancován a spíše chátral, byl za peníze kapituly v letech 1565–66 nově zaklenut, a na konci století došlo k vystavění nového presbytáře díky finančnímu příspěvku Rudolfa II.⁷⁸

Velká oprava chrámu proběhla až v letech 1708–11 pravděpodobně podle projektu Jan Blažeje Santiniho-Aichla a Františka Maxmiliána Kaňky. Nové průčelí bylo přistavěno v l. 1723–29 a presbytář byl nově zaklenut Carlem Antoniem Canevalem a následujícího roku byl kostel vysvěcen biskupem litoměřickým a proboštem vyšehradským Janem Adamem Vratislavem z Mitrovic.⁷⁹

V roce 1876 zřídil probošt Václav Šulc, přemožen ideou výstavby velkolepého a důstojného chrámu podobného „někdejší svatyni z doby Karlovy⁸⁰“, stavební pokladnu „Dědictví sv. Václava“ a vyzval arch. Josefa Mockera, aby vypracoval projekt regotizace objektu. Mocker začal tím, že provedl průzkum a zdokumentoval různé části stávajícího objektu. Roku 1880 byla zahájena přestavba od presbytáře, který se plánoval prodloužit o jedno travé na východ a nově zaklenout. Kanovník Mikuláš Karlach pak nechal v r. 1883 strhnout jeho strop a dalšího roku otlouci omítku interiéru i exteriéru. Dne 30. 6. 1885 byl svě-

⁷⁸ Základní literatura k tématu: KARLACH 1903, 210–285; NECHVÁTAL 1976; PETRASOVÁ 1998; HOŘEJŠÍ 2001; Nechvátal 2004; SOUKUPOVÁ 2005.

⁷⁹ PETRASOVÁ 1998, 726.

⁸⁰ KARLACH 1903, 211.

cen základní kámen a na jaře následujícího roku byla již stavěna nová krovová konstrukce a pokrývána střecha presbyteria. Dne 2. 10. 1887 proběhlo posvěcení presbyteria a oltářů – v tento den již byla nově zaklenuta a novým krovem opatřena hlavní loď. Na jaře r. 1891 byla započata rekonstrukce kaple Panny Marie Šancovské a následně jižní boční lodi. V r. 1893 byla zahájena a dokončena přestavba severní boční lodi.⁸¹ Roku 1897 byl Mocker požádán o nové plány pro dostavbu jednoho travé s dvouvěžovým průčelím na západě. Ty i s rozpočtem 120 137 zl. 41 kr. byly pak ordinariátem a ministerstvem kultu a vyučování i c. k. ústřední komisí pro zachování památek ve Vídni schváleny dne 5. 10. 1897.⁸²

Podle Mockerových plánů vznikla trojlodní pseudobazilika s presbyteriem s pětibokým závěrem na východě, k němuž je připojena sakristie a kaple na obdélném půdoryse. Loď, zaklenutá pěti klenebními křížovými poli, je od bočních lodí, k nimž po stranách přiléhají mělké kaple, oddělena hrotitými arkádami.

4.2 Průčelí objektu

Po Mockerově smrti v lednu 1899 byl jako jeho nástupce přijat arch. František Mikš na doporučení probošta metropolitní kapituly u sv. Víta Antonína Hory. Dále se pak sháněly finanční prostředky až do 24. 9. 1900,⁸³ kdy se konalo slavnostní posvěcení staveniště, po němž se ihned začalo s kopáním základů.⁸⁴

Stavební a nádenické práce byly zadány Františku Hodkovi, kamenické práce p. Uzlovi a artistickým dozorem byl pověřen Fr. Mikš. Základy byly vykopány „až na skálu“, (tj. o jeden metr hlubší, než bylo původně v plánu), a na ni byla nalita metrová vrstva betonu. Tím se překročil rozpočet o 2 290 zl.

⁸¹ PETRASOVÁ 1998, 726; HOŘEJŠÍ 2001, 365; NECHVÁTAL 1976, 180; KARLACH 1903, 220–232.

⁸² KARLACH 1903, 253–259.

⁸³ Pro výstavbu do rozpočtu věnovala vláda 30 000 zl., p. Fischer-Novotný 5 000 zl., M. Karlach 20 000 zl., získáno bylo z prodeje arkád na severní straně 15 000 zl., jako náhrada výloh ze sporu o louku kapituly 17 000 zl., od záduší z běžného jmění 20 000 zl. a z hrobového fondu 20 000 zl. KARLACH 1903, 258.

⁸⁴ KARLACH 1903, 254.

13 kr. V této době podal Mikš nově upravené plány, které byly okamžitě kapitolou schváleny, přestože to znamenalo další výrazné navýšení rozpočtu. Na jaře 1901 bylo zbořeno barokní průčelí a dne 27. 5. 1901 byl položen základní kámen. Další práce postupovaly rychle – na stavbě pracovalo v zimě padesát a ve zbytku roku padesát pět dělníků. Na konci roku 1901 bylo nové průčelí vystavěno do výšky 22 metrů a na začátku srpna 1902 do 61 metrů – tzn. celé, vyjma vrcholové křížové růžice, která byla dne 10. 8. posvěcena a plynovým motorem pomocí jeřábu vytažena na své místo. Poté byly zadány menší práce: tesařské Josefu Hodkovi, klempířské Kindermannovi, pokrývačské firmě Walter a Dohnálek, truhlářské Chrástovi, zámečnické Šimůnkovi a natěračské Šubrtovi. Finanční prostředky však samozřejmě nestačily a kapitola proto dostala od zemského sněmu 40 000 K. Dne 29. 6. 1903, na svátek Petra a Pavla, byla uspořádána velká slavnost k zakončení stavebních prací, na níž měl řeč i kardinál Lev Skrbenský z Hříště.⁸⁵

Vzniklo výrazné západní dvouvěžové průčelí [17] s neomítaným povrchem z kamenného zdiva postavené na nenápadném nízkém soklu. Vertikálně je děleno odstupněnými opěrnými pilíři do tří částí: střední pole nahoře ukončené trojúhelným štítem je svíráno mezi dvěma vysokými štíhlými identickými věžemi. Střední partie je horizontálně rozčleněna římsami na tři části. V přízemí je osazen ústupkový hrotitý portál s hojnou sochařskou výzdobou, reliéfem v tympanonu a zalomenou nadpražní římsou na konzolách v podobě lidských obličejů. Po jeho stranách v horní části byly upevněny erby Vyšehradské kapituly a Českého království. Nad portálem je hmota stěny otevřena velkým hrotitým oknem vyplněným kružbou a v horní části orámovaným nadokenní římsou na konzolkách. Vedle záklenku jsou vloženy dvě mozaiky tvaru kvadrilobu zobrazující sv. Cyrila a Metoděje. Celé střední pole vrcholí trojúhelným štítem zdobeným pěti pyramidálně uspořádanými vpadlými poli s hrotitými záklenky, v nichž jsou na konzolách postaveny pod baldachýny sochy Ježíše Krista, sv. Petra, Pavla a andělů. Horní okraj štítu je dekorován kraby a korunován křížovou růžicí. Hmota věží je římsami horizontálně dělena do čtyř částí se zastřešením. Přízemí každé z nich je opatřeno hrotitým ústupkovým portálem s římsou

⁸⁵ KARLACH 1903, 261–274.

na konzolách a mozaikou v tympanonu a vždy jedním úzkým hrotitým oknem s jednoduchou kružbou. Tento okenní otvor je pak opakován i ve stěně dalšího patra. Třetí úsek je téměř v celé své ploše dekorován vpadlým polem rozčleněným třemi hrotitými záklenky a dvěma příporami na tři díly, kdy v tom prostředním je zdivo prolomeno štěrbinovým pravoúhlým oknem. Ve zdech nejvyššího patra, kde jsou zavěšeny zvony, byla provedena na každé straně jedna dvojice hrotitých okenních otvorů se zalamující se nadokenní římsou na konzolách. Věže jsou ukončeny kamennými jehlancovými perforovanými helmicemi posazenými mezi nízkými nárožními jehlany. Ty i helmice jsou zdobeny kraby a vrcholovými růžicemi.

Podoba povedeného průčelí odpovídá Mockerovu druhému návrhu až na několik skutečností, které Mikš upravil nebo doplnil, protože byl pověřen, aby vypracoval nový projekt s bohatě zdobenými portály a štítem.⁸⁶ Tento plán však nyní není dohledatelný; jeho detaily (hl. portál [18] a helmice [19]) byly naštěstí otištěny roku 1903 ve *Zlaté Praze* a v *Pamětech* M. Karlacha.⁸⁷ Jednalo se o změnu výzdoby tympanonu hl. vchodu,⁸⁸ nahrazení kružby vyplňující největší okno kružbou složitější, přidání mozaik s věrozvěsty a pět soch na štít a perforaci hmoty helmic věží. Všechny tyto změny mají dekorativní povahu – nebyly provedeny kvůli stavebním komplikacím nebo z důvodu snížení finančního rozpočtu. Hlavní fasáda má díky nim dekorativnější a reprezentativnější charakter.

Nejvýraznější změnou bylo prolamování hmoty helmic věží vysokými úzkými otvory s hrotitými záklenky, které jsou uspořádány ve dvou dvojicích postavených na výšku. Dolní dvojice je v horní části zdobena prstencem tvarované římsy s křížovými kytkami a nad druhým patrem perforace je dekorace vlysem v podobě řady čtyřlístů. Perforované helmice má u nás díky Mockerovi pouze katedrála na Pražském hradě, kde však prolamování vypadá jinak. Do hmoty je provedeno mnoho malých otvorů dekorativních tvarů, čímž je vytvořena jakási „lehká síť“. Na tomto principu je postaveno i prolamování helmic

⁸⁶ Zlatá Praha 1902–03, roč. XX., č. 17, 204.

⁸⁷ KARLACH 1903, nepag.; Zlatá Praha 1902–03, roč. XX., č. 17, 203.

⁸⁸ Výzdoba tympanonů bočních vchodů se také odlišuje od Mockerova projektu, ale ve své práci se na ni nesoustředím, protože vznikla až v 90. letech 20. století.

u sakrálních budov mimo naše území, např. na dómu ve Vídni, Kolíně nad Rýnem, Řezně, Ulmu či v Burgos. Mikš však použil několik plošně velkých otvorů, čímž je dosaženo odlišného optického působení: helmice stále působí dojmem velmi pevným, odolným a stabilním, protože zde chybí, oproti výše jmenovaným, jemný drobný dekor.

Podle zprávy otištěné ve *Zlaté Praze*⁸⁹ měly být portály vyzdobeny takto: v bočních tympanonech reliéfní výjevy ze Starého a Nového zákona a v hlavním námět Posledního soudu. Na konzolách v ostění měly být umístěny sochy českých králů, kteří zvelebili Vyšehrad, a na konzolách kolem tympanonů čeští zemští patroni. V té době byl proveden pouze reliéf Posledního soudu patrně z finančních důvodů, přestože by příčin mohlo být víc: proti umístění soch kolem tympanonu vystoupila i veřejnost v periodiku *Život*: „Fr. Mikš otiskuje ve *Zlaté Praze* svůj návrh portálu pro chrám vyšehradský. Něco tak nevkusného jako svatí v oblouku nad sebou stojící, vlastně se kácející, jsme dávno neviděli. Též zevní oblouk působí nějak rušivě.“⁹⁰ Ačkoliv je pravda, že postavy nejsou v přirozených pozicích, protože jsou přizpůsobeny tvaru ostění, analogie pro takovouto instalaci soch najdeme na velkém množství středověkých i v 19. století vybudovaných katedrál a dómů (např. Notre Dame v Paříži či Chartres, dóm ve Štrasburku, Kolíně nad Rýnem či Ulmu, atd.) a architekt byl tudíž kritizován spíše z důvodu neznalosti pisatele článku.

⁸⁹ Zlatá Praha 1902–03, roč. XX., č. 17, 204.

⁹⁰ Život 1903, č. 4., 133.

5. Kostel Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově v Praze

5.1 Stručný stavební a historický vývoj do roku 1900

Kostel Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého je původem středověká stavba ležící na vrchu Karlově v blízkosti dodnes nedochovaných městských hradeb, na Novém Městě pražském. Založen byl Karlem IV. jako součást kláštera kanovníků řádu sv. Augustiniána, a to v rámci budování Nového Města pražského. Základní kámen byl položen a arcibiskupem Arnoštem z Pardubic posvěcen dne 13. 9. 1350. Výstavba byla financována Karlem IV. z královských důchodů a její konkrétní stavitel není dosud znám. Pravděpodobně se však na stavbě podílela dvorská huť Matyáše z Arrasu, na níž mohl navázat Petr Parlěš. O konkrétním průběhu stavebních prací nic nevíme. Vznikl však centrální objekt na půdorysu oktogonu s na východ připojeným presbyteriem. V roce 1377 byl ještě nedokončený chrám (nebo zatím jen jeho presbyterium) slavnostně vysvěcen arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi.⁹¹

Plenění za husitských bouří se nevyhnulo ani tomuto místu – vypáleno bylo dne 3. 6. 1420 a následovně nebylo používáno a chátralo dalších dvacet let.⁹² Opravy se stavba dočkala až v 80. letech 15. století, kdy byla pravděpodobně opět zaklenuta, zastřešena novou střechou se štíhlou lucernou a došlo k jejímu opětovnému vysvěcení v roce 1498 biskupem Janem Simbalienským. Další stavební úpravy prodělal kostel asi až v následujícím století, a to v 70. letech, kdy vznikla dnešní podoba klenby a kdy došlo ke změně zastřešení na vysoký jehlanec lucerny se znamením orla.⁹³

Když v roce 1603 kostel a částečně i klášter vyhořel od úderu blesku, nebylo naštěstí zaklenutí poničeno, ale chrám potřeboval novou střechu, kterou dostal následujícího roku. Byla tvořena taškovou krytinou (odolnou proti požáru), doplněnou lucernou s barokní makovicí. Stavba nebyla ušetřena vyplnění

⁹¹ EKERT 1884, 152; BAŤKOVÁ 1998, 137.

⁹² EKERT 1884, 154.

⁹³ EKERT 1884, 155; BAŤKOVÁ 1998, 137.

při vpádu pasovských vojsk roku 1611, ani za třicetileté války, kdy byla použita jako zbrojnice a sklad. Spolu s klášterem byla obnovena v letech 1651–60 – střechy dostaly opěr stanový tvar. V letech 1704–11 byly vystavěny Svaté schody nejspíše podle projektu Jana Blažeje Santiniho-Aichla.⁹⁴

Rozsáhlou renovací si kostel prošel v letech 1733–40, kdy byl upraven pravděpodobně podle projektu Františka Maxmiliána Kaňky. Byla stržena a novou nahrazena hudební kruchta. Mariazellská kaple, již založil roku 1676 opat Isidor uprostřed lodí, byla přesunuta pod novou kruchtu, kde byla zřízena další kaple – Srdce Panny Marie. Nad severní portál a portál schodů byly postaveny dva balkóny a nakonec byl interiér vymalován v gotizujícím stylu.⁹⁵

Roku 1713 za opata Otčenáška dostal chrám novou střechu, která byla sice následovně mnohokrát opravována, ale zachovala si tento svůj původní tvar – bání.⁹⁶ Roku 1750 byla krytina střech přetřena na červeno a střechy dvou věží byly opatřeny bílým plechem. Poté co kostel roku 1755 vyhořel a přišel o střechy, byl následujícího roku znovu opraven. Při obležení Prahy pruskou armádou byl objekt znovu vypálen a následně opraven.⁹⁷ Roku 1785 byla kanonie zrušena, ale o několik málo let později byl v klášterních budovách založen chorobinec a kostel byl znovu vysvěcen roku 1789. Střechy byly opět renovovány roku 1818–19 tesařem M. Rankem, dále v letech 1845 a 1849. Roku 1833 byla opravena výmalba interiéru a venkovní omítky.⁹⁸

Chorobinec převzala roku 1862 pražská obec a o sedm let později dostala i kostel, kde byla zdůrazněná povinnost udržovat jej jako uměleckou památku. V letech 1871–73 prošel chrám větší opravou: nahrazení poškozených pískovcových prutů a okenních kružeb kopiemi, regotizace presbytáře (nově vymalován i strop a stěny interiéru), nové omítky a natření kupolí. Roku 1895 byla dokončena téměř kompletní oprava izolací stavby proti vlhkosti, opravením krovů, pokrytím střech a žlabů za atikou bílým plechem, nově zasklenými okny, obnovou zlacení a vnitřní výmalbou, při níž byla téměř zcela zničena výmalba

⁹⁴ BAŤKOVÁ 1998, 137.

⁹⁵ *ibidem*.

⁹⁶ EKERT 1884, 164.

⁹⁷ BAŤKOVÁ 1998, 137.

⁹⁸ *ibidem* 138.

ze 30. let 18. století. V průběhu oprav bylo rozhodnuto za spoluúčasti vídeňské ústřední komise pro vyhlášení konkurzu na regotizaci, která nakonec po dlouhých diskuzích provedena nebyla.⁹⁹

5.2 Proces obnovy na přelomu a počátku 20. století

Na konci 19. století bylo zastřešení kostela v havarijním stavu a proto bylo roku 1898 přistoupeno k vypsání první soutěže architektů. K účasti byli vyzváni architekti Antonín Cechner, Kamil Hilbert, Eduard Sochor, František Mikš a Josef Mocker, ale své plány zaslali pouze A. Cechner a F. Mikš. Architekt Cechner odevzdal jeden návrh, kde stavbě dominovaly štíty, a arch. Mikš zaslal varianty dvě, kde byl objekt opatřen galeriemi, či štíty. Výkresy byly dne 14. 10. 1898 poslány k vyjádření ústřední komisi pro zachování památek ve Vídni.¹⁰⁰ Ta je však odmítla a určila několik požadavků: 1. nezbytnost štítů nad hlavní kopulí; 2. dominance hl. kopule; 3. nevelký sanktusník nad presbytářem; 4. nevysoký hrot nad západní věží; 5. sanktusník ani věž nemá utlačovat střední část, jež má také být zakončena věžovitě. Soutěžní návrhy tyto, a především poslední podmínku, nesplňovaly, a proto byla v říjnu roku 1901 ustanovena Komise pro opravu kostela na Karlově, aby se urychlil a zefektivnil výběr projektu.¹⁰¹

Zemská komise umělecko-historická vybrala ze svého středu své tři členy: stav. radu Josefa Hlávku, prof. Jana Koulu a dr. Karla Chytila. Čtvrtým a pátým příslušníkem komise se stali za obecní zastupitelstvo městští radní a stavební radové Vratislav Pacovský a Karel Vlček.¹⁰² Komise měla povinnost vybrat architekta, který vypracuje plány, ovšem s podmínkou, že by měl být brán zřetel na ty, jež se zúčastnili původní soutěže.¹⁰³ Dne 10. 7. byla v *Technickém*

⁹⁹ BAŤKOVÁ 1998, 138.

¹⁰⁰ NA v Praze, památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. pomůcky 1717, č. arch. souboru 236, inv. č. 1401, Praha 2: kostel panny Marie na Karlově, 1898–1911, kart. 75.

¹⁰¹ AO 2. 7. 1902, roč. I., č. 7, 33; TO 30. 4. 1901, roč. IX., 120; AO 2. 7. 1902, roč. I., č. 7., 31.

¹⁰² TO 30. 4. 1901, roč. IX., 120; AO 22. 1. 1902, roč. I., č. 2, 12; AO 2. 7. 1902, roč. I., č. 7., 31; Památník národního písemnictví, fond Hlávka Josef, Doklady vlastní, Soubor korespondence týkající se oprav pražských soch a kostelů a stavebních úprav Karlova mostu z let 1891–1908, 43 II.

¹⁰³ TO 30. 4. 1901, roč. IX., 120.

obzoru (dále též *TO*) zveřejněna osnova komise pro postup výběru architekta: 1. vyhlášení nové soutěže mezi třemi odborníky, jenž do konce října 1901 musí odevzdat Pražskému stavebnímu úřadu skici (v měřítku 1 : 200) s předběžnými rozpočty; 2. soutěžící mají uvést požadovanou finanční odměnu za konečné plány a rozpočty; 3. skici a rozpočty budou dány k posouzení i Ústřední komisi pro zachování historických a uměleckých památek ve Vídni a Zemské umělecko-historické komisi; 4. každému zúčastněnému bude vyplacena finanční odměna 600 K (z dotace 5 000 K na předběžné práce).¹⁰⁴

Účast v soutěži byla komisí nabídnuta architektům A. Cechnerovi, K. Hilbertovi a F. Mikšovi, kteří poslali své návrhy do prodloužené lhůty (31. 12. 1901).¹⁰⁵ Porota nevybrala žádný projekt jako vítězný, což bylo oznámeno na osmé schůzi poroty dne 14. 1. 1902. Žádný se nezdál být vhodným, přestože byly ohodnoceny jako kvalitnější a více vyhovující než ty vzešlé z první soutěže.¹⁰⁶

Komise diskutovala krom o vítězi i o podobě zastřešení kostela a vůbec obecně o problému, zda jeho tvar měnit či ne. Většina byla totiž toho názoru, že barokní střecha nemá nijak velkou uměleckou či historickou hodnotu¹⁰⁷ a „význam vlastní památky jen snižuje“,¹⁰⁸ a proto by bylo nevhodné ji znovu nově, ale ve stejné formě provést nad gotickou památkou této vysoké kvality. Komise uznávala siluetu svatostánku sice jako „pěknou a charakteristickou“¹⁰⁹, hodnotila chrám jako jednu „z nejkrásnějších staveb, jaké ve středověku vůbec byly provedeny [...], a co v Evropě vůbec máme“ a byla si vědoma toho, že je to jedna z nejstarších barokních střech v Praze,¹¹⁰ ale přesto prosazovala tvar střechy „původní památce přiléhavější“, přestože nebylo s úplnou jistotou známo, jak ono prvotní zastřešení vypadalo. Komise věřila tomu, že přestože nelze nalézt původní formu, bude tato nová „ve slohu doby Karlovy“ minimálně tak cen-

¹⁰⁴ TO 10. 7. 1901, roč. IX., 180.

¹⁰⁵ NA v Praze, památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. pomůcky 1717, č. arch. souboru 236, inv. č. 1401, Praha 2: kostel panny Marie na Karlově, 1898–1911, kart. 75.

¹⁰⁶ AO 22. 1. 1902, roč. I., č. 2, 12; AO 22. 1. 1902, roč. I., č. 2, příloha, nepag; AO 2. 7. 1902, roč. I., č. 7., 31.

¹⁰⁷ AO 2. 7. 1902, roč. I., č. 7., 31.

¹⁰⁸ ibidem 32.

¹⁰⁹ ibidem 31.

¹¹⁰ ibidem 32.

ná jako ta stávající barokní.¹¹¹ A přesto, že se ozývaly i názory, že by měl být zachován celý charakter stavby (i s barokními částmi), tvrdila komise, že „doba barokní stvořila mnohem znamenitější díla než to, jaké provedla na kostele Karlovském“, a proto je zde na místě postavit zastřešení gotického rázu.¹¹²

Komise si byla vědoma i problematiky týkající se štítů kostela. Bylo zjištěno, že se klenba opírá o barokní atiku. Proto by musela být při rekonstrukci buď stará atika nahrazena novou, nebo doplněna štíty. Komise si dokonce vytvořila ideu nového vzhledu objektu: předpokládala, že původní tvar střechy byl stanový (podle rytin z 16. století) s jednoduchými štíty a tuto podobu pak ze statických a tektonických důvodů doplnila galerií nad hlavní římsou.¹¹³ Také vyřkla domněnku, že věž byla vždy nižší než střecha, z čehož vyplynul názor, že není třeba ji nyní zvyšovat. To byl jeden z důvodů, proč neuspěl ani jeden soutěžní návrh. Tím dalším byla přítomnost sanktusových vížek nad presbytářem a zvláště těch, které byly umístěny u okraje střechy.¹¹⁴

Komise hodnotila kladně prvek spojení pilířů s tympanony v návrzích arch. Hilberta i organičnost tympanonů umístěných dokola na všech stranách oktogonu ve výkresech arch. Mikše. Nicméně však přistoupila k zadání nového projektu, jenž měl přinést zahrnutí všech jejích požadavků – hlavně však přítomnost třech stanových střech (nad presbyteriem, hl. oktogonálním prostorem i věží), které byly považovány za typické pro Čechy v 15. století.¹¹⁵ Vypracováním těchto nových plánů byl pověřen dle rozhodnutí všech pěti členů komise architekt František Mikš, jenž poté vyhotovil tři varianty. Ty byly Komisí pro rekonstrukci kostela na schůzi dne 25. 4. 1902 schváleny a posléze veřejně vystaveny na Staroměstské radnici.¹¹⁶

Z opisu dopisu ze dne 13. 7. 1903 od Rady král. hl. města Prahy pro c. k. ústřední komisi pro zachování památek ve Vídni se dozvídáme, že tepr-

¹¹¹ ibidem 31.

¹¹² ibidem 32.

¹¹³ S touto myšlenkou údajně přišel stav. rada J. Hlávka. AO 22. 1. 1902, roč. I., č. 2, nepag.

¹¹⁴ AO 2. 7. 1902, roč. I., č. 7., 32.

¹¹⁵ ibidem.

¹¹⁶ ibidem 33; NA v Praze, památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. pomůcky 1717, č. arch. souboru 236, inv. č. 1401, Praha 2: kostel panny Marie na Karlově, 1898-1911, kart. 75.

ve tohoto data byly plány s rozpočty všech tří architektů zaslány do Vídně k dalšímu jednání. Součástí dopisu je také prosba o finanční pomoc pro tuto rekonstrukci.¹¹⁷

Periodikum *Stavitelské listy* (dále též *SL*) poskytuje informaci o tom, že v roce 1905 byla konána komise svolaná místodržitelstvím, které se zúčastnili zástupci obce pražské, odborní znalci, zástupci vídeňské komise pro zachování uměleckých památek, ministerstva a místodržitelství. Zástupci obce hájili názor, aby krov kostela byl nahrazen novým ve slohu gotickém, proti čemuž vystoupil delegát komise pro zachování památek, jenž propagoval opravení stávajícího barokního krovu. Závěrem byla dohoda, že bude svolána schůze technických znalců a bude zhotoven finanční rozpočet opravy.¹¹⁸

Podle dopisu ze dne 8. 1. 1906 prohlásila c. k. ústřední komise, že nemůže dát svolení k provedení Mikšova projektu, přestože v minulosti odpovídal zásadám pro restaurování, avšak v současné době jim odporuje. Komise se zasažuje pro „udržení a ochranu starožitné a historické ceny“. Stav kostela se má pouze zabezpečit a výzdoba interiéru restaurovat tak, aby nebyl změněn umělecký ani historický ráz. Na základě tohoto pokynu bylo naplánováno místní šetření na den 23. 1. 1906,¹¹⁹ kdy v kostele opravdu vystoupil zástupce komise pro zachování památek proti „jakékoli slohové opravě“, přestože ještě před několika lety komise změnu formy střechy podpořila. Nově byla toho názoru, že oprava musí proběhnout tak, aby byl zachován dosavadní stav a provedeny byly jen práce zabezpečovací.¹²⁰ Centrální komise je v AO obviněna z „šablonovitěho počínání“, stejného „jako druhdy, kdy sledovala čirý purismus“.¹²¹

Problém jakým způsobem krov opravit však stále přetrvával a nadále byl řešen, přestože už bylo rozhodnuto zachovat soudobý tvar. Dne 4. 3. 1907 se konalo místní šetření v záležitosti restaurace kostela – pozváni byli jako znalci

¹¹⁷ NA v Praze, památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. pomůcky 1717, č. arch. souboru 236, inv. č. 1401, Praha 2: kostel panny Marie na Karlově, 1898–1911, kart. 75.

¹¹⁸ SL 1905, č. 8, 88.

¹¹⁹ NA v Praze, Archiv pražského arcibiskupství, díl III., č. arch. pomůcky 444, č. arch. souboru 110, inv. č. 32, kart. 851.

¹²⁰ TO 1906, č. 4. Zprávy různé, nepag; TO 1906, č. 6. Zprávy různé, nepag.

¹²¹ AO 1906, roč. I., č. 2., 12.

stavitel František Schlaffer, tesař František Hubáček, inženýr Prášil a Fr. Mikš.¹²² Od této trojice autorů se nám zachoval projekt z prosince roku 1909 navrhující dřevěnou konstrukci zpevněnou železnými prvky,¹²³ který však nebyl proveden. Dále se uvažovalo i o konstrukci z ocele a v roce 1910 dokonce o železobetonovém krovu, jež navrhli K. Herzán a A. Lederer.¹²⁴ Krov byl opraven v l. 1922–23 tesařem Boučkem.¹²⁵

5.3 Architektonické a stavební plány Františka Mikše

5.3.1 Varianta z roku 1901

Z roku 1901 se z druhého kola soutěže na rekonstrukci kostela dochovalo pět kusů plánů od architekta F. Mikše. Všechny jsou autorem signovány, datovány a opatřeny nadpisem „Karlov“ v levém horním rohu a měřítkem u dolního okraje. Provedeny jsou černobíle, avšak půdorysy a řezy jsou doplněny barvami (žlutá pro odstraněné zdivo, červená pro dostavěné, hnědá pro dřevěnou konstrukci krovu a šedě stávající ponechaná hmota zdiva).

První dva plány zobrazují půdorys v rovině přízemí [20] a ve vyšší úrovni [21], kde jsou zakresleny i klenby. Jedná se o centrální stavbu na půdorysu osmiúhelníku s připojenou věží čtvercového půdorysu a presbyteriem o jednom poli s polygonálním závěrem. Architekt naplánoval odbourat části budovy vedle kostela na jihozápadní straně a přistavět zdivo u pilíře vynášejícího vítězný oblouk presbyteria, doplnit předsíň hlavního vchodu severní stěnou s opěrnými pilíři a zaslepit průchody v jižní stěně lodi do vedlejších místností.

Následující dva výkresy ukazují pohled na objekt od severu [22] a od východu [23]. Jeho původní vzhled je zde značně proměněn, a to především v části nad korunní římsou. V dolní partii je přistavěna pouze vstupní předsíň před hl. vchod. Opatřena je v nárožích jednou odstupněnými opěrnými pilíři s pultovou stříškou, mezi nimiž je ve středu stěny prolomen vchod s hrotitým záklenkem, lemovaným kraby a křížovou kytkou ve vrcholu. Předsíň je zakon-

¹²² NA v Praze, památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. pomůcky 1717, č. arch. souboru 236, inv. č. 1401, Praha 2: kostel Panny Marie na Karlově, 1898–1911, kart. 75.

¹²³ Archiv IPR, složka Kostel Nanebevzetí Panny Marie na Karlově.

¹²⁴ Věstník Klubu za starou Prahu, roč. I, 1910, č. 9, 67.

¹²⁵ BAŤKOVÁ 1998, 138.

čena trojúhelným štítem zdobeným slepými hrotitými oblouky a korunován je též křížovou kytkou. Presbyterium zakrývá jednoduché sedlové zastřešení doplněné lucernou s jehlancovou střechou opatřenou prstencem malých štítů s chrličí a křížovými kytkami ve vrcholech. Nejvýraznější částí stavby je zastřešení hlavní, oktogonální lodi: zalamující se korunní římsa vynáší nízkou galerii s vpadlými poli tvaru čtyřlístů, odkud vede u každého opěrného pilíře dolů okapní roura. Z galerie, nad každým polem stěny mezi opěráky, vyrůstá vždy jeden štít s pěti hrotitými vpadlými poli na povrchu a křížovou kytkou ve vrcholu. Tyto tři štíty jsou dohromady propojeny atikou, která má podobu zábradlí vytvořeného ze subtilních sloupků nesoucích ve vrcholu „jeptišky“. V liniích nad opěrnými pilíři je navíc atika zatížena vždy jednou fiálou. Nad štíty se poté tyčí jehlancová střecha na půdorysu osmiúhelníku, doplněná v horní části na každém boku jedním vikýřem a korunována je dvoupatrovou lucernou. Hmota jejich obou pater na půdorysu oktogonu, kdy vyšší je na menší základně než nižší, je prolomena po celém obvodu arkádami s hrotitými záklenky doplněnými kružbami. Obě části jsou obehnané perforovaným zábradlím, přičemž to dolní, nesené konzolami, vynáší samostatný drobný opěrný systém a horní je zatíženo pouze fiálami. Korunní římsa horního patra, doplněná chrličí, nese prsteneček trojúhelných štítů s křížovými kytkami ve vrcholcích, z něhož vyrůstá štíhlá jehlancovitá střecha. Motiv prstence štítů je zde opakován ještě u věže při východním průčelí, jež stojí na půdorysu čtverce výše přecházejícího v oktogon. Každá strana věže je otevřena jedním vysokým oknem s hrotitým záklenkem, nad kterým se pokaždé tyčí právě jeden štít zakončený křížovou kytkou. Zastřešení zde má také jehlancovou podobu. Vedle nákresu celku ze strany severní se vyjímá navíc druhá zjednodušená varianta věže: s nižšími okny a bez štítů.

Na čtvrtém plánu [23] je kromě exteriéru stavby prezentován i vertikální příčný řez (pohled od presbyteria), kde je vidět v interiéru při západní stěně balkon na krakorcích s kružbou zdobeným zábradlím, v exteriéru přistavěná hmota štítů lodě i předsíně a konstrukce krovů. Podélný vertikální řez je předmětem posledního výkresu [24]. Největší pozornost zde upoutá konstrukce krovu všech částí zastřešení. Barevně odlišeny jsou části přistavěné hmoty zdiva – štíty a věž s klenbami podvěží.

Přestože se architekt při projektování snažil držet všech požadavků stanovených odbornou komisí pro účastníky soutěže, nepodařilo se mu splnit její očekávání. Hlavní střecha, ač korunována velmi výraznou dvoupatrovou lucernou, není mezi sanktusníkem a věží stále dostatečně vizuálně výrazná, ačkoli helmice věže není (vzhledem k ploše základny, z níž vyrůstá) příliš vysoká. Architekt se patrně snažil, aby zastřešení stavby působilo vysoce reprezentativním a dekorativním dojmem. Dosáhnout se ho pokusil pomocí štítů, dekorovaných vpadlými poli a propojených atikou, ale hlavně vzhledem lucerny. Ta se nápadně podobá jak celkovým pojetím (dvoupatrová, s opěrným systémem, chrličí a prstencem štítů), tak detaily (kružby, dekor zábradlí) sanktusové věžici nad křížením pražské katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha, ale vycházet může i z francouzských staveb. Rozdíl je tu ovšem patrný v proporcích. Mikšovi se nepodařilo reflektovat vertikálnítu: opěrný systém je příliš odsazen od stěny, čímž je celý půdorys rozšířen, a v druhém patře je vytvořen kruhový ochoz, místo aby jeho zábradlí bylo součástí stěny, jako je to jinde. Hojně využívaným architektonickým prvkem je zde štít, resp. prstenec štítů, který je použit jak na sanktusníku a lucerně (jednotlivé štíty jsou zdobeny vpadlým polem a vrcholovou růžicí), tak na polygonální věži, kde štíty vyrůstají přímo z hmoty zdiva bez oddělení římsami či jinými prvky. Půdorys věže ve tvaru čtverce přecházejícího v oktagon (i když bez štítů) najdeme např. v Praze u kostela Panny Marie na Slupi, sv. Apolináře či sv. Kateřiny, které autor znal a na něž vědomě veřejně odkazoval.¹²⁶ Pro prstenec štítů nad věží si mohl architekt vzít inspiraci u svého zaměstnavatele J. Mockera, který jej navrhl na dvojvěží chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně nebo v prvním projektu přestavby baziliky sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. V obou případech ovšem s korunní římsou. V exteriéru kostela na Karlově Mikš prosazoval slohovou jednotu, a proto původní portál nahradil vstupem gotického vzhledu, který také doplnil trojúhelným štítem, zdobeným třemi vpadlými poli.

¹²⁶ AO 2. 7. 1902, roč. I., č 7., 33.

5.3.2 Varianty z roku 1902

V červencovém čísle periodika *Architektonický obzor* byly roku 1902 zveřejněny všechny tři varianty Mikšových návrhů [25, 26, 27] spolu s projekty dalších účastníků v 2. soutěži roku 1901 – A. Cechnera a K. Hilberta. Z Mikšových se mi podařilo dohledat pouze jeden originál výkresu [28], který je signovaný i datovaný.¹²⁷ Zobrazuje kostel od východu a schéma pohledu shora. Další varianty otištěné v *AO* ukazují pohled od severu.

Všechny tyto tři varianty [25, 26, 27] vycházejí z architekta předchozího projektu z roku 1901. Změna je zde patrná ve střešní části: vlys je nahrazen galerií obíhající celý obvod stavby, která je přístupná z věže, opěrné pilíře kolem presbyteria jsou doplněny věžovitými nástavci s chrličí a fiálami, atika mezi štítů absentuje, štítů jsou dekorovány pouze třemi vpadlými poli (místo pěti), presbytář nezakrývá sedlová střecha, nýbrž kombinace sedlové s vysokou jehlancovou, chybí zde sanktusník a jsou odlišně umístěny vikýře na hlavním zastřešení. Tím vzniká základ pro všechny tři varianty. Ty se poté liší vzhledem lucerny a tvarem věže.

U varianty první [25] má lucerna zjednodušenou formu: stěny na půdorysu hexagonu jsou otevřeny okny se záklenky v podobě „jeptišky“ a nad nimi je prstenec štítů s chrličí, na němž je posazena štíhlá jehlancová střecha. Věž vyrůstá z půdorysu čtverce, který se ale brzy proměňuje v oktagon, stejně jako v projektu z roku 1901, ovšem s tím rozdílem, že zde chybí zakončení stěny štítů. Lucerna u druhé varianty [26] je stejného tvaru s navíc přidaným dekorativním zábradlím, zalamujícím se po celém obvodu. Hranolová věž na půdorysu čtverce, prolomená na boku jedním velkým oknem s hrotitým záklenkem vynáší jehlancovou střechu doplněnou na každé straně jedním vikýřem. Poslední varianta [27] se vrací opět k lucerně bez zábradlí z prvního projektu. Věž je zde velice nízká, spíše je pouze naznačena, a to především zastřešením – to vzniklo průnikem sedlové střechy s jehlanem nad věží. Ten je opatřen velkým vikýřem a tvoří protějšek střechy presbyteria.

Ve všech třech projektech je méně dominantní střecha nad presbyteriem a věž – vizuálně neutlačují zastřešení nad hlavní částí kostela a nechávají

¹²⁷ Archiv IPR, složka Kostel Nanebevzetí Panny Marie na Karlově.

mu více vyniknout. Nejvíce se to projevuje ve třetí variantě [27], kde je věž snížena a i se střechou je stejně vysoká jako zastřešení presbytáře. Galerie a štítý zde mají tektonickou a statickou funkci – nahrazují sejmutou barokní atiku, do níž byla přiváděna tíha klenby.

Kdyby byly dochovány projekty z prvního kola arch. soutěže, šlo by lépe zrekonstruovat architektův vlastní přístup k renovaci. V dalších kolech už je značně omezený požadavky soutěže, ale přesto stavbu doplňuje různými detaily, jako jsou např. fiály na opěrácích převyšující hlavní římsu a galerii. Tento prvek se do Německa i dalších evropských států (např. dóm sv. Štěpána ve Vídni) rozšířil z Francie, kde se v různých variacích objevuje např. na katedrále S. Denis, Notre Dame a Sainte-Chapelle v Paříži, katedrále v Bourges či Amiens. K nám ve středověku pronikl také: závěr katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha na Pražském hradě, sv. Bartoloměje v Kolíně a sv. Barbory v Kutné Hoře, kde je obdobně jako na Mikšově projektu umístěna nad korunní římsou perforovaná galerie.

6. Farní kostel sv. Antonína Paduánského v Praze Holešovicích

6.1 Stavební a historický vývoj

V rychle se rozrůstající pražské čtvrti Holešovice museli věřící docházet do kostela sv. Gotharda v Bubenči, a proto také vzrůstaly snahy pro vybudování vlastního svatostánku. Dne 12. 3. 1887 bylo schváleno založení *Spolku pro vystavění jubilejního chrámu Páně v Praze VII.* a o den později se sešla jeho ustavující valná hromada pod vedením arcibiskupa Františka Schönborna.¹²⁸ Úsilí *Spolku* však bylo dlouho bez úspěchu. V roce 1892 na poradě obce pražské na Staroměstské radnici dokonce kanovník Mikuláš Karlach upozornil na fakt, že obvod holešovicko-bubenečský má už cca 15 000 obyvatel, což je mnohem více než většina obvodů ostatních, a proto by bylo nanejvýš vhodné, aby měly Holešovice vlastní správu i chrám. V návaznosti na to byla zřízena farní expozitura a 15. 2. 1899 se jejím prvním správcem stal Antonín Nepil.¹²⁹

V březnu roku 1899 uvedl do *Spolku* městský radní Eustach Neubert arch. Františka Mikše, aby zde prezentoval své plány kostela, za něž získal na výstavě architektů a inženýrů roku 1898 stříbrnou medaili.¹³⁰ Mikš také přislíbil, že podle této idey vypracuje zdarma projekt pro Prahu VII. Náklady na novostavbu byly odhadnuty na 150 000 zl., patronátu nad spolkem se ujal kardinál Leo Skrbenský z Hřiště a ještě téhož roku začala rada hl. města vyjednávat s Josefem Richterem, jemuž patřil pozemek, který byl vybrán jako nejvhodnější. Ten na konci listopadu roku 1904 daroval *Spolku* pozemek o výměře 1120 m², aby zde mohl být vybudován svatostánek i nové náměstí.¹³¹ Dne 16. 11. tohoto roku byl ustanoven zvláštní stavební komitét, který měl funk-

¹²⁸ Předsedou spolku byl zvolen bubenečský farář Antonín Malec (26. 3. 1899 nahrazen Antonínem Nepilem). ČIŽINSKÁ/HÁJEK 2014, 15; VLČEK/TISCHEROVÁ/LUNGA 2012, 434.

¹²⁹ ČIŽINSKÁ/HÁJEK 2014, 15; VLČEK/TISCHEROVÁ/LUNGA 2012, 434; ŠIMÁČEK (red.) 1899, 420.

¹³⁰ Vystaveny byly v sekci III, oddělení A. KAFKA (red.) 1898, 66.

¹³¹ ČIŽINSKÁ/HÁJEK 2014, 16; VLČEK/TISCHEROVÁ/LUNGA 2012, 434; ŠIMÁČEK (red.) 1899, 420; AHMP. Magistrát hlavního města Prahy I., Referát I. A. hospodářský / Spisy, 1921–30, Záduší. Pohřební ústavy. Kostely, zvony, fary, hřbitovy, krematoria, Holešovice, stavba farního kostela, inv. č. 555, sg. B 65/66, kart. 210.

ci stavebníka kostela a jehož členy byli zástupci města i *Spolku* a předsedou starosta městské části Vladimír Srb.¹³²

Dne 25. 4. 1906 byl František Mikš jmenován na magistrátě pro Prahu VII projektantem a stavitelem chrámu s odměnou 4,5 % z finančního nákladu. Dne 27. 1. 1906 byl odevzdán projekt ministerstvu kultu a vyučování a dne 27. 9. 1907 bylo získáno stavební povolení.¹³³ Před samotným hloubením základů musel být vyřešen problém svažitosti pozemku, který byl vyrovnán navážkou, a dne 18. 5. 1908 bylo započato s kopáním základů. Dne 25. 10. 1908 byl položen a posvěcen kardinálem Skrbenským základní kámen,¹³⁴ a protože to bylo v roce, kdy se slavilo výročí šedesáti let vlády Františka Josefa I., mluví se o kostelu někdy také jako o „jubilejním“. Do konce tohoto roku byly základy dokončeny, na soklové zdi byla vytvořena nízká cihelná nadezdívka a vše se nechalo přes zimu stabilizovat. V roce 1909 byl snížen finanční rozpočet - např. měl být kámen nahrazen umělým; přírodní kámen byl použit na mezilodní sloupy, klenbu a některé kamenické prvky.¹³⁵

V letech 1909–12 byly stavební práce přerušeny kvůli finančním problémům. Díky Antonínu Stojanovi, říšskému poslanci, byla stavba finančně podpořena ministerstvem ve Vídni a od 9. 9. 1912 se zde již opět pilně pracovalo. V polovině září roku 1913 byl již svatostánek vybudován do výše hlavní římsy a v říjnu byl vztyčen hl. štít. Do konce roku byly dokončeny konstrukce krovů, střecha pokryta prejzy, začalo se s klenutím a byly vytesány kamenické články pro hl. portál. V roce 1914 byly střechy věží pokryty šupinovou břidlicovou krytinou, osazena socha sv. Antonína na hl. štít, do některých oken byly vsazeny vitráže, provedeno elektrické osvětlení, položena šamotová dlažba z Rakovníka,

¹³² AHMP. Magistrát hlavního města Prahy I., Referát I.A. hospodářský / Spisy, 1921–30, Váha městská (váhy – vážení), Praha VII, Spolek pro vystavění chrámu Páně, stavba kostela, inv.č. 547, sg. B 52/ 86, kart. 205.

¹³³ Zednické a nádenické práce byly zadány staviteli Josefu Vaňhovi (1912 přebírá firma Aloise Sojky a Čeňka Stříbrného), kamenické Antonínu Gabrielovi (1912 přebírá Ferdinand Palouš), práce z betonu a umělého kamene firmě František Krauman – Eduard Piccardt – Bedřich Šimonovský, tesařské Václav Hlaváč, zámečnické Ladislav Kříž, pokrývačské firma Wildmann a Preis, klempířské Václavu Odcházalovi, pozlacovačské Fedinandu Hartwichovi, natěračské C. Müllerovi a sochařské F. Zálešákovi. Celkový náklad byl 440 000 K. AHMP. Magistrát hlavního města Prahy I., Referát I. A. hospodářský / Spisy, 1921–30, Váha městská (váhy – vážení), Praha VII, Spolek pro vystavění chrámu Páně, stavba kostela, inv.č. 547, sg. B 52/ 86, kart. 205.

¹³⁴ Staveniště bylo vyzdobeno podle návrhu arch. Františka Mikše. ŠÍŠKA (red.) 1919, 694.

¹³⁵ ČIŽINSKÁ/HÁJEK 2014, 16–18; VLČEK/TISCHEROVÁ/LUNGA 2012, 434.

dokončen hl. portál a vytesány a umístěny pískovcové sochy na západní štít. Dne 25. 10. 1914 kardinál Lev Skrbenský chrám slavnostně vysvětil a k této příležitosti byla dokonce Stanislavem Suchardou vytvořena pamětní bronzová plaketa, ražená ve Vídni. Dne 1. 5. 1919 byl kostel povýšen na samostatný farní chrám a prvním farářem se stal 25. 10. Silvestr Hrnčíř.¹³⁶

6.2 Architektonické a stavební plány Františka Mikše

6.2.1 Původní projekt

V archivu Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy (dále též *IPR*) se ve složce *Kostel sv. Antonína v Praze Holešovicích* dochoval soubor plánů pro výstavbu tohoto objektu, strukturovaný do tří částí. První, označena jako *I. varianta - původní*, obsahuje osm kusů výkresů [29–36], nadepsaných „Projekt farního kostela“ s konkrétním popiskem zobrazeného. Navíc jsou v dolním pravém rohu signovány arch. Františkem Mikšem s letopočtem 1898. Tohoto roku se konala v Praze *Výstava architektury a inženýrství*, kde arch. Mikš prezentoval v sekci *A — III.* svůj „Typus gothického kostela“, za nějž dostal stříbrnou medaili a který sloužil jako ideový základ pro vypracování návrhu pro realizovaný chrám sv. Antonína Paduánského.¹³⁷ Vzhledem k signatuře, dataci a nadpisu neurčujícímu žádnou konkrétní lokalitu pro výstavbu je vysoce pravděpodobné, že oním vyznamenaným je právě projekt z této první složky.

První návrh [29] zobrazuje půdorys trojlodní stavby o třech travě s transeptem složeným z křížení a celkem čtyř obdélných polí, kdy vždy jedno pole každého ramena přesahuje šíři trojlodí. Na křížení navazuje presbyterium o jednom čtvercovém poli, zakončené pětibokým závěrem. Do koutů mezi presbyterium a ramena transeptu je vložena na každé straně jedna místnost: křtící kaple a sakristie. Celé stavbě je předsazen vstup s třemi poli v podkruchtí a dvěma nárožními věžemi, jež v půdorysu prozrazuje zesílená hmota zdiva. V přízemí jedné z nich byl navržen deposit a v interiéru druhé schodiště. Do objektu se dá vejít třemi vchody, jimž jsou předsazena široká schodiště; hlavní vede

¹³⁶ ČIŽINSKÁ/HÁJEK 2014, 19–21; VLČEK/TISCHEROVÁ/LUNGA 2012, 434–435.

¹³⁷ KAFKA (red.) 1898, 66; TO 20. 5. 1899, roč. VII., 125; TO 10. 11. 1899, roč. VII., 134.

do předsíně a dvě naproti sobě umístěné zpřístupňují zvenčí vedlejší loď. V plánu je zakreslen i některý mobiliář: lavice v hlavní lodi a presbyteriu, oltáře v presbyteriu, ve křtící kapli, při čelech křídel transeptu a v bočních lodích a kazatelna při pilíři u příčné lodi. Nápis na okraji plánu nás informuje o tom, že plocha kostela (vyjma presbyteria, sakristie a předsíně) měří 610 m² a tudíž se dovnitř vejde 1525 osob (tj. 2,5 osoby na m²).

Druhý výkres [30] zachycuje půdorys s podobou kleneb a pasů mezi nimi. Všechna pole vyjma křížení hl. lodi s transeptem a závěru presbyteria jsou zaklenuta křížovou klenbou. Nad křížením je použita hvězdová klenba. Třetí půdorysný návrh [31] ukazuje konstrukce vazeb krovů zastřešení hlavní, bočních i příčné lodi, presbyteria a sakristie s křtící kaplí. Věže jsou zobrazeny v horizontálním řezu hmotou zdiva.

Čtvrtý plán [32] ukazuje čelní pohled na kostel, kdy vidět je především hlavní průčelí a v pozadí ramena transeptu. Průčelí se dá rozdělit vertikálně do tří částí: dvě vysoké štíhlé identické věže mezi sebou svírají stěnu. Věže jsou pětipatrové a poschodí jsou od sebe oddělena profilovanou římsou. Vysoký sokl zakončuje jednoduše profilovaná římsa, která nese hladkou stěnu, jež je také od dalšího patra oddělena jednoduchou římsou, na níž dosedá parapet vysokého okna s hrotitým záklenkem. Hmota dalšího podlaží je prolomena trojitým oknem s hrotitými záklenky, z čehož dvě postranní jsou slepá, a od dalšího poschodí je oddělena mohutnější profilovanou římsou, která obíhá celou stavbu (u bočních lodí pod střechou). Zde na ni dosedá vlys v podobě řady vpadlých pětiúhelníků. Dvě nejvyšší patra jsou přibližně stejně vysoká a jejich stěny se otevírají vždy jedním vysokým okenním otvorem s hrotitým záklenkem; nižší okno je dekorováno jednoduchou subtilní nadokenní římsou zalomenou podle tvaru záklenku okna. Zdivo věží je zakončeno obloučkovým vlysem, na nějž dosedá zastřešení jehlancového tvaru, doplněné čtyřmi nárožními věžičkami polygonálního půdorysu s malými okénky a vlastním jehlancovým zastřešením s makovicí a praporkem. V horní části je střecha opatřena čtyřmi malými vikýři a na její špici dosedá též makovice s ozdobným křížem. Ke střední stěně je v přízemí přisazeno schodiště vedoucí k portálu orámovanému dvojicí pilířů s fialovými nástavci, z nichž vyrůstá vimperk ve středu zdobený reliéfem čtyřlístu. Samotný portál

je tvořen sloupky, jež vynáší hrotitý oblouk zastřešující tympanon s reliéfní výzdobou (k ve středu stojící Panně Marie s korunou na hlavě a dítětem na levé ruce se klaní dva klečící andělé v dlouhých šatech). Otvor vchodu je tvaru pravouhlého a do jeho horních rohů jsou vloženy konzoly. Plocha stěny nad portálem je z většiny prolomena hrotitým oknem vyplněným bohatou kružbou, tvořenou z velké části rozetou z trojlistů a čtyřlistů, sférickými trojúhelníky a čtyřúhelníky vyplněnými trojlistými a čtyřlistými útvary případně doplněné liliemi a dalších čtyřlistů a trojlistů; dolní část je pak dělena pouze tenkými svislými pruty. Nad oknem se nachází dekorace ze slepé kružby v podobě malých rozet a plamének. Hlavní římsa nese vlys, nad nímž se zvedá trojúhelný štít lemovaný kraby a vrcholící křížovou kytkou. Jeho hmota je členěna vpadlým polem v podobě trojitého hrotitého okna – ve středním je prolomen skutečný štěrbinový okenní otvor. Horní část štítu je oddělena jednoduchou římsou od zbylé části přesně tak, že je vytvořen pravidelný trojúhelník, v němž je zasažen kulatý ciferník hodin s římskými číslicemi. Čelní strana průčelí je opatřena čtyřmi opěrnými pilíři, které jsou zakončeny v úrovni hlavní římsy sedlovými stříškami.

Pohled na ramena transeptu nám prozrazuje stejně členěné přízemí jako u průčelí – sokl a hladká stěna vynáší jednoduchou římsu. Hmota zdi ramena je otevřena vysokým hrotitým oknem s kružbou a k nároží přiléhá dvakrát odstupněný opěrný pilíř s pultovou stříškou, z níž vyrůstá polygonální věžicový nástavec korunovaný lucernou. Krytina zastřešení transeptu je skládána z různě barevného materiálu tak, aby vytvořila u dolní a horní strany klikatý vzor, a jeho vrcholová hrana je dekorována ozdobným hřebenáčem tvořeným řadou lilií. V pozadí je vidět lucerna nad křížením.

Na následujícím kartonu [33] je kostel zobrazen z boku. Vidíme zde stejný sokl jako u hlavního průčelí a na něm stěnu věže, boční lodi, čela ramene transeptu, boku sakristie a závěru; vše samozřejmě se zastřešením. Vlevo se tyčí štíhlá věž, jejíž fasáda je provedena stejně jako na vstupním průčelí, a na ni navazuje zeď boční lodě, která je třemi dvakrát odstupněnými opěrnými pilíři se sedlovou stříškou a polygonálním věžicovým nástavcem rozdělena do tří polí. Ve středu každého z nich je umístěno velké hrotité oko s kružbovou

výplní a v prvním poli zprava se v přízemí otevírá navíc jednoduchý hrotitý portál s profilovanou hranou a pravoúhle se zalamující nadpražní římsou, ke kterému vede široké schodiště. Pod profilovanou střešní římsou je stěna boční lodi zdobena plastickým vlysem. Hmota čela ramene transeptu je také prolomena velkým hrotitým okenním otvorem s bohatou kružbou, nad nímž se zalamuje a pod jehož parapetem prochází vždy jedna jednoduše profilovaná římsa. Na obou nárožích je rameno opatřeno vysokými dvakrát odstupněnými opěráky zakončenými pultovou stříškou, ze které vyrůstá polygonální věžicový nástavec. Mezi nimi se nad vlysem zdvíhá trojúhelný ozdobný štít, shodný se štítem na hlavním průčelí. Bok sakristie dělí jednoduchá římsa do dvou pater: hmota prvního je otevřena dvěma menšími hrotitými okny, pod nimiž a nad nimiž probíhá římsa, a hmota druhého jedním širším hrotitým okenním otvorem. Zeď zde zakončuje stejně jako u boční lodi římsa s vlysem a k nároží přiléhá totožný opěrný pilíř. Ke straně je pak připojeno nízké schodiště na polygonálním půdorysu. Z celého závěru jsou vidět dvě pole oddělená dvakrát odstupněnými opěrnými pilíři zakončenými pultovou stříškou, v nichž je umístěno vždy jedno vysoké úzké okno s hrotitým záklenkem. Boční loď, sakristie se schodištěm i hlavní loď s transeptem mají vlastní zastřešení. Hlavní střecha zakrývá kromě střední lodi i presbyterium a závěr a její vnější vzhled je stejného charakteru jako zastřešení transeptu (různě barevný materiál krytiny tvoří klikatý vzor a hřebenáč je vysoce dekorativní díky motivu lilie). Navíc je však opatřena celkem čtyřmi malými vikýři na této straně a jedním nad závěrem. Lucerna nad křížením má dekorativní podobu: hrotitá arkáda na polygonálním půdoryse vynáší chrlič a prstenec trojúhelných štítů zdobených křížovou kytkou ve vrcholu, nad nímž se zdvíhá jehlancová střecha s makovicí.¹³⁸ Zastřešení boční lodě a sakristie je členitější povahy: pultovou střechu protínají další (nad lodí tři a nad sakristií jedna) malé valbové střechy s barevnou, ozdobně skládanou krytinou.

Předmětem šestého výkresu [34] je vertikální příčný řez objektem v úrovni průčelních věží v pohledu k presbyteriu i se základy stavby. Proveden

¹³⁸ Na předchozím plánu, který ukazuje čelní pohled, je špička nad makovicí dekorována navíc ozdobným křížem.

je černým inkoustem doplněným hnědou barvou, která znázorňuje řezy zdivem. Vidíme zde interiér všech pater věží. Levá obsahuje úzké schodiště propojující druhé a třetí poschodí, přičemž druhé je přístupné z kruchty. Interiér pravé věže je jako schodiště využit celý. Prostory čtvrtých pater obou věží jsou pak přes krov střechy průchozí.¹³⁹ Ve zvonovém patře jsou zakresleny celkem tři zvony na stolicích a nad nimi je zobrazena i konstrukce krovu zastřešení. V přízemí mezi věžemi je zobrazeno zaklenuté podkruchtí oddělené od lodi arkádou sestávající ze tří hrotitých oblouků a nad ním průhled lodí až ke stěně závěru s vysokými okny, mezi nimiž vedou subtilní přípory s ozdobnými hlavicemi. Střední loď je zaklenuta křížovou klenbou, kterou zakrývá dřevěná konstrukce krovu střechy.

Další plán [35] prezentuje stavbu ve vertikálním příčném řezu v úrovni prvních klenebních polí lodí od hlavního průčelí v pohledu ke vchodu. Opět je zde navíc hnědá barva pro odlišení zdiva v řezu. V exteriéru spatřujeme dvojici věží, které mají i tyto stěny identické s ostatními. Pohled do interiéru, kde jsou boční lodě nižší než střední, prozrazuje vzhled pilířů oddělujících lodě a zároveň vynášejících klenby (masivní na polygonálním půdorysu se sokly a nízkými sochařsky zdobenými hlavicemi). Arkáda v přízemí u podkruchtí je tvořena jednoduchými hrotitými oblouky s pilíři na vysokých výrazných soklech (stejně vysoké jako sokly pilířů oddělujících lodě, které jsou však cca dvakrát vyšší) a dekor zábradlí v patře má podobu řady čtyřlístů. Nad kruchtou již stěnu otevírá velké hrotité okno s bohatou kružbou. Nad klenbami všech lodí se zdvíhají krovové konstrukce zastřešení.

Poslední návrh [36] tohoto souboru ukazuje vertikální podélný řez kostelem v úrovni středu jeho šířky. Opět je zde zdivo v řezu vyznačeno hnědě. V interiéru vidíme přízemí podkruchtí a kruchty, hlavní a boční lodě s pilíři, které známe již z předchozího plánu, a navíc subtilní přípory vedoucí od konzol, z nichž vzhůru vybíhají žebra kleneb, dolů podél pilířů až k soklu, kde přechází v patku. Největší vypovídací hodnota tohoto výkresu spočívá hlavně v zobrazení

¹³⁹ Toto řešení bylo použito i u uskutečněné stavby kostela sv. Antonína Paduánského v Praze Holešovicích.

konstrukce krovu nad hlavní lodí s lucernou nad křížením a presbyteriem se závěrem.

Roku 1899 byl v periodiku *Světazor* otištěn Mikšův „Návrh kostela pro Holešovice a Bubny“ [37] s krátkým komentářem, který stručně osvětluje snahu vybudovat chrám na Praze 7 a sděluje, že pro tento účel byly získány Mikšovy plány prezentované předchozího roku na výstavě architektů a inženýrů.¹⁴⁰ Otištěný návrh zobrazuje skutečně objekt výše popsany, ovšem z dalšího úhlu. Přináší však jen málo nových informací: boční průčelí je totožné s výše popsaným, zobrazeným v plánech.

Při hodnocení tohoto projektu je si v první řadě třeba uvědomit, že nevznikl pro žádného konkrétního stavitele či lokalitu a nebyl limitován žádnými podmínkami nebo omezeními. Navržen je zde ideální farní kostel podle Mikšova vlastního pojetí. Výkresy vznikly v době, kdy již pracoval více než dvacet let pro Mockera,¹⁴¹ což se na plánech samozřejmě projevuje. Jak již bylo napsáno, jedná se o trojlodní baziliku s dvouvěžovým průčelím, transeptem a presbyteriem o jednom poli s polygonálním závěrem. Tento popis je ale platný i pro Mockerovu novostavbu chrámu sv. Ludmily v Praze Vinohradech, kde je velká pravděpodobnost, že na ní Mikš také pracoval. Vstupní průčelí „ideálního kostela“ je průčelí vinohradského svatostánku velmi podobné. Téměř totožné jsou zde proporce, rozvržení a umístění různých částí jako vstup, štít, vlys, patra věží, atd. i vzhled hlavního portálu. Oproti tomu se však Mikš snaží o obměnu v detailu, což se týká především dekoru. Někde odebírání a jinde přidává vpadlá pole, nadokenní římsy a vysoká variabilita se projevuje ve tvaru okenních i slepých kružeb. Navíc se zde objevuje snaha o aplikaci nových prvků, projevená obloučkovým vlysem v hrotité formě pod zastřešením věží, střešními vikýři nad každým polem bočních lodí (najdeme na starších neogotických nebo neogoticky upravených stavbách – Thunovská kaple v Děčíně, kostel sv. Mikuláše a Alžběty v Chebu) a věžicovými nástavci s lucernami na opěrných pilířích, převyšující hlavní římsu. Tyto nástavce napodobují spíše renesanční vzory, přestože mají stejnou dekorativní funkci jako fiály převyšující římsu používané na kated-

¹⁴⁰ *Světazor*, 1899, roč. XXXIII., 416, 420.

¹⁴¹ *Method* 15. 6. 1900, roč. XXVI., č. 5. a 6., 64; *Ročník Jednoty pro dostavení hl. chrámu sv. Víta na hradě Pražském za správní rok 1901*, Praha 1899, 6.

rálách již ve středověku. Důležité je avšak obohacení objektu o prvky z českého prostředí: žebrová hvězdová klenba parlérovského typu nad křížením jako v chrámu Narození Panny Marie v Klatovech (obdobu použil i Mocker v přízemí dvojvěží pražské katedrály a v křížení kostela sv. Prokopa v Praze na Žižkově), zastřešení průčelních věží vysokým jehlancem s nárožními věžicemi na konzolách jako ční na Týnském chrámu na Starém Městě pražském a plaménky slepé kružby na hl. průčelí a rotující v kružbě okna čela příčné lodi, které k nám přinesl Petr Parlář. Návrh je zajisté pod vlivem Mikšova zaměstnavatele a učitele, ale zároveň je zde patrný jistý eklektismus a „národní aspekt“ ve snaze začlenit sem více prvků typických pro české prostředí.

6.2.2 Projekt upravený pro Prahu VII.

Další soubor plánů z archivu *Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy* představuje druhou variantu pro kostel, která vznikla úpravou původního, výše popsaného, projektu, který získal na výstavě inženýrů a architektů stříbrnou medaili. Jedná se o jedenáct kusů [38–48] velkoformátových výkresů provedených černou tuší, která je někdy doplněna červenou barvou, označující zdivo v řezu. Návrhy jsou většinou v levém horním rohu označeny ozdobným nápisem „Chrám pro Prahu VII.“ a v dolním pravém rohu signovány autorem. Ve většině případů jsou doplněny i podpisem faráře Antonína Nepila jako předsedy *Spolku pro vystavění chrámu na Praze VII.* Pod samotným nákresem je vždy připojeno jednoduché měřítko.¹⁴²

První čtyři výkresy [38–41] ukazují půdorys kostela: na prvním jsou zobrazeny základy [38], na druhém klenby [39], na třetím [40] a čtvrtém [41] konstrukce krovu zastřešení lodí a presbyteria s věžemi v horizontálním řezu. Jedná se o trojlodní stavbu s představeným dvouvěžovým průčelím a presbyteriem se závěrem na opačné straně. K hlavnímu vchodu vede široké schodiště do zaklenuté předsíně, jejíž dva portály ústí do podkruchtí. V přízemí levé věže je

¹⁴² Zbylé dvě části složky *Kostel sv. Antonína v Praze Holešovicích* z archivu IPR obsahují plány, které pozměňují původní návrh kostela (označené jako 2. *varianta*) a které byly použity k realizaci samotné stavby (označené jako 3. *varianta*). Avšak při podrobném prozkoumání celé složky jsem shledala, že některé návrhy z 2. *varianty* patří do 3. *varianty* a naopak. V této a následující kapitole budu představovat návrhy pro výstavbu ne podle původního rozřazení archívem, ale podle mého úsudku, ke které variantě jaký výkres patří.

prostor pro boží hrob a v pravém pro deposit. Všechny lodě jsou zaklenuty pěti poli křížové klenby. Boční lodě jsou ukončeny polygonálním závěrem o pěti stranách pravidelného osmiúhelníku, stejně jako presbyterium o dvou polích křížové klenby navazující na hlavní loď. K bokům obou vedlejších lodí je na každé straně v úrovni pátého klenebního pole od hlavního vchodu připojena jedna místnost na obdélném půdoryse: křtící kaple a sakristie, vedle které je malá předsíň, k níž vedou schody. Kromě hlavního vstupu a vchodu do sakristie se dá do objektu vejít dalšími čtyřmi portály bočních lodí. Projekty krovové konstrukce ukazují, že se uvažovalo o sanktusové vížce ve středu hlavní lodě i o provedení bez ní.

Další návrh [42] zachycuje pohled na hlavní průčelí s kaplí a sakristií v pozadí. Dvouvěžové průčelí na vysokém soklu svírá stěnu, které v přízemí předstupuje výrazná předsíň a která je nahoře zakončena stupňovitým štítem. Hmota věží je prolomena v každém patře vždy jedním úzkým oknem s hrotitým záklenkem a zakončena je obloučkovým vlysem pod hlavní římsou, na níž je posazena jehlancová helmice doplněná pokaždé čtyřmi polygonálními nárožními věžičkami a čtyřmi vysokými štíhlými vikýři. Obě věže jsou v horní části špice dekorovány profilovanou římsou v podobě koruny a zlatou makovicí s dekorativním křížem ve vrcholu. Čelní stěna vstupní předsíně je tvořena trojitou hrotitou arkádou, jejíž pilíře jsou zdobeny sochami na konzolách pod baldachýny a záklenky dekorovány vimperky s kraby, reliéfem květiny v kruhu a křížovou kytkou ve vrcholu. Předsíň vytváří v patře exteriéru balkon s ozdobným zábradlím s perforací podoby arkády se záklenky ve tvaru „jeptišek“. Průčelní stěna je prolomena velkým hrotitým oknem (s kružbou tvořenou rozetou, sférickými trojlisty a čtyřlisty s plaménky) a opatřena zalomenou římsou na konzolách s erbovními štítky. Štít je okrášlen pěti slepými vysokými úzkými vpadlými poli s hrotitými záklenky; ve třech jsou umístěny sochy Panny Marie s dítětem a andělů na konzolách pod baldachýny a ve dvou je stěna otevřena hrotitými štěrbinovými okénky. Ze stupňů štítu vyrůstají fiály. Stěny kaple a sakristie jsou z hladkého zdiva s jednoduchým zastřešením. Průčelí i přístavky jsou opatřeny jednoduchými nezdobnými opěrnými pilíři různé výšky, jednou až dvakrát odstupněnými.

Předmětem šestého [43] plánu je boční průčelí stavby. K věži je přistavěno postranní schodiště na polygonálním půdorysu. Stěna lodi je jednoduchými opěráky rozdělena do šesti polí, v nichž je její hmota prolomena vysokým oknem s hrotitým záklenkem a kružbou. První a čtvrté pole je v přízemí obohaceno o vchod se schodištěm. Jedná se o identické jednoduché hrotité portály vně zakončené trojúhelně s kraby a křížovou kytkou ve vrcholu. Pátému poli je představena sakristie, jejíž zeď je prolomena dvěma hrotitými okny vedle sebe a do níž se vchází dekorativním portálkem malé nízké předsíně umístěné před šestým polem. Stěny presbyteria jsou stejně vysoké jako zdi lodě a osvětlují ho i stejně vysoké okenní otvory mezi totožnými opěrnými pilíři. Lodě jsou zakryty valbovou střechou otevřenou na této straně pěti vikýři – stejnými (jen v menším provedení) je opatřeno i zastřešení presbyteria, jehož krovová konstrukce je nižší než ta nad loděmi. Ze středu hlavní střechy a z okraje zastřešení presbyteria ční sanktusové vížky zakončené vysokými jehlanci – ta nad loděmi je složitějšího provedení, s chrličí a prstencem štítů.

Na následujícím výkresu [44] je zakreslen vertikální příčný řez kostelem vedený středem průčelních věží v pohledu k presbyteriu spolu s dalšími pěti drobnými kresbami (půdorysný řez každé z věží v druhém poschodí, krovová konstrukce nad loděmi a věžemi). Vidíme zde řešení komunikací pater věží: levá věž má schodiště spojující druhé a třetí patro umístěné ve hmotě zdiva s vchodem v interiéru; schodiště pravé věže, propojující všechny podlaží, je přístupné z exteriéru a polovinou objemu vystupuje z hmoty zdiva věže ven. Druhé patro levé věže je přístupné z kruchty. Neznámou zůstává cesta do čtvrtých podlaží, která jsou navzájem propojena přes krov. Cenné informace nám tento plán přináší hlavně v oblasti podoby krovových konstrukcí především věží a zvonových stolic.

Vertikální příčný řez objektem je zobrazen i na dalších dvou listech [45, 46]: jedná se o řez v úrovni prvních polí kleneb od hlavního průčelí v pohledu od presbyteria. Halové trojlodí je rozděleno vysokými hladkými pilíři, které vyrůstají z mohutných soklů a vynášejí klenbu, nad níž je vystavěná krovová konstrukce zastřešení. V pozadí se tyčí průčelní věže. Druhý plán se od první-

ho liší tím, že je doplněn vpisky a zákresy červenou barvou.¹⁴³ Navrhuje snížit výšku lodí a s tím i dalších částí (např. mezilodních pilířů) a arkádu pod kruchtou nahradit dvojitou. Červeně přeškrtnuty jsou i venkovní pilíře předsíně, z čehož lze usoudit zrušení její výstavby.

Poslední dvojice návrhů [47, 48] této varianty představuje podélný vertikální řez vedený středem šířky svatostánku. Červenou a černou barvou je vyznačeno zdivo v řezu a vyšrafovány základy. Vidíme předsíň, podkruchtí s kruchtou, loď oddělené vysokými hladkými pilíři a stejně vysoké presbyterium se závěrem. Nad loděmi i presbyteriu je vystavěna konstrukce krovu se dvěma sanktusníky. Plány se od sebe liší, jako v předchozím případě, červenými vpisky a zákresy, které ve druhém plánu ruší sanktusovou vížku nad loděmi, snižují krov a mírně upravují konstrukci krovu nad presbyteriem.

Aby mohl vzniknout tento projekt, musel prodělat původní oceněný návrh kostela mnoho změn. Mírně se proměnily proporce půdorysu, a to celkovým protažením lodí o jedno travé a zrušením transeptu, jehož vystupující ramena byla nahrazena křtící kaplí a sakristií, na jejichž místa přibýly polygonální závěry bočních lodí. Lehce protažen byl i presbytář, nyní rozdělen na dvě pole se závěrem. Do dvou čtvercových polí byla rozčleněna i klenba podkruchtí, které je nově od interiéru odděleno buď jednoduchou, nebo dvojitou arkádou. Sloupy polygonálního půdorysu oddělující loď nahradily vysoké hladké pilíře na půdorysu kruhu. Díky zvýšení bočních lodí vznikl halový prostor a okna lodí mohla být zvýšena téměř o dvojnásobek předchozí výšky. Změnil se i interiér pravé průčelní věže, jenž v původním projektu sloužil jako schodiště. Nyní je toto schodiště polovinou svého objemu vysunuté ven, kde vystupuje z boční fasády, čímž ve věži vznikly místnosti. Interiér levé věže je zachován. Skladba průčelí zůstala totožná – změnila se jen v detailech a přibýla předsíň. Věže mají menší a o mnoho jednodušší okna, proměnil se vzhled kružby okna na vstupním průčelí s okolním dekorem a byla změněna podoba trojúhelného štítu, který byl navíc doplněn sochami. Helmice věží zůstávají totožné, až na zvětšení arkýřů a přidání ozdobné koruny v horních částech. Při pohledu z boku se objekt stal

¹⁴³ Tyto změny souvisí pravděpodobně buď s druhotnými úpravami plánů ještě před započítáním výstavby na žádost Spolku pro výstavbu či jiného orgánu, či s redukcí finančního rozpočtu v roce 1909.

díky zvýšení vedlejších lodí, zrušení transeptu a zastřešení všech lodí jednou konstrukcí celistvějším a kompaktnějším, což ovšem narušilo zmenšení objemu zastřešení nad presbyteriem. Navrženy byly další dva nové vchody z exteriéru do bočních lodí umístěné symetricky k těm předchozím.

Plány ukazují dvě varianty pro výstavbu kostela – jedna se sanktusovou vížkou a druhá bez ní se sníženou výškou lodí a zdvojenou arkádou podkruchtí. U obou těchto variant oproti původnímu projektu celkově ubylo na dekorativnosti, což bylo v případě hlavního průčelí částečně vykompenzováno možnostmi před síně a umístěním soch do štítu.

Oproti původnímu projektu byl tento již plně podřízen podmínkám *Spolku pro vystavění* a zároveň limitům stavebního pozemku. Upraven byl půdorys i výše lodí a vznikla trojchórová hala, jejíž předností pro stavebníka bylo pravděpodobně kompaktnější zastřešení, což znamená finanční úsporu. Té se týká patrně i zjednodušení výzdoby fasád a okenních otvorů (menší počet a velikost oken, zjednodušení kružeb, absence vlysu, ozdobných opěráků a střešní krytiny), což se autor snažil vykompenzovat připojením před síně a umístěním soch do štítu. Hlavně se zde projevila snaha implementovat do návrhu více arch. prvků architektury českého středověku a ty původní zdůraznit (více rotujících plaméneků v kružbě okna nad hlavním vstupem, zvětšení arkýřů v horní části helmie věží). Vstupní před síně je parafrází českých před síní 3. čtvrtiny 14. století (Zlatá brána pražské katedrály, vstupní před síně kostela Panny Marie pod řetězem na Malé Straně v Praze), a to zejména na před síně katedrály, jejíž obkročnou klenbu (bez visutého svorníku) zde Mikš zopakoval. Vysoké hladké pilíře na půdorysu kruhu, které člení interiér a vynášejí klenbu, byly v českém prostředí také hojně využívané: kostel Panny Marie na Slupi v Praze, kostel Narození Panny Marie v Klatovech, a chrámy sv. Mikuláše ve Znojmě, sv. Mikuláše a Alžběty v Chebu a Nejsvětější Trojice v Kutné Hoře dokonce v kombinaci s halovým trojlodím. Navíc je tu stále patrný vliv Mockera, a to konkrétně v podobě sakristie se vstupní před síní, nad níž je plochá střecha s dekorativní atikou, která na Mockerových stavbách byla využívána jako balkonek (kostel sv. Ludmily v na Vinohradech a sv. Prokopa na Žižkově v Praze).

6.2.3 Konečný projekt

Poslední skupina plánů se skládá ze tří exemplářů (půdorys [49], hlavní průčelí [50] a boční průčelí [51]), které jsou označeny totožným ozdobným nápisem „Jubilejní chrám v Praze Bubnech.“,¹⁴⁴ tři kusů výkresů krovových konstrukcí [52–54] a čtyř listů zobrazujících konkrétní detaily [55–8]. Většina archů je podepsána arch. F. Mikšem a u dvou bez signatury (exteriér sakristie a boční lodě a hlavní vchod do kostela) se dá Mikšovo autorství předpokládat, a to právě pro jejich provedení a souvislosti s ostatními. Tyto návrhy vznikly pravděpodobně dodatečně, poté co byl schválen projekt pro provedení stavby, a mění nebo upřesňují různé detaily a poskytují upřesňující informace pro realizaci kostela.

První tři výkresy [49–51] vycházejí z většiny z předchozí varianty – změněny zde byly pouze detaily spíše dekorativního charakteru. Půdorys zůstal stejný: přibyl zde pouze vždy jeden dolní schod u hlavního a bočních schodišť a zakresleno bylo umístění lavic, kazatelny a tří oltářů v interiéru. Balkon nad předsíní byl protažen mírně do stran: v podobě slepé kružby předstupuje před část fasády věže. Dekor v podobě vimperku, který byl na tomto místě v předchozí variantě, je nyní posunut dolů nad nižší římsu. Další drobný detail byl pozměněn u nárožních věžic zastřešení věží: konzoly jsou mohutnější, výraznější a protažené dolů. U schodiště vystupujícího ze stěny věže byla posunuta římsa, jež nyní odděluje vizuálně poslední a předposlední patro. Omítky celého kostela mají nový charakter – hladký povrch narušuje kolem oken a na nárožích nepravá rustika.

Arch zachycující krov nad loděmi [52] je v pravém dolním rohu signován Františkem Mikšem a doplněn letopočtem 1908. Další plán [53] se stejnou signaturou, ale už bez datace, zobrazuje konstrukci krovu nad presbyteriem, detail rohu střechy (označeno jako valba hlavní lodě) a dva nákresy sanktusové věžičky (krov a exteriér celku). Následující návrh [54] ukazuje zastřešení věží: exteriér celku, krovovou konstrukci střechy věže a konstrukci nárožní věžice, půdorys krovu v úrovni věžic a v horní části. Všechny výkresy jsou opatřeny měřítkem.

¹⁴⁴ Jedná se o nápis provedený jiným písmem než u varianty první a druhé (viz kapitoly 6.2.1 a 6.2.2)

Předmětem sedmého návrhu [55], provedeném na modrém papíře bílou tuší, je hlavní vchod do kostela. Jedná se o dvojitý portál zaklenutý zdobenými segmentovými oblouky, nad nimiž je stěna pokryta lichými kružbami, složenými z motivů šestilistů, sférických čtyřlístů a jeptišek. Naznačena je zde i klenba předsíně, vyrůstající z jehlancovitých profilovaných konzol s čučky. Následující výkres [56] zachycuje partii exteriéru se sakristií a její předsíní. Detail sakristie je poté prezentován na samostatném listu [57]: stěna s nárožními opěrnými pilíři je prolomena hrotitým oknem a nahoře zakončena profilovanou římsou. Poslední návrh [58], nadepsaný „Praha VII / Dveře ku sakristii a kapli křtící. / Profily u náplní a při zasklení jako u pláště / při hlavním vchodu.“, zobrazuje právě dekor dveří s motivem řeckého křížem a profily hrotitých oblouků.

Kostel [59–62] byl vystavěn podle těchto konečných plánů jen s malými odchylkami: konzoly podpírající nárožní věžičky zastřešení věží mají tvar podle plánů předchozí varianty, kružba velkého okna vstupního průčelí se od návrhů liší malými detaily, provedené boční portály jsou méně zdobné, atika nad předsíní sakristie má jiný dekor a vzhled kružeb bočních lodí je sjednocen. Tato kružba byla zakreslena v Mikšově plánu pro jedno z oken a nápadně se podobá kružbě středového okna hlavního průčelí kostela sv. Jindřicha a Kunhuty na Starém Městě pražském, kde však je pravděpodobné, že jsou také novogotické. V poslední řadě je nutno zmínit, že v současné době je střecha opatřena vikýři novodobého tvaru, které však ty původní mohly již nahradit při některé z oprav.

7. Kostel sv. Jindřicha a Kunhuty na Novém Městě v Praze

7.1 Stručný stavební a historický vývoj do roku 1900

Kostel sv. Jindřicha a Kunhuty byl založen při fundaci Nového města pražského Karlem IV, a to na pozemcích křížovníků s červenou hvězdou. Aby se jim dostalo náhrady, byl jim tento svatostánek s druhým nově vzniklým chrámem sv. Štěpána odevzdán do vlastnictví. Zároveň byly oběma stavbám v únoru roku 1351 vyměřeny farní obvody a kostel sv. Jindřicha a Kunhuty byl ve stejnou dobu vysvěcen arcibiskupem Arnoštem z Pardubic. Ze dne 16. 3. 1351 se nám dochovala listina, kterou arcibiskup povyšuje oba objekty na farní.¹⁴⁵ Tohoto roku však ještě nebyla výstavba kompletní – neboť na ni existují odkazy i z 80. let a na počátku 15. století.¹⁴⁶ Dokončen a vysvěcen byl roku 1351 nejpravděpodobněji chór.

Svatostánek byl postaven za peníze měšťanů, a to mistrem Hanušem a poté jeho synem Jiřím, jenž po jeho smrti převzal živnost.¹⁴⁷ Postavili halové trojlodí o čtyřech travé, k němuž byl na východní straně připojen presbytář o dvou polích s pětibokým závěrem. Všechna pole vyjma závěru byla zaklenuta křížovou klenbou a nad jihozápadním koutem byla vztyčena hranolová věž. Vnější stěny byly omítnuty a doplněny opěrnými pilíři. Podle nejnovějších výzkumů¹⁴⁸ bylo původní zastřešení lodí sedlového tvaru a věž byla opatřena dlátkovou střechou.¹⁴⁹

Roku 1435 se kostela zmocnili husité – farářem zde byl mistr Prokop z Plzně, jenž však patřil mezi ty mírnější (usiloval o smíření). Roku 1436 je sem dosazen farář Blažek, ale hned v roce 1437 se zde uvádí opět Prokop z Plzně, a to ještě i roku 1457. Za jeho působení byl svatostánek roku 1438 opraven

¹⁴⁵ EKERT 1884, 7.

¹⁴⁶ NAVRÁTIL 1869, 253.

¹⁴⁷ Vítovský 1994, 112.

¹⁴⁸ KALINA 1998, 107; MENCL 1948, 71.

¹⁴⁹ Václav Mencl uvádí jako původní tvar střechy stanový. MENCL 1948, 71–72.

a 18. 4. 1438 posvěcen biskupem Filibertem.¹⁵⁰ Další archivní zpráva o stavebních úpravách je z roku 1470. V období pozdní gotiky (asi v letech 1472-76, ze kdy jsou zachovány i odkazy na zvonici) byla původní sedlová střecha vyměněna za stanovou vrcholící věžicí s lucernou. V roce 1529 byla k hlavnímu vstupu připojena předsíň a interiér doplněn o literátský kůr.¹⁵¹

F. Eckert uvádí „Dne 16. 7. 1585, když makovice s kostelní věže spouštěna byla, přetrhl se provaz, a makovice spadla a rozrazila se ve dvě.“, z čehož vyplývá, že poté musela být střecha kostelní věže minimálně opravována, ne-li měněna.¹⁵² V závěru 16. století už má věž novou bání s makovicí místo původní dlátové.¹⁵³ V roce 1612 byla větrem shozena věžička nad lodí a opravena byla následujícího roku. Roku 1622 dal císař Ferdinand II. podací právo pražských kostelů arcibiskupovi Arnoštu Harrachovi a farářem (do té doby luteráni, nebo kališníci) se stal katolík Václav Plocar z Růžové.¹⁵⁴ Objekt měl být po právu vrácen původním majitelům křižovníkům, ale pravděpodobně z nedostatku jejich kněží sem byli dosazováni faráři světští. Roku 1646 se křižovníci svatostánku zřekli ve prospěch barnabitů, kteří měli přijít z Vídně. Ti však nakonec kostel nepřijali, a tak jeho podací právo dostalo Nové město pražské.¹⁵⁵

Za obležení Prahy Švédy (r. 1648) kostel dosti utrpěl, protože sloužil jako obranný prvek v blízkosti hradeb.¹⁵⁶ Od sedmdesátých let až do konce 17. století byly postupně přistavěny k objektu tři kaple: kaple sv. Barbory na oktogonálním půdorysu k severnímu průčelí (1672–73), kaple Navštívení Panny Marie k jižnímu (1685) a kaple sv. Lukáše k severnímu (1696) – obě na půdorysu nepravidelného šestiúhelníku.¹⁵⁷

Mezi lety 1738 a 1741 byl interiér kostela zásadně zbarokizován: pilíře trojlodí byly pokryty umělým mramorem a doplněny zlacenými hlavicemi.¹⁵⁸ Dne 5. 7. 1745 zapálil za bouře blesk vysokou stanovou střechu nad lodí i stře-

¹⁵⁰ EKERT 1884, 7.

¹⁵¹ KALINA 1998, 107.

¹⁵² EKERT 1884, 8.

¹⁵³ KALINA 1998, 107.

¹⁵⁴ EKERT 1884, 9.

¹⁵⁵ ibidem 10.

¹⁵⁶ ibidem.

¹⁵⁷ KALINA 1998, 107.

¹⁵⁸ ibidem.

chu s věžičkou v závěru¹⁵⁹ a v roce 1752 byl vystavěn nový valbový krov¹⁶⁰ (Eckert v PM kritizuje negativně tvar střechy nové). Po roce 1756 dostala novou střechu i věž, protože ta stará byla poničena větrem. Roku 1757 byla bohužel stavba poničena pruskou dělostřelbou (klenba sakristie, střecha a klenba lodí¹⁶¹) a základní zajišťovací opravy se dočkala až v roce 1767 a důkladnější v letech 1777–85, pravděpodobně stavitelem Františkem Zelinkou.¹⁶²

V noci ze dne 29. na 30. 1. 1801 byla poškozena střecha zvonice prudkým větrem. Její části spadly na střechu kaple sv. Lukáše, prorazily klenbu a rozbily dva oltáře.¹⁶³ Oba objekty byly opraveny v roce 1801. Roku 1812 byla vytyčena ulice v místě původního hřbitova zrušeného v roce 1787.¹⁶⁴ Roku 1848 byla zvonice obsazena vojskem a poničena. Sice se už roku 1864 začaly vybírat peníze na opravu, ale stále jich bylo málo a tak byla důkladná renovace dokončena až roku 1879 pod vedením architekta Josefa Mockera. Opravena byla střecha i zdi kostela a interiér byl obnoven stejným způsobem.¹⁶⁵ Do roku 1891 byla dokončena nová barevná okna Františkem Sequensem, která financoval Vojtěch Lanna. V letech 1892–93 byl proveden izolační odtokový příkop. V letech 1892–98 byla původní zděná ostění všech oken vybourána a nahrazena novogotickými kamennými s kružbami. Do roku 1901 bylo zasazeno i kružbové okno v sakristii.¹⁶⁶

7.2 Proces obnovy na počátku 20. století

Kostel sv. Jindřicha a sv. Kunhuty měl na počátku 20. století (podle architekta a profesora na pražské Polytechnice Jana Kouly) hlavní střechu z roku 1757, nad presbytářem původní gotickou střechu, gotické zaklenutí celého prostoru a věž opatřenou barokní bání. Naposledy byla stavba opravována pod vedením architekta Josefa Mockera v letech 1876–79, ale Koula její stav popsal

¹⁵⁹ EKERT 1884, 12.; LÍBAL 1946, 41.

¹⁶⁰ KALINA 1998, 107.

¹⁶¹ EKERT 1884, 12.

¹⁶² KALINA 1998, 107.

¹⁶³ EKERT 1884, 13.

¹⁶⁴ KALINA 1998, 107.

¹⁶⁵ EKERT 1884, 14.

¹⁶⁶ KALINA 1998, 107.

roku 1908 jako „...stav není nijak zabezpečen, a že nutno, zejména k vůli střeše, jež jest na spadnutí, a omítce, která, v době baroku provedena, na starém kamenném zdivu nedrží, přikročiti k opravám novým.“¹⁶⁷ Tuto skutečnost začal sledovat už na počátku 20. století stavební rada arch. Antonín Wiehl, který zároveň zastával pozici konzervátora centrální komise pro některé pražské okrsky.¹⁶⁸ Navrhoval otlouci omítku do výše římsy, opukové zdivo vyspárovat, obě boční kaple (vyjma kaple sv. Barbory) odstranit pro získání dostatku světla v interiéru, očištění kamenného ostění a postavení nové střechy (podle rady architekta Františka Mikše). První Wiehlem doporučená varianta (zastřešení cibulového tvaru) Ústřední komisí ve Vídni schválena nebyla, a proto začal být prosazován jiný typ – stanový. Ten kostel završoval od pozdní gotiky do roku 1757.¹⁶⁹ Tento tvar dokazují různé veduty Prahy a také otisk střechy v omítce stěny věže. Koula současný tvar a stav zastřešení označil za neestetický a dokonce ohrožující zbytek budovy: „...sedí na kostele jako těžká ošklivá bouda, jež rozhánějíc zdě, neustále budově zkázou hrozí.“¹⁷⁰ a přiklonil se k ideji stanového tvaru nejen proto, že je tato forma byla vnímána jako typická pro české stavitelství 15. století, ale i ze statických důvodů.¹⁷¹

Pravděpodobně již na konci roku 1901 bylo svěřeno architektu Eduardu Sochorovi, aby vypracoval první plány.¹⁷² Celkový finanční náklad byl vypočítán na 229 679,62 K. Konzervátor Wiehl plány okomentoval, navrhl další změny, a jelikož i náklad byl nadmíru vysoký, doporučil Wiehl na místo Sochora arch. Františka Mikše.¹⁷³ Městská rada se na schůzi dne 27. 1. 1903 opravdu usnesla, že osloví arch. Mikše, aby podle instrukcí projekt přepracoval. Podmínkou byla co nejnižší finanční náročnost.¹⁷⁴ V dopise ze dne 8. 5. 1903 centrální

¹⁶⁷ AO 4. 3. 1908, roč. VII., č. 3., 9.

¹⁶⁸ ibidem 10.

¹⁶⁹ AHMP. Farní úřad u sv. Jindřicha Praha – Nové Město, Pamětní kniha II (Gedenkbuch zur prager Hauptpfarre S. Heunrich gehörig), inv. č. 2. <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=02CF74CE1FDB11E0823500166F1163D4>. Vyhledáno dne 15. 9. 2017.

¹⁷⁰ AO 4. 3. 1908, roč. VII., č. 3., 10.

¹⁷¹ ibidem 9.

¹⁷² Dodnes se dochovalo několik plánů od tohoto architekta z ledna 1902 (archiv IPR).

¹⁷³ NA Praha, Památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. souboru 236, inv. č. 1328, Praha 1: kostel sv. Jindřicha, 1903–13, kart. 70.

¹⁷⁴ AHMP. Farní úřad u svatého Jindřicha na Novém Městě pražském, inv. č. 68, kart. 1.

komise schvalovala myšlenku restaurace a vyslovila uznání.¹⁷⁵ Nově předložené návrhy arch. Mikše s nákladem 90 768,95 K byly Wiehlem schváleny a odeslány i s plány arch. Sochora dne 15. 5. ústřední komisi do Vídně k prohlédnutí.¹⁷⁶ Ta v dopise z 9. 7. 1903 vyslovila podmínky: zachování renesanční helmice věže a bočních kaplí.¹⁷⁷

V návaznosti na to vznikla znalecká komise složená ze stav. rady Antonína Wiehla, stav. rady Antonína Lablera, arch. Kamila Hilberta a prof. Jana Kouly. Ta poté znovu prohlédla objekt, přičemž bylo zjištěno, že střecha nad presbyteriem je gotická, zastřešení nad loděmi je opravdu ve velmi špatném stavu a báh věže potřebuje pouze opravit.¹⁷⁸ O znalecké posudky byli požádáni arch. Fr. Schaffer a tesařský mistr Fiala, kteří tyto domněnky potvrdili.¹⁷⁹ Architekt František Mikš provedl projekt, jenž byl posléze vyzkoušen na sádrových modelech a radou schválen, ovšem se třemi podmínkami: 1. odstranění opadávající omítky a vyspárování zdiva, 2. pořízení nové stanové střechy nad loď a sanktusové věžičky nad střechu presbyteria a 3. odbourání dvou bočních kaplí (kvůli světlu a vlhkosti).¹⁸⁰

Tento projekt byl centrální komisí zamítnut. V dopise ze dne 10. 8. 1905 vysvětlila, proč je pro kostel nevhodný. Vytkla mu nahrazení barokní střechy a helmice věže neogotickým zastřešením, odbourání barokních kaplí, nahrazení barokní střechy třetí kaple novou a odstranění barokní výzdoby portálu. Zdůraznila, že i barokní prvky dodávají svatostánku osobitý, a pro Prahu charakteristický ráz, který by se měl zachovat, a upozornila, že je nanejvýš vhodné potlačovat snahy upravovat stavby do jejich (domnělé) původní podoby.¹⁸¹

¹⁷⁵ AO 4. 3. 1908, roč. VII., č. 3., 10.

¹⁷⁶ Odesláno do Vídně bylo „Arch. Sochor: 5 kusů výkresů na lepence se zakresleným starým stavem a situací, 1 list lepenky s 9 nalepenými fotografiemi, 6 kusů výkresů na lepence projektované rekonstrukce, rozpočet nákladu, technická zpráva a dobrozdání p. c. k. stavebního rady a c. k. konservátora A. Wiehla s dvěma listy, kopií starých rytin a kaple sv. Barbory. Arch. Fr. Mikš: 7 kusů listů kreslicího papíru s plány rekonstrukce, z nichž na jednom zakresleny alternativní pohledy na úpravu střech, rozpočet nákladu, technická zpráva a dobrozdání p. c. k. konservátora A. Wiehla.“. NA Praha, Památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. souboru 236, inv. č. 1328, Praha 1: kostel sv. Jindřicha, 1903-13, kart. 70.

¹⁷⁷ AO 4. 3. 1908, roč. VII., č. 3., 10.

¹⁷⁸ AO 1. 4. 1908, roč. VII., č. 4., 13.

¹⁷⁹ ibidem 14.

¹⁸⁰ AO 1. 4. 1908, roč. VII., č. 4., 14.

¹⁸¹ ibidem.

Městská rada se na své schůzi dne 2. 8. 1905 usnesla, že je třeba domáhat se povolení pro postavení nové stanové střechy kostela. Toto stanovisko bylo výsledkem debaty, kterou spolu vedli městští radní Seifert, Baštýř, Vlček, Hubáček, Vaníček a Podlipný. Podle jejich názoru by mohla centrální komise svým přístupem „nejvzácnější památky pražské vážně ohroziti“ a bylo třeba na celou situaci upozornit ministra Pacáka.¹⁸²

Další dopis od centrální komise ze dne 14. 11. 1905 předložil doporučení pro nový projekt na restauraci kostela, a to po jeho prohlídce členem komise prof. Maxem Dvořákem. Úpravy byly navrženy následující: za prvé odstranění opadané omítky na gotických částech exteriéru a její opravení na barokních a za druhé odstranění neogotické výmalby interiéru s následným obnovením původního barokního principu výzdoby, který spočíval v úsilí o docílení zdání gotické konstrukce, mimo jiné s pomocí světelných efektů. Toto obnovení interiéru v praxi mělo být uskutečněno ponecháním barevnosti červenohnědých pilířů a vymalováním stěn a klenby „...obyčejným tónem kamene, přičemž by kamená a skutečná žebra, jakož i okenní rámy a pásy pod věží měly býti trochu temnějším tónem odstíněny.“ Stejný způsob měl být použit i pro postranní kaple.¹⁸³

Členové komise pro restaurování kostela sv. Jindřicha se vůči pokynům centrální komise ohradili ve vyjádření, kde se v první řadě odvolali na dopis centrální komise z 8. 5. 1903, kdy byly zásady opravy schváleny a vysloveno uznání. Dále popřeli tvrzení centrální komise kritizující nahrazení barokní helmice věže a uvedli tuto věc na pravou míru – navrženo bylo pouze barokní helmici opravit, ne ji zcela nahradit novou neogotickou. Toto řešení by připadalo v úvahu pouze při zjištění, že je ta barokní ve špatném stavu a je nutné ji vyměnit. V tom případě by pak byla sestrojena nová helmice ve tvaru kopírujícím původní gotickou, viditelnou na zachovaných vedutách a pohledech na město. Co se týká nové stanové střechy – členové pražské komise se zde odvolávali především na statiku – stávající barokní zastřešení bylo prý stavěno rychle a z nutnosti po požáru spíše jako dočasné provizorium a tvarem a konstrukcí se na dosti širokou halovou stavbu nehodí a spíše jí škodí (nemluvě o nulové

¹⁸² SL 1905, č. 15, 231.

¹⁸³ AO 1. 4. 1908, roč. VII., č. 4., 14–15.

estetické hodnotě). Další důvod pro výběr původního stanového tvaru byl také ten, že se bude stylově více hodit k zachované gotické střeše nad presbyteriem. Zastřešení nad kaplí sv. Barbory nebylo též jako na věži plánováno vyměnit, ale pouze doplnit lucernou, která zde původně byla a pomáhala osvětlovat interiér. Následovně bylo komentováno „odstranění barokní výzdoby portálu“ s tím, že portál není barokní, nýbrž ze sklonku gotiky a renesance a nebylo v plánu na něm nic měnit. M. Dvořákovi bylo vytýkáno, že projekt na opravu ohodnotil jako „úplně bezúčelný, libovolný a starožitnou cenu kostela poškozující“ a navíc bylo upozorněno, že gotickou klenbu a okna považoval za barokní. Dále byl vyjádřen souhlas s výmalbou interiéru podle Dvořákova návrhu,¹⁸⁴ ovšem s požadavkem, aby byla předsíň „goticky dekorována... poněvadž jest goticky klenuta a bez jakýchkoli plastických barokních příkras...“.¹⁸⁵ Na konec bylo připojeno vyjádření komentující názor centrální komise, že plány na opravu kostela odporují zásadám o ošetřování památek: „nelze jej šablonovitě generalizovat, nýbrž že při každém objektu nutno bedlivě vše uvažovat, brátí často zřetel k okolnostem nejrůznějším, někdy i k inponderabiliím lokálního nazírání a cítění, které jinému zůstávají knihou zavřenou.“¹⁸⁶

J. Koula negativně kritizoval náhlou změnu přístupu centrální komise¹⁸⁷ a to, že návrhy na restauraci zamítla bez prohlédnutí stavby. Kontrola stavby proběhla až po nějakém čase a v její návaznosti vznikla doporučení pro nové plány. Koula také poukázal na nevzdělanost nebo nedůkladnost M. Dvořáka, který chybně určil stáří jednotlivých částí stavby. Dále upozornil na paradox spočívající mezi doporučeními pro nový projekt (odstranění omítky a spárování gotického zdiva) a idejemi hlásanými Komisí (ochrana celků)¹⁸⁸ a obhajoval vhodnost stanového zastřešení pro tento objekt.¹⁸⁹

¹⁸⁴ AO 6. 5. 1908, roč. VII., č. 5., 19.

¹⁸⁵ ibidem 20.

¹⁸⁶ AO 6. 5. 1908, roč. VII., č. 5., 20.

¹⁸⁷ Navíc předkládá důkaz o rychlých změnách přístupu centrální komise – je jím vyjádření k restaurování hradu Karlštejna ze dne 21. 3. 1888, kde je tento návrh označen jako „velikolepý, ba co nadobyčejný“. Koula nám prozrazuje, že již roku 1907 je tento projekt všem předkládán jako odstrašující příklad a uvádí, že on sám již roku 1888 napsal článek do *Pokroku* právě proti oné opravě a byl za to z Vídně napomenut. (AO 3. 6. 1908, roč. VII., č. 6., 22.).

¹⁸⁸ AO 3. 6. 1908, roč. VII., č. 6., 21.

¹⁸⁹ ibidem 22.

Návrh centrální komise byl Městskou radou přijat dne 30. 1. 1905¹⁹⁰, a to i jednak kvůli obavám, že by k akci nemuselo dlouho dojít a za druhé také díky domněnce, že stanová střecha se na kostel pro svou „husitskou“ formu nehodí.¹⁹¹ Schválena byla tedy obnova objektu vyjma střechy, jejíž oprava byla odložena s příslibem budoucí prodiskutování této otázky.¹⁹² Debaty o celém problému tedy pokračovaly dál, a to i mimo oficiální úřední rovinu. Např. J. Koula diskutoval s M. Dvořákem a Kamilem Hilbertem prostřednictvím periodik (Dvořák s Hilbertem psali do *Stylu* a Koula byl otiskován v *Architektonickém obzoru*).

Rozhodnutí nakonec spočívalo v opravě stávajícího zastřešení, avšak při restauraci kostela bylo zjištěno, že střecha nad loděmi je v tak špatném stavu, že jí již opravit není možné, a tak bylo naplánováno její odstranění a osazení její kopie.¹⁹³ Ze dne 15. 9. 1908 se nám dochoval opis dopisu od rady královského hl. města Prahy pro Městský úřad stavební, který tuto informaci potvrzuje a doplňuje: na schůzi komise dne 10. 9. byl podrobně ohledán krov, jelikož krytina byla již na několika místech snesena. Objeveno bylo dřevo v čepch nahnílé, ze spojů vychýlené a jinde zdeformované. Tyto části by musely být nahrazeny novými, a jelikož jich bylo už velké množství, nešlo tak mluvit o rekonstrukci, která by navíc byla mnohem finančně nákladnější než znovuzřízení ve stejném tvaru. Proto schválila Rada města na schůzi dne 11. 9. 1908 tuto druhou variantu.¹⁹⁴ Koula o tomto rozhodnutí roku 1908 hanlivě píše v *AO* a jako příklad obdobného případu opravy zastřešení sakrální památky uvádí kostel sv. Petra a Pavla v Čáslavi.¹⁹⁵

Do opozice se staví také konzervátor Luboš Jeřábek: ze dne 12. 9. 1908 pochází jeho svědectví o stavu krovu: při prohlídce prý zjistil, že pouze část stře-

¹⁹⁰ SL 1905, č. 5, 154.

¹⁹¹ AO 3. 6. 1908, roč. VII., č. 6., 22.

¹⁹² SL 1906, č. 9., 101.

¹⁹³ AO 7. 10. 1908, roč. VII., č. 10., 38.

¹⁹⁴ AHMP. Farní úřad u svatého Jindřicha na Novém Městě pražském, inv. č. 71, kart. 5.

¹⁹⁵ Kostelu sv. Petra a Pavla v Čáslavi shořela roku 1841 střecha (opravovaná narychlo a nouzově údajně stejně jako ta na kostele sv. Jindřicha). V této době se přikročilo k její opravě, a to podle plánů architekta Kamila Hilberta. Schválen byl projekt na novou stanovou střechu s věží a štítý tvarů pozdně gotických čili návrat k formám, které se zde původně údajně nacházely, což byl v případě kostela sv. Jindřicha opačný přístup. Projekt dokonce dostal finanční příspěvek od země 40 000 K a od státu 24 000 K při celkovém nákladu 128 000 K na celou stavbu. AO 3. 6. 1908, roč. VII., č. 6., 22. Arch. K. Hilbert svůj projekt a přístup obhájí v časopise *Styl*. *Styl* 1908–1909, 241–242.

chy presbyteria je ve špatném stavu a střecha nad hlavní lodí je ve stavu mnohem lepším. Z tohoto důvodu žádal o další vyšetření odborníky a doporučil přikročit pouze k opravě. V jeho další zprávě ze dne 16. 9. 1908 popsal svůj názor na stanový tvar střechy – odmítal ho. Uznal, že tato forma zde v minulosti byla, ale dochovaná zobrazení nejsou dostatečně podrobná a v různých detailech se liší, a tudíž by nebylo možné znovupostavit totožné zastřešení a byla by vytvořena „konstrukce invencí úplně nová“. Hájl tedy buď opravu, nebo novou střechu stávajícího tvaru.¹⁹⁶

Na schůzi Městské rady dne 24. 7. 1908 bylo oznámeno zadání stavebních prací: zednické a nádenické Eduardu Sochorovi, kamenické Ferdinandu Paloušovi, tesařské Václavu Hodkovi, pokrývačské Vojtěchu Javůrkovi a klempiřské Jindřichu Kosíkovi.¹⁹⁷ Vše mělo být hotovo na podzim 1908.¹⁹⁸

O tvaru nové střechy se však stále diskutovalo: ústřední komise rozhodla postavit novou střechu totožného tvaru, ale plány arch. Mikše se v některých ohledech i tak odlišovaly. Konzervátor L. Jeřábek si v dopise ze dne 8. 10. 1908 stěžoval na skutečnost, že nově navržené zastřešení je značně vyšší. O rozporuplných detailech v plánech se rozepsal arch. K. Hilbert ve zprávě ze dne 14. 10. 1908, který byl toho názoru, že vzhled nového krovu „ne docela“ odpovídá požadavku c. k. ústřední komise, která požadovala zachování současné formy. Porovnal podobu stávající střechy a navrhované. Nový krov měl totiž naprojektovanou výšku o více než 2 m větší, s čímž Hilbert nesouhlasil a doporučil snížení o 1,3 – 1,5m. Oproti tomu však schválil výměnu staré ležaté stolice za stolicí stojatou, která by zatěžovala pilíře a zdi oproti staré ve správném směru. Konstrukce krovu nad presbyteriem by byla vyměněna, ale přesto by zachovávala původní výšku. Komentoval i vzhled střechy při pohledu z boku: v 18. stoletíse tesař vypořádal s problémem, že je severní loď delší než jižní o jedno klenební pole (nad pokladnicí nad sakristií), „tím způsobem, že valba nad severní lodí dostala plochý sklon, kdežto valba nad jižní lodí sklon strmý“.

¹⁹⁶ NA Praha, Památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. souboru 236, inv. č. 1328, Praha 1: kostel sv. Jindřicha, 1903-13, kart. 70.

¹⁹⁷ SL 1908, č. 14, 269; AHMP. Farní úřad u svatého Jindřicha na Novém Městě pražském, inv. č. 68, kart. 1.

¹⁹⁸ NA Praha, Památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. souboru 236, inv. č. 1328, Praha 1: kostel sv. Jindřicha, 1903-13, kart. 70.

Nesrovnalost sklonů byla poté zakryta hřebenem zastřešení presbyteria, který stoupal k hřebenu hlavní střechy. Toto řešení však Hilbert nehodnotil jako charakteristické

pro dobu barokní a jako technicky správné v současné době. Arch. F. Mikš navrhl hlavní střechu na půdorysu obdélníku s pravidelnou valbou na východě, do níž plynule vbíhá hřeben zastřešení presbyteria, a samostatnou malou střechu nad pokladnicí nad sakristií, jejíž hřeben zabíhá do zastřešení presbyteria. Toto řešení zhodnotil Hilbert jako přípustné a nakonec se přimlouval za zachování makovice a kříže na hrotu střechy presbyteria.¹⁹⁹

S názorem a doporučeními arch. Hilberta konzervátor L. Jeřábek souhlasil a Rada královského hlavního města Prahy v dopise ze dne 27. 10. 1908 pro konzervátora Luboše Jeřábka se uvádí, že také přistoupila na Hilbertův požadavek – snížení projektované výšky střechy o 1,3–1,5 m. Zároveň na sebe tímto Rada převzala plnou zodpovědnost, že takto bude zastřešení opravdu provedeno.²⁰⁰ C. k. místodržitelství vyslovalo svůj souhlas dne 8. 2. 1909. Dozorem nad stavbou byl pověřen arch. Mikš za 5 % prostavěné částky (tj. 5 872,80 K a za plány 980 K)²⁰¹ a kontrola byla svěřena stavebnímu radovi Vratislavu Paspovskému a arch. Hilbertovi s konzervátorem Jeřábkem za ústřední komisi.²⁰²

V roce 1909 opět J. Koula vyjadřuje v AO svůj názor na opravu kostela sv. Jindřicha: „Hlavní celek budovy stal se nyní zevně úplně gotickým – má gotická okna, režné zdivo, novogotickou střechu vedle staré gotické nad presbyte-

¹⁹⁹ ibidem.

²⁰⁰ NA Praha, Památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. souboru 236, inv. č. 1328, Praha 1: kostel sv. Jindřicha, 1903-13, kart. 70.

²⁰¹ Doplatak honoráře pro arch. Mikše se řešil ještě v květnu 1911. NA Praha, Památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. souboru 236, inv. č. 1328, Praha 1: kostel sv. Jindřicha, 1903-13, kart. 70; AHMP. Farní úřad u sv. Jindřicha Praha – Nové Město, Pamětní kniha II (Gedenkbuch zur prager Hauptpfarre S. Heunrich gehörig), inv. č. 2.

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=02CF74CE1FDB11E0823500166F1163D4>.
Vyhledáno dne 15. 9. 2017.

²⁰² Práce zednické a nádenické provedl Eduard Sochor, kamenické Palouš, tesařské Hodek, pokrývačské Javůrek, klempířské Kosík, malířské Hlaváček, sklenářské J. Vlasák, zámečnické Jindřich Hrnčíř, natěračské B. Gerhardt, štukatéřské František Gmek a restaurování obrazů A. Vlček. Celkový výdej činil 105 328,76 K, což bylo o 2 485,89 K více, než bylo projektováno. AHMP. Farní úřad u sv. Jindřicha Praha – Nové Město, Pamětní kniha II (Gedenkbuch zur prager Hauptpfarre S. Heunrich gehörig), inv. č. 2.

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=02CF74CE1FDB11E0823500166F1163D4>.
Vyhledáno dne 15. 9. 2017.

ří...“.

Podle jeho slov zde proběhla regotizace důslednější než ta předchozí podle návrhů Josefa Mockera a místo stanové střechy, jež zde prokazatelně ve středověku stála, bylo provedeno zastřešení novogotické, navržené architektem Františkem Mikšem. Přesto bylo uvedeno v periodiku *Přehled* v článku „Prof. Max Dvořák“²⁰³, že právě díky tomuto konzervátorovi Praha neztratila malebné celky, tvořené gotikou a barokem. Jako příklad je zde uveden kostel na Karlově a sv. Jindřicha a Kunhuty.²⁰⁴

.V roce 1909 se navíc řešila úprava okolí kostela. Zachovaný opis vyjádření konzervátora Jeřábka k této otázce nás informuje o existenci dvou návrhů, jež provedl architekt F. Mikš a městský ředitel sadů Skalák, jehož variantě dával Jeřábek přednost. Vyzdvihoval ji pro „svěží trávnickovou výzdobu, která kostelu samému, který na zevnějšku svém nijak neoplývá zajímavými detaily a naopak jest až příliš jednoduchý – bude tvořiti pěkný sytý zelený rám...“.

Konzervátor uvedl i mnoho doporučení, jak má být vybírána zeleň na konkrétní místa u stavby a navrhl i specifické druhy stromů a keřů – např. stále zelené do koutů, bohatě kvetoucí ke kaplím, pomalu rostoucí před náhrobní kameny, nepřiliš vysoké kolem celého svatostánku. Velký důraz kladl na svůj požadavek upustit od vysazování stromů u presbyteria, aby tato část stavby nebyla zakryta. Park by podle něj měl sloužit jako ozdobný rámeček pro památku, kde si budou lidé krátit volný čas, a proto je naprosto nevhodné vybudovat zde např. dětské hřiště, pro něž je nutné místo klidné a uzavřené.²⁰⁵

7.3 Architektonické a stavební plány a modely

7.3.1 Eduard Sochor

Z roku 1902 pochází plány architekta Eduarda Sochora pro rekonstrukci kostela sv. Jindřicha a Kunhuty, které se nám dodnes dochovaly pouze dva z několika exemplářů (viz výše). Oba archy jsou nadepsány titulem „REKONSTRUKCE / HLAVNÍHO FARNÍHO KOSTELA SV. JINDŘICHA /

²⁰³ *Přehled*, 15. 10. 1909.

²⁰⁴ AO 3. 11. 1909, roč. VIII., č. 44., Zprávy různé, nepag.

²⁰⁵ NA Praha, Památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. souboru 236, inv. č. 1328, Praha 1: kostel sv. Jindřicha, 1903-13, kart. 70.

V PRAZE / PATRONÁT. KRÁL. HLAV. MĚSTO PRAHA.“ v horní části uprostřed, pod níž se nachází konkrétnější určení: „FACADA – ŘEZ“ či „FACADA“. V levém dolním rohu je pak umístěn text „PRAHA V LEDNU 1902“, v pravém „STAVEBNÍ KANCELÁŘ / ED. SOCHORA / ARCHITEKTA A STAVITELE V PRAZE“ s architektoým vlastním podpisem a mezi nimi ve středu se nalézá měřítko. Návrhy řeší opravu zastřešení a žádným jiným částem stavby nevěnují větší než dokumentární pozornost. Jsou tak užitečným pramenem ukazujícím stav, v jakém se objekt v té době nalézal, proto jsem jejich analýzu zařadila jako jednu z podkapitol.

První plán [63] zobrazuje vlevo hlavní průčelí kostela a vpravo vertikální řez objektem v úrovni bočních kaplí ve směru pohledu k východu. Vidíme zde stavbu bez nějakých výrazných změn oproti stávajícímu stavu. Portál s hranolovitými přístavky není nijak upraven, všechny kaple přiléhající k bočním lodím jsou ponechány a tvar střechy nad loděmi i věží je nezměněný. V řezu se nám naskýtá pohled na konstrukci vazby krovu nad loděmi i na konstrukce nad kaplemi, které jsou navrhovány nově. Jsou zde vyznačeny spoje a většina částí je okótovaných.

Druhý plán [64] zachycuje pohled na kostel od severu nejspíše v nezměněné podobě, v níž se v té době nacházel, vyjma zastřešení. Při pečlivějším pohledu zde zaujmou druhotně lehce tužkou načrtnuté obrysy různých prvků přes primární zobrazení. Někdo si zde zkoušel vizualizovat variantu stanového tvaru zastřešení nad loděmi, změnil formu cibulové střechy věže na jehlancovou či dlátkovou, přidal štíhlou vysokou lucernu nad zastřešení presbyteria, upravil vzhled barokní kaple sv. Barbory (nově malá kupole s lucernou, kruhové okno nahrazeno oválným horizontálním, doplněny lisény), odboural kapli sv. Lukáše a ve stěně za ní otevřel její hmotu vysokým oknem s hrotitým záklenkem. Při porovnání s návrhy arch. Františka Mikše z roku 1903 lze najít shodu s těmito tužkou doplněnými modifikacemi.

7.3.2 František Mikš

Architekt Fr. Mikš je autorem plánů pro více variant rekonstrukce.²⁰⁶ K některým z nich byly dokonce provedeny (dnes nezvěstné) sádrové modely, jejichž fotografie se nám dochovaly v AHMP. Většina ze zachovaných plánů je v dosti zbědovaném stavu (pomačkané, zašpiněné).

Pravděpodobně nejranější varianta rekonstrukce je prezentována těmito pěti plány: dvě téměř identická zobrazení půdorysu [65, 66], z čehož jedno je datováno a signováno autorem, pohled na vstupní západní [67] a na severní průčelí objektu [68] a detail exteriéru stěny se vstupem do sakristie [69], který je též opatřen architekto­vým podpisem. Podle způsobu zpracování, stylového provedení a logických souvislostí lze i ty neznačené návrhy určit jako díla tohoto autora z roku 1903. Díky naznačeným vertikálním řezům (A-B a C-D) v půdorysech lze předpokládat, že se právě tyto další dva výkresy nezachovaly.

Dva téměř stejné archy [65, 66] zobrazují identický půdorys kostela – trojlodní stavbu o čtyřech travě, kterou na východě zakončuje presbyterium, jež sestává ze dvou obdélných polí a pětibokého závěru. Do koutu mezi nejzápadnější pole presbytáře a severní vedlejší loď je vložena sakristie na čtvercovém půdorysu s točitým schodištěm při východní stěně. K vnější fasádě severní i jižní lodí jsou přimknuty kaple (u severní dvě a u jižní jedna) a před západní průčelí je představena předsíň se schodištěm na půdorysu čtverce. V jednom exempláři [65] jsou barevně vyznačeny různé části objektu: žlutě hmota, která by se měla odbourat (boční kaple sv. Lukáše a Navštívení Panny Marie, části předsíně hlavního vchodu) a červeně hmota, která by se měl přistavět (polygonální schodiště u sakristie, stěny v místě odbouraných kaplí a část předsíně u hl. vchodu). Druhý plán [66] je černobílý s druhotně tužkou označenými opěrnými pilíři římskými a arabskými číslicemi a červenou barvou vyznačeným návrhem umístění lavic a dalšího mobiliáře v presbytáři a západních částech lodí. Tento je navíc v pravém dolním rohu signován F. Mikšem a datován rokem 1903. Oba plány jsou v horním levém rohu opatřeny ozdobně provedeným nadpisem „Kostel sv. Jindřicha / v Praze.“ v podobě stuhy a dole uprostřed doplněny měřítkem.

²⁰⁶ Dochovány v archivu IPR nebo otištěny v periodikách – např. AO.

Totožný nadpis i měřítko jsou provedeny i na plánu zobrazujícím pohled na kostel od západu [67]. Celému průčelí dominuje nárožní věž, nesoucí jehlancovou střechu s okosenými hranami, a vysoké stanové zastřešení lodí. Obě střechy jsou korunovány polygonální lucernou se štíhlou vysokou střechou zakončenou ozdobně kovaným křížkem nad makovicí. Stanové zastřešení je doplněno v dolní části uprostřed jednoduchým vikýřem. Předsíň hlavního vchodu je svírána mezi dvěma jednopatrovými věžovitými přístavky opatřenými vlastními jehlancovými stříškami. Nad samotný vchod je osazen ozdobný trojúhelný štít lemovaný kraby s křížem ve vrcholu, vyplněný bohatým figurálním reliéfem. K opačné straně než je věž přiléhá ke stěně lodí nízká kaple zakončená bání s lucernou zakončenou cibulovou střechou s makovicí. Její čelní zeď je členěna vysokými pilastry a v horní části otevřena oválným horizontálním okenním otvorem, zdobeným festonem a sdruženým klenákem.

Ve srovnání s původním stavem jsou tu tedy změny velmi zřejmé. Vyměněna byla střecha nad loděmi, věží i kaplí, a to za zcela jinak tvarově provedené. Kromě zastřešení je zbarokizován i celý plášť kaple, který je bohatě členěn ozdobnými prvky. Před stěny kaple jsou postaveny původní barokní sochy (sv. Jan Nepomucký a sv. Juda Tadeáš), které se dnes nachází u vchodu do objektu. Ostatní kaple jsou odbourány. Razantní změny jsou viditelné i na předsíni hl. vstupu: z předešlé neesteticky vyhlížející struktury (jednoduchá předsíň doplněná dvěma přístavky - jeden nad předsíni vynášený krakorcí a druhý postavený z boku) je nyní symetrický uhlazený reprezentativní vstup. Trojúhelný štít nad portálem vyplňuje bohatý figurální reliéf: v dolní části mezi dvěma klečícími donátory s erby se nachází Panna Marie právě korunovaná Ježíšem a mezi nimi vyrůstá kříž s Kristem ukřižovaným, jehož příčná břevna přidržuje trůnící Bůh Otec. Nad jeho hlavou poletuje holubice Ducha svatého a v úrovni ukřižovaného Krista se vznášá po každé straně vždy jeden anděl.

Stejně jako předchozí je proveden i čtvrtý plán, jenž ukazuje pohled na kostel od severu [68]. Prozrazuje, jak by byl vyřešen problém se zastřešením: původní střecha měla nepravidelný půdorys kvůli faktu, že na severní straně byla potřeba zakrýt o jedno pole navíc, a to klenotnici nad sakristií. Mikš vymyslel řešení spočívající v přidání samostatné stříšky nad toto jedno pole a střecha

nad loděmi tak mohla být navržena na pravidelném pravoúhlém půdorysu. Tato střecha vyrůstá ze zastřešení presbyteria, které je doplněno polygonální lucernou nad závěrem a dvěma jednoduchými vikýři v dolní části. Členění severní stěny kaple sv. Barbory je provedeno stejně jako na západní a kaple sv. Lukáše je odbourána, původní vchod do jejího interiéru ze severní boční lodi je zastavěn zdíkem a doplněn vysokým oknem s hrotitým záklenkem, aby stěna lodi vypadala celistvě a pravidelně. Upraven je i vchod do sakristie a okno nad ním, což je však předmětem dalšího návrhu. Při bližší průzkumu si lze všimnout druhotně dokreslené siluety stanové střechy (zmírnění sklonu) a věžičky při východní stěně sakristie, která je v detailu projektována také v jiném výkresu.

Pravděpodobně dodatečně zhotovený gotizující návrh [69] úpravy portálu do sakristie s oknem nad ním je narýsován pouze na tenkém menším papíře a opatřen architektem rukou psaným textem „Sv. Jindřich / Rekonstrukce portálu sakristie. / 2 nová okna do sakristie. / Pásková římsa tamtéž“ v horní části u levého okraje a Mikšovým podpisem v dolní části u pravého okraje. Vpravo u okraje je též umístěno svislé měřítko. Datován tento výkres není, ale byl pravděpodobně vytvořen brzy po výše zmíněných plánech (r. 1903), a to do doby než byl schválen restaurační plán exteriéru objektu (poč. r. 1906).

Portál je tvořen z kamenného ostění se žlábkováním a pruty vytvářejícími hrotitý oblouk vchodu a zakončen trojúhelným hladkým štítem korunovaným křížovou kytkou. Ta přečnává přes pásovou římsu, na kterou navazuje šikmá špaleta okna s hrotitým záklenkem, jež je doplněno kružbou rozdělující prostor na tři části – dvě osově souměrné svislé zakončené ve vrcholu jeptiškami nesoucími čtyřlíst. Celý okenní otvor měl být lemován odhaleným kamenným zdíkem. Nad nákresem je pak zobrazeno okno v horizontálním řezu. Oproti původnímu stavu, který je zachycen na Sochorově plánu z roku 1902 [64], je portál upraven ve tvaru jen mírně a to protažením do výšky a doplněním růžice. Naopak je tomu však u okna, kde byl zcela změněn tvar záklenku z předešlého segmentového a doplněna kružba.

V periodiku *AO* byla roku 1908 otištěna další Mikšova varianta návrhu na rekonstrukci.²⁰⁷ Jeden černobílý list [70] ukazuje pohled na kostel od severu a západu a jeho půdorys. Ten se od výše rozebraného z roku 1903 liší několika detaily: nenavrhuje odstranění kaplí, ale pouze vybourání oken do jejich stěn, čímž by byl vyřešen diskutovaný problém nedostatku světla. Nově není naplánováno přebudování předsíně hl. vstupu se schodištěm na věž a navíc je uzavřen průchod z jižní lodě do jihozápadního pole (podvěží).

Tyto změny jsou patrné i na pohledu na objekt od západu a severu – předsíně není přestavěna, kaple jsou ponechány a cibulový tvar helmice věže není změněn. Z předchozího návrhu (1903) zůstává řešení nového zastřešení lodí, stejně jako nová střecha s dekorativním pláštěm kaple sv. Barbory a partie vchodu do sakristie. Navíc je zde již vyprojektována při východní stěně sakristie nenápadná věžička polygonálního půdorysu s malými hrotitými okny v horních částech zdí, v níž se ukrývá schodiště.

Jedná se o upravený projekt z roku 1903 podle podmínek a požadavků centrální komise pro zachování památek ve Vídni. Tato varianta vznikla poté, co již byly stanoveny podmínky (zákaz odbourání barokních kaplí, úpravy předsíně hl. vchodu a změna tvaru helmice věže), ale ještě byla jako možnost diskutována stanová střecha nad loděmi. Časově ho tedy lze zařadit mezi roky 1903 a 1905, kdy byl výslovně vídeňskou komisí zamítnut stanový tvar zastřešení.²⁰⁸

V tomto období nejhorlivějších diskuzí o budoucích změnách v rámci rekonstrukce byly podle Mikšových plánů vyrobeny také dva sádrové modely, které jsou známé pouze z fotografií Jindřicha Eckerta a datovány rokem 1914 [71–73].²⁰⁹ Modely však byly provedeny podle projektů mladších než varianta otištěná v *AO*. Počítá se zde totiž stále s odbouráním kaplí, přestože vstupní předsíně už je navrženo zachovat v původní podobě. V ostatních ohledech jsou modely totožné jako varianta z *AO*, vyjma helmice věže. Ta je zde totiž pravděpodobně nejdůležitějším předmětem diskuze, jelikož oba modely jsou identické

²⁰⁷ *AO* VII., 1908, tab 25. Originály se mi nepodařilo dohledat. Fotografie ukazují kostel bohužel opět pouze ze strany severní a západní.

²⁰⁸ *AO* 1. 4. 1908, roč. VII., č. 4., 14.

²⁰⁹ AHMP. Sbírká fotografií, Pohled na zmenšený model kostela sv. Jindřicha na Novém Městě, sg. VI 30/16 a, b, c; AHMP. Sbírká fotografií, Pohled na model kostela sv. Jindřicha na Novém Městě, sg. VI 52/11 a, b.

až na právě toto zastřešení – na prvním modelu zůstává původní cibulová helmice a na druhém je její tvar změněn na jehlancový s okosenými hranami.²¹⁰

Již několikrát výše zmíněný schodišťový přístavek [74], umístěný při východní stěně sakristie mezi rohovým opěrným pilířem a balkonem, je předmětem nedatovaného, ale provedeného plánu [75], který je alespoň opatřen architekto-
vou signaturou. Černobílý návrh je znovu doplněn barvami: červená pro přistavěnou hmotu zdiva a hnědá pro konstrukci krovu. Zobrazen je pohled od východu na celou stěnu, vertikální řez schodištěm a tři horizontální řezy celou stěnou: v úrovni druhého a třetího patra a v úrovni střechy přístavku s půdorysem vazby krovu. Přidanou hodnotou jsou tu opět architekto-
vy ručně psané poznámky: rozměry, výpočty apod. Jedná se o vřetenové schodiště, oproti modelům i výkresům snižené o cca čtvrtinu výšky, které je přístupné ze sakristie a vede přes venkovní balkón do místnosti nad sakristií – pokladnice. Zvnějšku má přístavek podobu úzké věžice polygonálního půdorysu na soklu. Každé poschodí osvětluje úzké obdélné okno; první a druhé patro je odděleno římsou, která průběžně probíhá i přes celou východní stěnu. Věž je zakončena jehlancovou střechou. Balkón, jenž spojuje schodiště a vchod do pokladnice, je nesen krakorcí a zdobí ho zábradlí dekorované kružbou v podobě řady čtyřlístů.

Přesně datovaný (2. 6. 1909) a Mikšem signovaný, tužkou provedený plán [76] zobrazuje tři nákresy bání. Konkrétně jsou nadepsané takto: „Dvě bání s hvězdou na hlavní střeše“ – „Přední pohled“ a „Pohled ze strany“, „Báň na thesauron“ (čili zastřešení pokladnice) a „Báň u nového schodiště“ (tj. schodišťový přístavek u sakristie). Všechny vrcholy zastřešení jsou zakončeny makovicí – bání na žerdi, vyjma hlavní střechy, kde je ve vrcholu navíc šesticípá hvězda. Tento náčrt vznikl v době, kdy již bylo rozhodnuto o tvaru hl. střechy a byla ve výstavbě, ne-li před dokončením.

Ze dne 9. 4. 1909 pochází návrh půdorysu vazby krovu kostela, a to dokonce ve dvou provedeních. Jeden výkres, pravděpodobně pracovní (ve špatném stavu), je datován a signován F. Mikšem a předsedou odboru Úřadu stavebního král. hlav. města Prahy, Čížkem. Druhý výkres [77] je totožný (vyjma

²¹⁰ Tuto variantu helmice zobrazuje návrh F. Mikše z roku 1903.

označení) a v lepším stavu. Zobrazen je zde kromě půdorysu vazby krovu též vertikální pohled na vazbu krovu nad loděmi, nad presbytářem i stříšky

nad pokladnicí. Některé části jsou okótovány s rozměry a v dolní části nechybí ani měřítko. Provedení zastřešení podle tohoto projektu potvrzuje „Plán k účtu tesařské práce“ ze dne 17. 8. 1909 od Václava Hodka, který byl schválen Stavebním úřadem král. hlav. města Prahy. Oproti předchozímu nákresu ukazuje navíc vertikální řez konstrukcí.

V rámci rekonstrukce se řešila i úprava bezprostředního okolí kostela. Neprovedený plán Fr. Mikše [78] datovaný a signovaný dne 12. 5. 1909 ukazuje půdorys stavby obklopený plnými plochami (nejspíše zatravnění) a úsekem s pravidelně uspořádanými malými kruhovými útvary (patrně sad, nýbrž návrh je opatřen nadpisem „Úprava sadu u kostela sv. Jindřicha“). Trávníky jsou na několika místech přerušeny rovnými, paprskovitě rozmístěnými cestami, přičemž je počítáno s komunikacemi vedoucími přímo ke vchodům. Původní stromy u severního a jižního průčelí jsou zachovány. Výkres je ve velmi špatném stavu a je opatřen nadměrným množstvím poznámek, výpočtů a kót.

Přestože tento projekt musel Mikš vypracovat podle přesně zadaných podmínek (vzhled zastřešení, zboření/zachování kaplí) a splnit jistá kritéria, dokázal zde vyjádřit i vlastní invenci. Ta se projevuje např. v podobě schodiště a balkonu s ozdobným zábradlím nad sakristií a v podobě vstupu, jehož kompozice nápadně připomíná věžovitá západní kostelní průčelí. Jeho součástí je i tympanon nad portálem opatřený reliéfem, jehož kompozice je zajisté kompletně převzata (a následně částečně doplněna) z tympanonu nad hřbitovní branou u kostela Panny Marie Sněžné v Praze, kam byla osazena patrně ze zbořené věže karmelitského kláštera.²¹¹ Otázkou zůstává, zda architekt mínil instalovat sem doplněnou kopii původního reliéfu, či samotný originál, nebo chtěl jen vyplnit prázdné místo, kam by mělo být dodatečně navrženo nové dílo. V návrhu se ukazuje i tendence autora dosáhnout co největší slohové jednoty objektu (vyjma barokní kaple, na jejíž zachování byl vysloven požadavek), a to v úpravě portálu a okna sakristie do neogotických forem.

²¹¹ FAJT/HLAVÁČKOVÁ/ROYT 1994, 16–28.

8. Návrh kostela komplexu ústavu pro choromyslné v Praze Bohnicích „Humanitas“

V roce 1905 se konala architektonická soutěž na „zemský ústav pro choromyslné v Bohnicích“, do níž se přihlásilo třináct účastníků. Vítězem se stal zemský inženýr V. Heller se stavitelem J. Deportem. Na druhé místo znalecká komise (J. Zítek, J. Schulz, J. Sáblík) vybrala arch. V. Roštlapila a třetí cena byla rozdělena na čtyři odměny po 2 500 K pro arch. Otto Bureše s A. Haverochem (projekt „St. Dympha“), arch. F. Mikše (projekt „Humanitas“), arch. A. Balšánka, R. Klenku z Vlastimilu s J. Jánským (projekt „Hypokrates“) a arch. B. Hübschmanna s J. Krásným (projekt označený kolkem s kruhem). Návrhy byly veřejně vystaveny ve sněmovně po velmi krátkou dobu, od vánočních svátků do konce prosince roku 1905.²¹² Proti výsledkům soutěže se odborná veřejnost vzbouřila a dlouho se o nich diskutovalo. Např. v periodiku *Slovo* vyšly články protestující proti projektu, který získal první místo, přestože nedodržel podmínky programu, i proti rozdělení třetí ceny do čtyř odměn.²¹³ Většina staveb v komplexu byla nakonec postavena podle plánů arch. V. Roštlapila.²¹⁴

V archivu *IPR* se dochovala složka s plány k projektu Františka Mikše nazvaného „Humanitas“, mezi nimiž se nachází i jeden karton s návrhem kostela [79], na kterém je zakresleno pět situací: pohled na hlavní průčelí, pohled na boční fasádu, půdorys v úrovni přízemí s klenbami, vertikální příčný řez objektem v úrovni pravděpodobně druhého klenebního pole od hl. vchodu v pohledu od presbyteria a půdorys základů. Vše je v dolní části doplněno měřítkem.

Navržena je zde longitudinální jednolodní stavba s lodí složenou ze čtyř obdélných polí křížové klenby, k nimž je na vstupní straně připojeno jedno pole podkruchtí s trojitou arkádou vynášející kruchtu a na protější straně presbyterium o jednom poli křížové klenby s pětibokým závěrem. K boku posledního pole

²¹² AO 1905, roč. IV., č. 1, 3.

²¹³ *Slovo*. List pondělní. Ročník IV., č. 2, dne 9. 1. 1905, nepag.

²¹⁴ VLČEK 2012, 21–23 a 28–31.

lodě (od vstupu) je přistavena štíhlá věž na půdorysu čtverce, mezi níž a presbytář je vložena sakristie s předsíní.

Vstupní průčelí, lemováno na nárožích vysokými jednoduchými opěrnými pilíři s pultovými stříškami, je římsami děleno do třech horizontálních částí. Hladká stěna v přízemí nad soklem je ve středu prolomena vstupním portálem tvaru hrotitého oblouku s profilovanou hranou a nadpražní římsou kopírující jeho tvar, která je nesena konzolami, zdobena kraby a vrcholí křížovou kytkou, která přesahuje přes římsu do patra. Hmota zdiva patra je otevřena jedním velkým hrotitým oknem vyplněným kružbou, nad nímž se zalamuje jednoduchá nadokenní římsa na konzolách. V horní části je plocha zdobena dvěma reliéfními štítky s růží. Třetí částí průčelí je trojúhelný ústupkový štít s pěti slepými úzkými hrotitými okny a fiálou ve vrcholu. Tři střední okna jsou opatřena vždy jednou sochou na konzole pod baldachýnem a zdivo postranních je prolomeno vždy jedním vysokým šterbinovým okénkem. Poschodí fasád věže jsou od sebe také odděleny římsami. Hmota horních tří pater je otevřena vždy jedním hrotitě zakončeným okenním otvorem (dvě nižší úzká a ve zvonovém patře jedno velké se zalamující se nadokenní římsou na konzolách). Zdivo je zakončeno obloučkovým vlysem a mohutnější profilovanou římsou, na níž je posazena střecha složená ze samostatně zastřešených nárožních věžiček, mezi nimiž je vložen vždy jeden štít trojúhelného tvaru s mírně prohnutými stranami dekorovanými kraby a vrcholovou křížovou kytkou, pod kterým je připevněn ciferník hodin, a vysoké štíhlé jehlancové střechy, jejíž hmota je v horní polovině prolomena malými otvory a která vrcholí makovicí s dekorativním křížem.

Boční průčelí je rozděleno opěrnými pilíři na čtyři pole. Prvnímu, se slepým hrotitě zakončeným oknem, je předsazen polygonální schodišťový samostatně jehlancově zastřešený přístavek. Další tři jsou identická: nad průběžnou římsou je jejich zdivo otevřeno vždy jedním vysokým hrotitě zakončeným okenním otvorem s kružbou. Průčelí věže je stejné jako z čelního pohledu, vyjma zde se v přízemí vyskytujícího hrotitě zakončeného portálu s nadpražním překladem sedlového tvaru a tympanonem dekorovaným čtyřlístem a dalšími geometrickými tvary. Před presbyterium, jehož stěny jsou prolomeny vysokými hrotitými okny s kružbou mezi opěrnými pilíři, je představen nízký objekt – sakristie

s jedním hrotitým oknem a štítem dekorovaným trojicí vpadlých polí tvaru obdélníku s hrotitě zakončenou horní stranou, který vynáší pultové zastřešení. Do sakristie se vstupuje portálem přes nižší předsíň s plochou střechou zakončenou balustrádou dekorovanou pásem čtyřlístů. Loď je zakryta sedlovou střechou se čtyřmi vikýři na každé straně a presbytář se závěrem nižší sedlovou střechou celkem se třemi stejnými vikýři. Nad závěrem se tyčí sanktusová věžička s jehlancovým zastřešením a makovicí.

Návrh svatostánku pro uzavřenou společnost ústavu je svým půdorysným uspořádáním velmi podobný Mikšově kostelu pro malou obec, ale přesto vysoce reprezentativnímu, zasvěcenému sv. Jana Křtitele v Plaňanech. Liší se pouze zrcadlovým obrácením a změnou plaňanské předsíně na jedno pole s vloženou kruchtou v Bohnicích. Vzhled částí stavby, fasád, interiéru a dekoru je od kostela sv. Jana Křtitele odlišný. Některé z těchto prvků však nalezneme ve stejné podobě v Mikšových projektech pro kostel sv. Antonína v Praze Holešovicích. Jedná se konkrétně o jednoduché zalamující se nadokenní římsy na konzolách, štít hlavního průčelí, kde bylo pozměněno jen umístění štěrbinových okének a soch a odebrány fiály, obloučkový vlys pod zastřešením věže, sanktusníkem nad presbyteriem, sakristie s předsíní s plochou střechou a sedlový portál. Dále zde vidíme helmici věže doplněnou čtyřmi nárožními věžicemi doplněnou středovým záclonově zakončeným štítem, na němž je upevněn ciferník hodin, čímž je ozvláštněn původní inspirační zdroj (Týnský chrám, Jindřišská věž, Mostecké věže v Praze). Mikš za pomoci svých inspiračních zdrojů (česká středověká architektura, J. Mocker) vypracoval plán pro menší kostelní stavbu, přičemž se snažil o její reprezentativnost, ale zároveň o malebné a harmonické působení, které je však poněkud narušeno oběma složitými a na dekorativní detaily bohatými zakončeními stavby – štít a zastřešení věže.

9. Kostel sv. Gotharda v Českém Brodě²¹⁵

9.1 Stručný stavební a historický vývoj do roku 1880

V osadě „Broda Episcopalis“ (tj. Biskupský Brod) nechal její vlastník pražský biskup Jan I. roku 1136 postavit první románský kamenný kostelík pravděpodobně právě na místě sakristie dnešního objektu.²¹⁶ Za episkopátu Arnošta z Pardubic byla tato již prostorově nedostačující stavba využita při budování nového svatostánku, právě pro stěny sakristie. Díky hutí Matyáše z Arrasu, která byla činná kromě Prahy také na Kolínsku a v jeho okolí, vznikla trojlodní bazilika s dvouvěžovým průčelím a presbyteriem o dvou polích křížové klenby a polygonálním závěrem, dokončena až na přelomu 14. a 15. století.²¹⁷

Při dobytí města husity roku 1421 byl kostel velice poškozen. Při požáru spadla hořící střecha i s klenbami a byla narušena statika stavby, především jižní lodi a hlavně podvěží. Zanedlouho byl prostor opět zastřešen a nad lodí vystaven trámový strop. Po roce 1421 byla střecha pokryta šindelem, a to až do roku 1457, kdy ho pro špatný stav bylo nutno vyměnit. Nahrazen byl pálenou krytinou.²¹⁸

Po dalším velkém požáru následovala roku 1613 výrazná rekonstrukce a úprava stavby, provedená místním stavitelem Honsem Vaysem.²¹⁹ Všechny tři lodě a sakristie byly nově zaklenuty. Lunetové klenby se štukovými žebry na ozdobných konzolách v trojlodí a lunetová hřebínková klenba na konzolách v sakristii se dochovaly až do dnešní doby. Z důvodu potřeby více prostoru pravděpodobně pro utrakvistický literátský sbor došlo ke zvýšení bočních lodí až na úroveň výšky hlavní lodě. Vznikly tak dvě plohostropé empory, které jsou zvenku osvětlovány čtyřlaločnými okny a do hlavní lodě se otevírají obdélnými otvory se segmentovými záklenky.

Potěšení z nového vzhledu kostela však netrvalo dlouho, neboť

²¹⁵ Části této kapitoly jsou převzaty z autorčiny bakalářské práce „Kostel sv. Gotharda v Českém Brodě“ obhájené roku 2015 na Ústavu pro dějiny umění FF UK.

²¹⁶ MRVÍK 2013, 3; KREMER-KARLŠTEJNSKÝ 1937, 3.

²¹⁷ MRVÍK 2013, 3; RIŠLINK 22-23; PODLAHA 1907, 4; RIŠLINK/JOUZA/VALENTOVÁ 1998, 16–19; KROUPA 1989, 55.

²¹⁸ MRVÍK 2013, 8.

²¹⁹ RIŠLINK/JOUZA 1999, 20.

s příchodem třicetileté války došlo k několika požárům (roku 1628, 1639 a 1643), a tím pádem i k jeho poškození.²²⁰ A. Podlaha uvádí, že požár roku 1628 zničil téměř celé město.²²¹

Z důvodu špatného stavu objektu a hlavně jeho věží byla provedena pražským architektem Janem Josefem Wirchem jeho oprava a výrazná přestavba. Obě věže byly rozebrány a postavena byla místo nich jen jedna – zapuštěná nad střední částí průčelí. Před původní průčelí bylo představeno nové, dynamicky řešené. Architekt spolu s tesaři a zedníky přijel do Brodu 17. 6. 1765²²² a druhý den byly započaty stavební práce – bourání věží. Práce na věžích byly ukončeny dne 12. 5. 1766 slavnostním upevněním pozlaceného kříže a makovice na vrchol helmice věže.²²³ Kromě nové věže a průčelí dostal kostel v průběhu 70. a 80. let 18. století i novou střechu, nové zasklení oken a novou podlahu zpěváckého kůru.²²⁴

Po polovině 19. století byl kostel opět ve špatném stavu, a tak byly postupně prováděny méně rozsáhlé opravy kvůli nedostatku financí. Roku 1878 byly vypracovány stavitelem Vojtěchem Heimem z Českého Brodu dvě varianty radikální regotizace, ke které z finančních důvodů nedošlo a objekt byl „pouze“ opraven. Kolaudace proběhla v prosinci roku 1880.²²⁵

9.2 Oprava podle projektu Františka Mikše

Podobná situace jako ve 3. čtvrtině 19. století se znovu opakovala o přibližně třicet let později. Z kostela dokonce odpadávaly kusy zdiva a střešních tašek, a tak požádala roku 1905 městská rada knížete Jana II. z Lichtenštejna o finanční příspěvek na generální opravu.²²⁶ Prosba se setkala s úspěchem²²⁷

²²⁰ MRVÍK 2013, 12.

²²¹ PODLAHA 1907, 5.

²²² SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1761-67), bez sign.

²²³ Pamětní list ze dne 17. 8. 1880 uložený do bane kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Převzato z <http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1>, vyhledáno 20. 2. 2015.

²²⁴ ibidem; SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1783-86), bez sign.

²²⁵ Pamětní list ze dne 17. 8. 1880 uložený do bane kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Převzato z <http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1>, vyhledáno 20. 2. 2015.

²²⁶ ibidem.

a v návaznosti na to byly u architekta Františka Mikše objednány plány (datované rokem 1906) [80–85] – projekt na radikální regotizaci celého svatostánku, který však centrální komisí pro výzkum a zachování stavitelských památek nebyl schválen. Architekt vypracoval náhradní návrh [86–94], jenž zachovával charakter i všechny stavební etapy objektu a pouze ho renovoval a mírně doplňoval, aby vylepšil komunikační možnosti stavby. S ním již centrální komise souhlasila.

Stavební práce pod vedením stavitele Jana Holy z Českého Brodu, pod dozorem c. k. vrchního inženýra Jaroslava Hellera a za stavitelského dozoru F. Mikše započala v dubnu roku 1912 a skončila v červnu roku následujícího. Zakázku na štafířskou práci vnitřního zařízení dostala firma Wendelín Kotečka, na práci sochařskou sochař Stanislav Zálešák, kostelní lavice zhotovil truhlář Draždil, opravy nábytku v sakristii měl na starosti truhlář Bureš z Českého Brodu a výmalba interiéru byla svěřena malíři Janu Fröhlichovi.²²⁸

Ze stavebního deníku architekta Mikše a dochovaných plánů se lze dozvědět mnoho podrobností o průběhu stavebních prací. Hned na začátku opravy byly odbourány opěrné pilíře na severní straně kostela a bylo zjištěno, že jsou ke zdivu loďe jen přisazeny. Pouze čtvrtý opěrák od západu byl spojen se stěnou. Poloha některých opěráků při jižní straně byla mírně upravena, aby bylo dosaženo větší symetrie. U několika pilířů při všech stranách byly vyměněny závadné kamenné kvádry.²²⁹

K objektu byly přistaveny celkem tři přístavky se schodišti: dva při severní straně a jeden při jižní. Základy dvou větších měly být kopány do hloubky 4 m, což nebylo dodrženo u jižního (jen 1, 7 m), neboť se tam při výkopových pracích našlo starší základové zdivo.²³⁰

Omítky v exteriéru byly odsekány, přičemž se objevily i starší praskliny

²²⁷ Kníže Jan II. z Lichtenštejna daroval 80 000 K a dalších 60 000 K půjčil. Stát částkou 50 000 K a 23 000 K bylo investováno z kostelního jmění. SOkA Kolín, AM Český Brod, Stavební deník kostela sv. Gotharda (1912), sign. IV.390; Pamětní list ze dne 19. 9. 1912 uložený do bány kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Převzato z <http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1.>, vyhledáno 20. 2. 2015.

²²⁸ SOkA Kolín, AM Český Brod, Stavební deník kostela sv. Gotharda (1912), sign. IV.390.

²²⁹ ibidem.

²³⁰ ibidem.

ve zdivu, což bylo řešeno stažením kleštinami. Poškozené zdivo závěru se doplnilo šíbrami z tvrdého kamene a poničená římsa pod okny presbytáře měla být nahrazena umělým kamenem, což ovšem nebylo schváleno a tak byla zhotovena z vyšehořovického kamene. Osazena byla pravděpodobně v polovině října. Nové omítky bočních průčelí byly hotovy na konci srpna a závěr se nechal neomítnutý.²³¹

V červenci byl snesen starý krov, postaven nový a na konci srpna byla už střecha pokrývána prejzy. Střecha presbytáře se dokončovala v druhé polovině září. Od začátku září začala být opravována věž – zdivo helmice bylo vyspraveno, špatné cihly vyměněny a byla omítnuta novou cementovou omítkou stejné barvy, jakou měla ta původní. Na konci září je už hotova i omítka zdí věže. Bylo zjištěno, že zdivo štítové nadezdívky nad atikou je shnilé, proto došlo k jeho rozebrání a novému vyzdění. Omítka zbývajících částí průčelí byla provedena až po zimě.²³²

I interiér kostela prodělal mnoho změn. Omítky byly oškrábány a nahrazeny novými. Pod nimi bylo objeveno několik nálezů: v květnu byly na zdivu levé boční lodě nad okny odkryty zbytky nástěnných žeber, proto byla omítka sejmuta v obou postranních lodích. Pod ní se nacházejí shodné fragmenty ve stejné úrovni výšky, což nám přibližuje podobu dřívějšího zaklenutí, které bylo nižší než nynější. Dále bylo v bývalém severním podvěží objeveno gotické okno s fragmentem kružby a v severní stěně presbytáře výklenek, který dříve sloužil pro umístění sedesů. Bylo rozhodnuto ho obnovit – vyplňující zdivo bylo odbouráno a do střední části připevněna nová konzola. Omítky zakrývaly i kamenné otlučené sanktuárium v presbytáři za oltářem, jež naopak nebylo přiznáno, nýbrž zazděno. V druhé polovině června byly oškrábány všechny povrchy kleneb až na základní omítku a vytáhnuty štukem.²³³

V plánu bylo zaklenout prostor empor klenbou, od čehož bylo nakonec upuštěno kvůli špatnému stavu pilířů v hlavní lodi. Byl tam proveden trámový strop s podbitím, rákosem a omítkou, navrchu opatřen podlahou s krycími lištami a lepenicí. Další změnou, ke které nakonec nedošlo z důvodu špatného stavu

²³¹ ibidem.

²³² ibidem.

²³³ ibidem.

zdiva stavby, bylo rozšířit kruchtu – o 0,75 m směrem k oltáři.²³⁴

Kromě stěn a stropů byla pozornost věnována i podlahám: pískovcové plotny v hlavní lodi byly nahrazeny teracovou dlažbou a ty zachovalé byly použity na vydláždění prostoru pod kruchtou u hlavního vstupu do kostela. Také ambity dostaly novou podlahu – z cementových dlaždic.²³⁵

Na podzim byla nově zasklena okna a mělo se začít s výmalbou. Jelikož však v presbytáři byly některé části omítek a zdiva mokré, odložila se výmalba až na jaro příštího roku. Větrání ani topení v prostoru nepomáhalo tento problém s vlhkostí vyřešit, proto byla omítka otlučena a znovu nahozena. Poté se na konci dubna začalo s výmalbou. Aby se odstranily nebo alespoň omezily problémy s vlhkostí, bylo uděláno několik ventilačních otvorů – dva v klenbě a dva ve zdivu závěru.²³⁶ Podle pamětní desky umístěné ve zdi vedle sanktuária v presbytáři byla stavba nově vysvěcena dne 20. 9. 1913 arcibiskupem-kardinálem Lvem Skrbenským.

9.3 Architektonické a stavební plány Františka Mikše

9.3.1 Projekt regotizace

V archivu Podlipanského muzea v Českém Brodě je uložen soubor plánů k oběma projektům architekta Františka Mikše. Dohromady šest výkresů z roku 1906 [80-85], navrhujících radikální regotizaci objektu, je v levém horním rohu opatřeno nápisem „Návrh na znovuzřízení děkanského kostela v Českém Brodě“. Pod vyobrazením se nachází měřítko (1 : 200) a vedle něj napravo signatura autora s datací. Černobílé návrhy jsou doplněny v případě půdorysů a řezů červenou a žlutou barvou. Šedivá barva znázorňuje původní zdivo, které se ponechá, žlutá původní, jež se odbourá a červená nové.

První plán [80] zobrazuje půdorys trojlodního kostela s hlavní lodí o třech polích křížové klenby, s jednou boční lodí o třech polích křížové klenby a druhou o pěti polích stejné klenby. Na severní straně k lodím přiléhá kaple, podkruchtí a podvěží se schodištěm. Na východě je k hlavní lodi připojen presbytář

²³⁴ ibidem.

²³⁵ ibidem.

²³⁶ ibidem.

o dvou polích křížové klenby s polygonálním závěrem o pěti stranách osmiúhelníku. Z presbyteria se dá vstoupit do jižní boční lodě a do sakristie, která je zaklenuta dvěma poli křížové klenby.

Druhý návrh [81] nám ukazuje konstrukci krovu střechy nad hlavní lodí a nad presbyteriem. Také je zde vidět, že kaple v bývalém severním podvěží je zastřešena samostatnou jehlancovou střechou, a další cennou informací je rozmístění vikýřů zastřešení bočních lodí.

Vstupní západní fasáda na třetím výkresu [82] je navržena jako trojosá s jednou vysokou průčelní věží a lze ji vertikálně rozdělit do tří polí. Stěna levého pole je otevřena jedním hrotitým oknem s kružbou; ve stejné ose jako okno je umístěn i malý vikýř ve střeše. Střední pole je oproti bočním mírně předsazené a průběžná římsa ho horizontálně dělí do dvou poschodí. V přízemí se nachází hrotitý portál s profilovaným ostěním. Jeho horní část je lemována zalamující se nadpražní římsou na konzolách, zdobenou kraby a křížovou kyticí ve vrcholu. Nad ním pouští do kostela světlo velké hrotité okno vyplněné kružbou. Stěna je navíc v horní partii zdobena dvěma reliéfy s motivem čtyřlístů. Štít dělí jednoduchá římsa do dvou horizontálních úseků: v dolním se nalézají tři menší hrotitá slepá okna se šikmými špaletami, z čehož je ve středním hmota otevřena šterbinovým okénkem, a v horním rozeta a tři malé reliéfy s motivem trojlístů. Každé nároží průčelí (dohromady čtyři) je opatřeno dvěma jednou odstupněnými opěrnými pilíři s pultovými stříškami. Věž je rozčleněna do čtyř podlaží, jež jsou vymezena nízkými římsami. Stěna tří spodních podlaží západního průčelí věže je prolomena vždy jedním úzkým vysokým hrotitým oknem bez kružby. Hrotitý okenní otvor umístěný nejvýše je největší (třetí, zvonové patro). V horní části tohoto patra se nalézají dva reprezentativní erbovní znaky s reliéfy. Střecha věže je značně členitá: mezi nárožními věžičkami s jehlancovým zastřešením se nachází ciferník hodin, jehož horní část je lemována prutem s kraby a křížovou kyticí ve vrcholu. Prostor mezi ciferníkem a věžicemi je doplněn paneláží v podobě slepých kružeb. Hlavní zastřešení je tvaru dlátkového s malým vikýřem na každé ze dvou stran. Na vrchol střechy dosedá lucerna s vysokou špičatou jehlancovou střechou, která je zakončená makovicí s křížem.

Pohled na jižní fasádu kostela, jenž je předmětem čtvrtého kartonu [83],

zobrazuje stavbu bazilikálního charakteru s odsazeným, polygonálně zakončeným presbytářem a průčelní věží. Jižní průčelí věže má stejnou podobu jako západní s rozdílem, že je k ní přisazen úzký schodišťový přístavek polygonálního půdorysu, sahající až do výše druhého patra věže. Průčelí boční lodi je rozděleno opěrnými pilíři (jednou odstupněné s pultovými stříškami) do čtyř polí, jejichž hmota je prolomena vždy jedním nízkým hrotitým oknem s kružbou. Stěna hlavní lodi je opěráky rozčleněna do tří polí, v nichž se také nachází hrotitě zakončená okna. Pilíři jsou opatřena i nároží závěru, kde se střídají s vysokými hrotitými okny vyplněnými kružbou. Sedlové střechy nad hlavní lodí a presbyteriem a pultová nad boční lodí jsou otevřeny malými vikýři. Zastřešení presbyteria vrcholí vysokou sanktusovou věžičkou.

Dva poslední exempláře [84, 85] zobrazují vertikální řezy stavbou: příčný [84] přibližně v úrovni první dvojice arkád od západu (pohled směrem k západu) a druhý podélný [85] středem hlavní lodi (pohled směrem k jihu). Vidíme zde podobu empory – na hrotité arkádě s perforovaným zábradlím, podobu arkád oddělujících loď a profilaci hran oblouků vstupů do loď z presbytáře, a z lodí do podvěží a kaple. Zobrazení krovů nad hlavní lodí, bočními loděmi, presbyteriem a sanktusníkem přináší další cenné informace o tehdejších kovových konstrukcích.

V celém projektu na přestavbu jsou patrné výrazné změny původního objektu: odbourání celého pozdně barokního průčelí, snesení pozdně barokní věže a vystavění nové průčelní nad původním jižním podvěžím, které by bylo také upraveno (hlavně zesílení zdí). Částečně by muselo být sníženo zdivo severního a jižního průčelí a upraveny boční stěny hlavní lodi tak, aby mohla vzniknout bazilika. Nově by byly přezděny opěrné pilíře, změněn tvar a případně i zčásti umístění okenních otvorů všude kromě presbyteria, dodány okenní kružby a v poslední řadě by byl celý kostel nově zaklenut a zastřešen.

Přestože jde o projekt radikální regotizace, návrh respektuje a zachovává různé části původní středověké stavby – např. tvar arkád a pilířů oddělujících loď, podobu ostění vchodu do bývalého severního podvěží, vzhled opěrných pilířů (jednou odstupněné se soklem a pultovými stříškami) a přípory konzol v presbyteriu. Tato tendence se dá odůvodnit tím, že Mikšovy plány jsou oproti

Heimovým mladší o 28 let, a jistě souvisí se změnou nahlížení na památku a celkovou reformou památkové péče, díky níž byl také tento návrh zamítnut. Otázkou však je, z jakého důvodu zde byla vůbec regotizace na počátku 20. století prosazována, když trend v památkové péči byl v této době již ve většině případů opačný – a to pokusit se o konzervaci (a opravu) stavby, aby byl zachován její stavební vývoj. Vysvětlením může být konkrétní přání městské rady a farnosti v návaznosti na prvotní snahu o regotizaci roku 1878 a určitý konzervatismus na malém městě.

Z celkového obecného pohledu je podoba tohoto projektu typická pro Mikšovu tvorbu. Použil zde stále stejné nebo jen lehce obměněné architektonické prvky i dekorativní detaily, které zasadil do jiných souvislostí než ve výše uvedených projektech; např. jednoduchý hrotitý portál s profilovanými hranami, nad nímž je umístěna zalomená římsa zdobená kraby a vrcholovou křížovou kytkou na konzolách, je jinde použit jako boční portál, ale zde jako hlavní vstup, a to s největší pravděpodobností z důvodu nižšího finančního rozpočtu. Čelní fasádu dekoruje reprezentativními reliéfními štítky a štít zakončuje hrotitě zaklenutými vpadlými poli, která jsou typická pro českou architekturu 14. a počátku 15. století.²³⁷ Jednoduché kružby hlavní lodi jsou doplněny složitějšími v lodích bočních – stejné jako nalezneme u kostela sv. Antonína Paduánského v Praze 7 a na vstupním průčelí kostela sv. Jindřicha a Kunhuty na Novém Městě pražském, u nichž je však pravděpodobný také novogotický původ. Nad presbyteriem se tyčí jednoduchá sanktusová vížka, jejíž tvar používal již J. Mocker. I přes to měl Mikš snahu projekt ozvláštnit, což se projevilo ve tvaru střešních vikýřů s prohnutými stříškami a především ve vzhledu zastřešení věže. Helmice je podoby dlátkové se čtyřmi nárožními věžicemi, středovými hodinovými ciferníky, vikýři a sanktusníkem. Do stejné formy, až na detaily dekoru, byla v letech 1878–80 upravena střecha Jindřišské věže v Praze podle plánů J. Mockera, a to pravděpodobně dokonce dle svého původního vzhledu, jenž je vyobrazen např. na rytině F. B. Wenera z doby kol. roku 1750.²³⁸

²³⁷ HEROUT 1963², 79.

²³⁸ BAŤKOVÁ 1998b, 182; KALINA 1998, 107.

9.3.2 Projekt opravy

Roku 1912 vypracoval architekt František Mikš šest plánů, podle kterých byl kostel opraven v letech 1912-13. Zobrazují: půdorys přízemí [86], půdorys patra [87], západní průčelí [88], jižní průčelí [89], vertikální podélný řez středem objektu – pohled směrem k severu [90] a na posledním listě vazbu konstrukce krovu nad loděmi i presbyteriem a tři vertikální příčné řezy [91]. V horní části všech listů je umístěn nápis „Návrh / na opravu děk. chrámu / v Českém Brodě“, pod vyobrazením konkretizující popis, pod ním měřítko (1 : 200) a vpravo dole podpis autora. Šedou barvou je znázorněno původní zdivo, červenou nové nebo přezděné a žlutou původní odbourané. V půdorysech jsou některé části stavby doplněny popiskem a místy jsou okótovány některé prvky. K těmto šesti plánům dále náleží druhá šestice jejich kopií, jež jsou úředně potvrzené c. k. okresním hejtmanstvím v Českém Brodě – chybí pouze list se zobrazením jižního průčelí a navíc je tu návrh nových sadů v okolí kostela [92].

Oprava byla uskutečněna přesně podle projektu s výjimkou zamýšleného prodloužení kruchty směrem k oltáři, zaklenutí empor a tvaru nejvýše položených oken přístavků se schodišti (projektován ležatý ovál, ale proveden stlačený čtyřlíst). Kostel byl nejen kompletně opraven, ale vylepšeny byly i komunikační možnosti (přístavbou schodišť) [93].

Při podrobnějším pohledu na návrh západního průčelí zjistíme, že sochy jednotlivých světců v nikách a na atice neodpovídají dnešním (vyjma sochy sv. Václava). Na plánu jsou zobrazeni nejspíše (zleva) sv. Gothard a sv. Václav dole a nahoře blíže neurčitelná postava a sv. Jan Křtitel. Lze předpokládat, že v době vzniku výkresu byli konkrétní světci vybráni jen předběžně a ještě nebylo určeno jejich přesné umístění.

Návrh na úpravu okolí kostela a zvonice [92] plánoval zbořit domy č. p. 4. a 6., kde se nacházel obchod fotografa Emanuela Diblíčka a hostinec a které zakrývaly celé severní průčelí kostela. Na místě těchto staveb měl vzniknout nový park. K ničemu z toho však v té době nedošlo. Stavební komisí byla

péče o tento prostor předána Okrašlovacímu spolku, který měl pouze upravit zeleň.²³⁹ Domy č. p. 4. a 6. byly strženy a nahrazeny parčíkem až roku 1981.²⁴⁰

²³⁹ SOKA Kolín, AM Český Brod, Stavební deník kostela sv. Gotharda (1912), sign. IV.390.

²⁴⁰ MRVÍK 2014, 23.

10. Filiální kostel Narození sv. Jana Křtitele v Plaňanech

10.1 Stavební a historický vývoj

V druhé polovině 19. století se v Plaňanech (okr. Kolín) začaly rodit snahy o vystavění druhého kostela, protože původní, románský svatostánek, Zvěstování Panny Marie nestačil potřebám farnosti. Obec podle dopisu místního starosty J. Nováka v roce 1885 čítala přes pět tisíc věřících, přičemž do starého kostela se jich mohlo vejít maximálně 584. Již dne 23. 3. 1878 se konala komise debatující o tom, zda se vystaví nový chrám v obci Plaňany a odkud by bylo možno čerpat finanční prostředky. Uvažováno bylo pro tento účel použít jmění vrbčanského záduší, proti čemuž se však ohradili zástupci spojených obcí Vrbčany a Miškovice, kteří usilovali o osamostatnění a zřízení vlastní fary.²⁴¹

Snahy o výstavbu kostela se setkaly s úspěchem až roku 1901, ale stavební rozpočet, provedený architektem Františkem Mikšem, pochází až ze dne 13. 8. 1906.²⁴² Finanční prostředky byly získány od filiálního kostela v Žabonosech (60 000 K), filiálního kostela ve Vrbčanech (60 000 K), knížete Jana II. z Lichtenštejna (118 000 K) a z darů věřících.²⁴³ Se stavebními pracemi se započalo až o dalších několik let později – v roce 1909, a to na farním pozemku, kde již stál svatostánek Zvěstování Panny Marie. Artistickým dozorem byl pověřen arch. František Mikš, jako stavitel zaměstnán J. Gabriel a dne 5. 9. 1909 byl svěřen c. k. stavebnímu inženýru Jaroslavu Hellerovi z Prahy dozor nad stavebními pracemi a zároveň vedením inspekční knihy stavby.²⁴⁴ Ta nám poskytuje velké množství důležitých informací, např. o postupu stavby a souvisejících problémech, výběru materiálu či organizaci činností. Ob-

²⁴¹ NA. Archiv pražského arcibiskupství, díl III., (1584)1876 - 1920(1949). Stavební návrhy a plány kostelů (spisy arcibisk. Konsistoře 1907), 4797, Inv. č. 32, kart. 832.

²⁴² Stavební rozpočet byl původně architektem odhadnut na 144 134,05 K, ale druhotně opraven na 143 684,26 K, přičemž honorář pro architekta byl 4 % z celého stavebního nákladu. Celkový náklad se nakonec vyšplhal na 249 897 K. SOA Praha. Velkostatek Kostelec nad Černými lesy. Patronát 1889–1931, inv. č. 394.

²⁴³ SOA Praha. Velkostatek Kostelec nad Černými lesy. Patronát 1889–1931, inv. č. 394.

²⁴⁴ SOA Praha. Velkostatek Kostelec nad Černými lesy. Inspekční kniha stavby kostela v Plaňanech 1909–11, inv. č. 752, 1.

jasňují se i úplné počátky stavby (kniha nebyla zavedena hned): dne 25. 9. 1909 byly kontrolovány základy přerušené stavby, tudíž s pracemi mohlo být začato pravděpodobně už na jaře nebo v létě tohoto roku.²⁴⁵

Na začátku září byl prohlédnut kamenolom v Žabonosích – rula byla shledána jako dosti tvrdá a vlastnostmi se hodící jako lomové zdivo. V průběhu září byl zřízen odvodňovací příkop, z pískovce prováděn sokl lodí a kopány základy věže. Na počátku října se začaly betonovat základy věže o šířce i délce 7,5 m (v poměru cement : vápno : písek : štěrk – 1 : 2 : 6 : 12) v tloušťce 80 cm ve 20 cm silných vrstvách, na něž byla položena osmdesát centimetrová vrstva lomového kamene na hydraulickou maltu z říčního písku. Poté měly být budovány základové zdi, jejichž vyzdívka byla 14. 10. pozastavena z důvodu nedostatku kamene, který měl být přivezen z Žabonos, proto se v té době pracovalo pouze na soklu presbyteria a sakristie. S vyzdíváním základů věže bylo započato dne 25. 10.²⁴⁶

Dne 22. 10. přijel stavbu prohlédnout arch. Mikš a výslovně nařídil, aby lomové zdivo nad soklem bylo prováděno ne dle „zvyku ve vrstvách zarovnávaných, nýbrž ve zdivu nepravidelném, srovnávaném teprve pod tesané římsy“ a aby dveře na kruchtě, u presbyteria a přístavku u věže byly opatřeny kamennými futry. O pár dní později bylo dokončeno soklové zdivo u presbyteria.²⁴⁷

Na počátku listopadu byla dodělána vyzdívka základů věže a začalo se s jejím soklem, který byl hotový za několik dní. Dne 8. 11. se začaly stavět zdi lodí, a to „ze zdiva zcela nepravidelného: nutné jest, aby spáry byly co nejmenší, hlavně tam kde lomové zdivo přiléhá k otesaným plochám soklové římsy. Zadní plochy obkládají se cihlami v průměrné hloubce 22,5 cm.“. Práce byly zpomaleny občasnými zásahy povětrnostních vlivů a problémy s dovozem kamene z Žabonos. Architekt Mikš upozornil písemně na skutečnost, že bude zvýšen hlavní vchod, s čímž se musí počítat při zdění. Dne 23. 11. byly práce pozastaveny kvůli mrazům. Zdi věže (výška dvou kvádrů) a loď (ve výšce min. čtyř kvádrů) byly přikryty dvěma řadami cihel naplocho a prkny pro ochránění před

²⁴⁵ ibidem 3.

²⁴⁶ ibidem 5–17.

²⁴⁷ ibidem 17–18.

mrazem.²⁴⁸

Dne 29. 11. se díky oblevě opět započalo s pracemi na obvodových zdech. Osazeno bylo kamenné obložení postranního vchodu a jedna řada kleští do obvodové stěny pod parapetní římsu, cca ve výšce pěti metrů. Ještě před polovinou měsíce prosince však byla stavba zazimována a byl vytyčen cíl mezitím nashromáždit zásoby kamene z Žabonos a říčního písku z Kolína.²⁴⁹

Díky neobvykle příznivému počasí bylo povoleno pokračovat na stavbě 11. 1. následujícího roku, avšak pouze na několik dní. Prováděla se čelní stěna s ostěním hlavního vchodu, přičemž bylo zjištěno, že „veškeré práce kamenické jsou buď nepřesně zpracované neb poněkud dlouhým ležením poškozené, tak je bude nutno po osazení ... přepracovati a očistiti.“²⁵⁰

Počasí začalo přát výstavbě až dne 1. 3. Architekt Mikš požádal, aby byla klenba hlavní lodi provedena z cihel „tříslovek“. Pokračovalo se ve vyzdívce obvodových zdí i presbyteria, osazovala se podokenní římsa a železné kleště o celkové hmotnosti 895 kg. Dne 8. 3. osobně kontroloval staveniště arch. Mikš. Ze dne 16. 3. pochází zápis z inspekční knihy, který nás informuje o tom, že je na stavbě zaměstnáno celkem čtyřicet osob. V následujících dnech byla osazována kamenná okenní ostění a obvodové stěny dosáhly až k parapetní římsě, která byla následovně usazena na místo jeřábem. Počítáno bylo i s otvory ve zdivu pro protažení elektrického vedení.²⁵¹

V dubnu nastaly opět komplikace s dovázkou a kvalitou kamene z lomu v Žabonosech z důvodu nedostatku zaměstnaných lamačů. Přestože se zásoby kamene zmenšovaly, pracovalo se dále na vyzdívce severní zdi lodě a stěn věže až do úrovně dlažby nad klenbou. V druhé polovině měsíce byla osazena „žebra velkého okna v hlavním průčelí“ a na konci dubna byla osazována klenební žebra a okenní ostění. Potíže s dovázkou kamene byly vyřešeny.²⁵²

Na začátku května byla na několik dní stavba pozastavena z důvodu špatných povětrnostních podmínek, ale 10. 5. již byla klenuta okna v lodi a svo-

²⁴⁸ ibidem 21–30.

²⁴⁹ ibidem 30–33.

²⁵⁰ ibidem 34–36.

²⁵¹ ibidem 36–44.

²⁵² ibidem 46–58.

leno k osazení kleští nad okna prvního patra věže. V druhé polovině měsíce se pracovalo na vyzdívce stěn presbyteria nad okny a cihelných záklescích a osazovala

se kamenná římsa presbyteria. Dne 31. 5. byly prohlédnuty „dva vzorky spárování líce zdiv a sice v levo od hlavního vchodu a pod římsou na jižní straně presbyteria.“ a stavitelem i architektem schváleny. Osazována byla římsa už i nad stěny lodě.²⁵³

V červnu byla ještě osazována římsa lodě a začalo se se spárováním presbyteria. Přivezeno bylo dřevo na krovy přístavku a presbyteria a „tříslovky“, nic z toho však kvalitou nedostačovalo požadavkům a nebylo použito, což potvrdil i architekt Mikš dne 14. 6. V druhé polovině měsíce byly klenuty pilířové pasy lodě a spároval se exteriér. Dne 24. 6. bylo začato se stavbou konstrukce hlavního krovu.²⁵⁴

Dne 18. 7. byl již krov nad lodí i presbyteriem hotov a začalo se pracovat na jejich šalování, také se vyzdívaly oba štíty a věž. Do sanktusníku byl osazen zvonek ze staré zvonice. Ze dne 23. 7. pochází zápis v inspekční knize informující o problému se sesedáním zdiva věže, které mělo za následek vznik trhlin v přiléhající stěně sakristie, vítězného oblouku a v levém pasu lodi. Trhliny byly opatřeny sádrovými pásky, aby bylo usnadněno jejich sledování. Do zdiva věže byly osazeny kleštiny (hmotnost 293 kg) a trámové kleště ve výši zvonové stoličky (28,80 kg). Na konci měsíce byly dokončeny štíty a započalo se s umístováním vrcholových říms.²⁵⁵

Z kraje srpna se začalo s křížovou klenbou nad chórem, dokončilo se šalování krovu, střešní vikýře a sanktusová vížka. Započato bylo s klenutím chrámové lodě na prkenné skruže z lehkých „tříslovek“. Změněna byla výška oken věže, protože se nově rozhodlo o přenesení hodin ze starého kostela na věž novou, na níž byly osazeny další železné kleště. Jelikož trhliny ve zdivu se stále zvětšovaly, bylo po zaklenutí druhého a třetího pole nařízeno počkat, až přestane sesedání věže. Mezitím byly do zdiva věže zapuštěny kotevní kolejnice pro uchycení krovu, zaklenut chór, provedeny omítky na hotových klenbách

²⁵³ ibidem 59–66.

²⁵⁴ ibidem 67–72.

²⁵⁵ ibidem 73–81.

a oplechovány štíty.²⁵⁶

I po pozastavení některých prací stále přibývalo trhlin ve zdivu. Přičítáno to bylo čtrnáctidenním dešťům a na začátku září bylo rozhodnuto provést zbylý úsek klenby lodě a presbyteria. Prováděno bylo pokrytí krovů břidlicí. I přes pokračující sesedání zdiva a objevování se dalších malých trhlin i v pasech a klenbách, byla věž dostavěna pod římsu.²⁵⁷

V říjnu byla osazena kamenná římsa na věž i s rohovými chrličí a dokončilo se pokrytí krovu břidlicí a prováděly se různé klempířské práce. Sesedání zdiva se projevovalo už pouze „slabými čárkami vlasovými“ až téměř ustalo a věž byla opatřena „prozatímní střechou ve formě úzké pyramidy“ a zakryta lepenkou.²⁵⁸

Na začátku listopadu byl již interiér vybílen, ukončeny pokrývačské a pozastaveny zednické práce, vyjma omítání stěn sakristie. Dále se prováděly terénní úpravy kolem kostela a staveniště se připravovalo na zimu: odvodnění, zakrytí oken prkny, atd.²⁵⁹

V druhé polovině března roku 1911 byly dobré povětrnostní podmínky pro znovuobnovení prací. Stavba přes zimu neutrpěla žádné újmy a trhliny ve zdivu byly shledány jako nerozšiřující se. Na konci měsíce se za značně větrného počasí pracovalo na krovu věže, který byl opatřen i šroubovými kleštěmi s oky pro zachycení za zazděné kolejnice a podkladovými litinovými deskami. Začato bylo s kopáním základů ohradní zdi před kostelem.²⁶⁰

V průběhu dubna byla na věži dokončena konstrukce krovu a jeho šalování a začalo se se zděním štítů. Osazeny byly také hromosvody. Z věže starého kostela byly sneseny zvony a deponovány prozatímně v novostavbě. Vyzděny byly základy ohradní zdi a v průběhu měsíce byla vystavěna až do výšky parapetu.²⁶¹

V květnu se stále pokračovalo se zděním štítů věže. Stará zvonová stolice z původního svatostánku byla pro svůj špatný stav rozebrána, architektem Mik-

²⁵⁶ ibidem 82–92.

²⁵⁷ ibidem 94–103.

²⁵⁸ ibidem 98–111.

²⁵⁹ ibidem 112–114.

²⁶⁰ ibidem 115–117.

²⁶¹ ibidem 118–121.

šem prohlédnuta a použitelné kusy dřeva bylo rozhodnuto využít při výrobě nové. Interiér věže byl doplněn vřetenovým schodištěm vedoucím až na půdu a v prostoru kostela bylo započato s pokládáním cihelné dlažby jako spodní vrstvy pod dlažbou šamotovou. Na věž byly osazeny ciferníky hodin.²⁶²

Práce na štítech věže byla v květnu zpomalena, až se na začátku června na několik dní zastavila úplně pro nedostatek stavebního materiálu. Pokračovalo se však se spárováním jejího zdiva. Dne 14. 6. byl dokončen druhý štít, dne 21. 6. třetí a do konce měsíce byl hotov poslední. Zároveň byly prováděny stříšky za štíty a stavěna nová zvonová stolice.²⁶³

V červenci byly prováděny už jen klempířské práce na věži, dokončena a nahoru vytažena nová zvonová stolice, zavěšeny zvony a zasklívána okna. Dne 28. 7. byla provedena zkouška všech zvonů. Několik dnů poté byla zjištěna malá trhлина v klenbě, přičítána „vibracím zvuku“, která byla následně zaomítnuta. V průběhu srpna bylo provedeno pokrývání krovu věže. Dne 22. 9. 1911 bylo započato s malířskou výzdobou interiéru.²⁶⁴ Kostel byl slavnostně vysvěcen dne 18. 9. 1913 farářem Karlem Hodinářem.²⁶⁵

10.2 Architektonické návrhy

Pět kusů architektonických návrhů [94–98] nedatovaných, avšak signovaných architektem Františkem Mikšem zobrazuje projekt kostela v Plaňanech.²⁶⁶ Musely být provedeny určitě do 6. 6. 1908, protože tohoto roku byly podkladem k místnímu šetření, ale spíše už do 13. 8. 1906, kdy byl vyhotoven architektem finanční rozpočet pro stavbu.²⁶⁷ Plány jsou zhotoveny na papíře perem černou tuší, místy doplněnou červenou barvou. Na všech kusech je v pravém horním rohu proveden ozdobný nadpis „Nový farní kostel

²⁶² ibidem 122–126.

²⁶³ ibidem 127–131.

²⁶⁴ ibidem 132–139.

²⁶⁵ Plaňanské listy, březen 2012, č. 3, 3.

http://www.planany.eu/e_download.php?file=data/editor/92cs_11.pdf&original=b%C5%99eze n2012.pdf, vyhledáno dne 15. 3. 2018; <http://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/planany/kostel-sv-jana-krтитеle>, vyhledáno dne 10. 12. 2017.

²⁶⁶ V současné době uloženy na OÚ Plaňany.

²⁶⁷ SOA Praha. Velkostatek Kostelec nad Černými lesy. Patronát 1889–1931, inv. č. 394.

v Plaňanech“ s konkretizujícími označeními jednotlivých výkresů: „půdorys, přední pohled, stranní pohled, podélný řez a příčný řez“.

Půdorysný plán [94] ukazuje jednodolní longitudinální stavbu s presbyteriem a představenou předsíní. Do předsíně se dá vstoupit hlavním vchodem a je zaklenuta třemi poli křížové klenby; do koutu mezi její bok a stěnu kostela je připojen přístavek s vřetenovým schodištěm. Předsíň je od hlavní lodi o čtyřech polích křížové klenby oddělena trojitou arkádou. Z lodi se dá projít dvěma vchody ven, vstoupit do křtící kaple na půdorysu čtverce, která je patrně zároveň podvěžím, nebo vejít do prostoru presbyteria o jednom poli křížové klenby se závěrem na půdorysu pěti stran pravidelného osmiúhelníku. Portál ve stěně presbytáře vede do sakristie na půdorysu obdélníka, která je vklíněná do rohu mezi presbyterium a křtící kapli a je přístupná zároveň i zvenčí přes malou místnost, pravděpodobně předsíň na pětistranném půdoryse. Zdi exteriéru, vyjma věže, jsou opatřeny pravidelně rozmístěnými opěrnými oblouky.

Druhý výkres [95] zachycuje pohled na hlavní západní průčelí kostela na jednoduchém soklu. Vidíme vysokou předsíň s hlavním vchodem, za ní čnicí stěnu lodě a v pozadí se tyčící vysokou věž se schodišťovým přístavkem. Čelní stěna předsíně je římsami dělena do tří částí: přízemí ve středu s hlavním vchodem s trojúhelně zakončeným portálem s křížovou kytkou ve vrcholu, patro, jehož stěna je z většiny otevřena velkým trojitým oknem s kružbami a v horní části zdobena erbovními štítky, a štít s trojicí vpadlých hrotitě zakončených polí (ve středním je umístěno štěbinové okénko) v dolní části a malou rozetou v horním rovnostranném trojúhelníku, tvořeném římsou a hranami štítu. Korunní římsu převyšují štíhlé věžovité nástavce jednoduchých, jednou odstupněných opěrných pilířů. Stěna lodi je hladká až na probíhající korunní římsu a římsu v horní části štítu, vytvářející rovnostranný trojúhelník, v jehož středu je zdivo prolomeno trojitým oknem se zalamující se nadokenní římsou. Vrchol štítu je ozdoben kamenným latinským křížem. Věž je římsami rozčleněna do čtyř podlaží, přičemž ze hmoty prvních dvou vystupuje schodišťový přístavek samostatně zastřešený se dvěma malými okénky a portálem. Stěna třetí etáže je prolomena malým hrotitým okenním otvorem a zeď posledního, zvonového, patra se otevírá velkým oknem s hrotitým záklenkem. Nad hlavní římsou se čtyřmi

rohovými chrličmi jsou navrženy čtyři trojúhelníkové štíty se třemi úzkými okny a křížovou kytkou ve vrcholu. Střecha věže má podobu štíhlého vysokého jehlance se čtyřmi jednoduchými vikýři v horní části a makovicí s křížem na špici.

Předmětem třetího návrhu [96] je pohled na kostel z boku od severu. Stěna vstupní předsíně představené lodi je otevřena v přízemí malým hrotitým okénkem a v horním patře vysokým oknem s hrotitým záklenkem a kružbou. Průčelí lodě dělí jednou odstupněné opěrné pilíře s pultovou stříškou na tři téměř identická pole s vždy jedním vysokým hrotitým oknem v horní části nad probíhající patrovou římsou. Výjimku tvoří pole u předsíně, kde je v přízemí umístěn navíc jednoduchý hrotitě zaklenutý portálek, zdobený křížem ve vrcholu. Čtvrtému poli lodě je představena již výše popsaná věž, jejíž hmota je v každém patře probrána hrotitě zakončeným okenním otvorem. Na loď navazuje nižší presbyterium, opatřené jednoduchými opěráky s pultovými stříškami, mezi nimiž je zeď prolomena vždy jedním vysokým hrotitým oknem. Presbytář je v přízemí částečně zakryt sakristií a předsíní s jednoduchým pravoúhlým portálkem a oknem. Všechny popsané části stavby jsou samostatně zastřešeny (vyjma věže) sedlově s jednoduchými arkýři. Střecha presbyteria je opatřena sanktusovou věžičkou s vysokou jehlancovou stříškou.

Řezy stavbou (vertikální příčný v úrovni prvního pole u předsíně v pohledu k presbyteriu [97] a vertikální podélný v úrovni středu šířky objektu [98]) ukazují velké množství cenných informací hlavně v oblasti krovových konstrukcí a poté také v členění interiéru. Vidíme klenuté pokruchtí i kruchtu a podél stěny hladké pilíře s patkou, z nichž vyrůstají meziklenební pasy, mezi nimiž jsou pole zaklenuta křížově. Portály v interiéru jsou jednoduchého pravoúhlého tvaru.

Kostel sv. Jana Křtitele v Plaňanech [99–101] byl postaven podle výše popsaných plánů architekta Františka Mikše, vyjma několika pozměněných detailů. Patří mezi ně změny dekorativního charakteru jako doplnění obloučkového vlysu pod hlavní římsu věže, lehké konkávní prohnutí hran všech štítů věže (vytvoření jemného „záclonového“ oblouku) a na stejném principu i úprava tvaru trojúhelného zakončení portálu hlavního vchodu předsíně. Z organizačního dů-

vodu došlo ke snížení výšky okenních otvorů na všech stranách zvonového patra, a to kvůli umístění čtyř ciferníků hodin. Naskýtá se otázka, proč k odchylkám od projektu došlo. U oken věže je odpověď jasná, ale u změny tvarů hraje roli nejspíše změna uměleckého názoru architekta. Kamenné prvky sice prováděl kameník, jenž by do některých částí mohl vložit vlastní invenci, ale architekt Mikš byl pověřen artistickým dozorem nad stavbou a pravidelně ji kontroloval, takže se jako pravděpodobnější jeví první možnost.

Kostel byl Mikšem projektován pro malou obec s nízkým finančním rozpočtem, proto je menší rozlohy a je méně bohatý na dekorativní architektonické prvky a detaily oproti Mikšovým návrhům pro pražské objednavatele. Přesto je zde vidět snaha o reprezentativnost a o navození dojmu, že zde stavba stojí již od středověku. Dispozice objektu je velmi podobná návrhu svatostánku pro komplex pro duševně choré v Bohnicích a zároveň i další části a dekorativní detaily můžeme nalézt i na jiných jeho projektech a realizacích (např. štít s rozetou a vpadlými poli na projektu regotizace pro Český Brod, sanktusovou vížku pro Český Brod a Bohnice, ...). Opět se projevilo úsilí o ozvláštňení projektu: trojitá úzká okna ve štítu lodě a čtyř štítů věže či „záclonové křivky“ portálu, vikýřů a věžních štítů. Inspiraci čerpal ze svých zkušeností od Mockera (sakristie a předsíní na půdorysu pětiúhelníků, tentokrát však s pultovým zastřešením) a z českého středověkého prostředí.

11. Kostel Panny Marie před Týnem na Starém Městě v Praze

11.1 Stručný stavební a historický vývoj do roku 1901

Se stavbou kostela Panny Marie před Týnem se začalo kolem druhé poloviny 14. století na Starém městě pražském na místě staršího svatostánku, o jehož existenci víme díky nejstarší zmínce z roku 1135. Dokončit trojlodní chrám s kryptou pod polygonálně zakončeným presbyteriem a dvouvěžovým průčelím trvalo dlouho: do 80. let 14. století jsou hotovy stěny závěru a lodí bez klenutí, do husitských válek byly zdi vystavěny do výše dolní balustrády, krov byl sestaven do roku 1457, do roku 1463 byl vyzděn západní štít a věže do úrovně horního ochozu. Z této doby pochází pravděpodobně severní portál. Roku 1466 byla dohotovena severní věž a roku 1511 věž jižní. Na výstavbě se vystřídal postupně pravděpodobně obě huti, jak Matyáše z Arrasu, tak Petra Parlěře.²⁶⁸

V době baroka zde byla architektem Giavannim Domenicem Orsi prováděna stavba kruchty, dokončena roku 1670. Jelikož objekt roku 1679 vyhořel, bylo nutně vybudovat nový, tentokrát nižší krov a klenbu nad závěrem i lodí, která byla zbarokizována. Roku 1819 byl opět požárem zničen krov nad severní věží, jenž byl obnoven v podobě původního stavu do roku 1835. Celková oprava proběhla v letech 1876–95 a úprava udržovacího charakteru sakristie v roce 1901.²⁶⁹

11.2 Oprava severního portálu v letech 1906–1910

Na počátku století byl severní portál kostela Panny Marie před Týnem ve velmi špatném stavu. Díky vlivu povětrnostních podmínek byl kámen (pískovec a opuka) zvětralý a díky absenci žlabu nad portálem na různé části dokonce tekla dešťová voda. *Umělecká beseda* spolu s *Jednotou výtvarných umělců, Klu-*

²⁶⁸ LÍBAL/VŠETEČKOVÁ/ŠRONĚK 1996 100; MENCL 1948 92, LÍBAL 1946 49; LÍBAL 1984, 190.

²⁶⁹ LÍBAL/VŠETEČKOVÁ/ŠRONĚK 1996 100-101; LÍBAL 1946 49.

bem za starou Prahu, stavitelem Hodkem a stavebním úřadem podali žádost na projednání opravy portálu, díky čemuž se městská rada, jako patron kostela, na své schůzi dne 20. 3. 1906 usnesla, aby byla sestavena odborná komise znalců, jež by dala portál zaměřit a doporučila způsob rekonstrukce. Městští radní Lada a Hubáček se zasazovali také „o opravu části kostela do Celetné ulice, což bylo přikázáno patronátní komisi“.²⁷⁰ Té poté Hodek doporučil na schůzi městské rady dne 24. 3. odbornou prohlídku celého průčelí chrámu i s použitím lešení. O tom zda se uskuteční, bylo však rozhodnuto jednat, až bude vyřešen problém opravy portálu.²⁷¹

Ze dne 18. 4. 1906 se zachoval dopis od rady královského hlavního města Prahy pro farní úřad u Matky Boží před Týnem, který nás informuje o opatřeních pro portál, na nichž se rada usnesla na schůzi dne 17. 4. Nutností mělo být zhotovení fotografické dokumentace, postavení lešení, zakrytí sítí proti holubům, očištění, prohlédnutí a odlití figurálních částí a konzol.²⁷²

V souvislosti s opravou portálu svolala městská rada na den 3. 6. 1906 odbornou komisi, sestavenou ze sochaře V. Amorta, architekta A. Cechnera, konzervátora J. Heraina, stavebního rady J. Hlávky, obecního staršího a stavitele F. Hodka, malíře prof. A. Liebschera, architekta F. Mikše a konzervátora A. Wiehla. Komise při prohlédnutí portálu zjistila, v jakém se nacházel stavu: velké pukliny tympanonu oddělující od sebe části figur, zvětralost a s ní spojená vysoká drolivost a nebezpečí sesutí tympanonu. Komise proto navrhla jeho zdokumentování kresebné a fotografické s následnými opravami tympanonu, které by spočívaly ve vyčištění, zbavení fermežového nátěru a nepůvodních štukových doplňků a jeho odlití. Poté bylo doporučeno, aby sochař J. Zálešák doplnil chybějící části na odlitku, podle něhož by byl následovně vytesán nový tympanon, jenž by se nakonec osadil místo původního, který by se mohl uložit na bezpečném místě. Opatření proti dalšímu poškozování portálu by měla spočívat v opravě jeho klenby, doplnění nových architektonických částí, u nichž je známa

²⁷⁰ SL 1905, č. 12, 137.

²⁷¹ SL 1905, č. 18, 207.

²⁷² AHMP. Farní úřad u Panny Marie před Týnem Praha – Staré Město. Spisový materiál. Spisový materiál ostatní. Stavební úpravy a opravy – kostel P. Marie před Týnem, farní budova, zádušní domy. kostel Panny Marie před Týnem. písemnosti týkající se větších i dílčích oprav i úprav exteriéru a interiéru kostela Panny Marie před Týnem, 1863–1948, kart. 6, sign. 130.

jejich podoba, opatření přístřešku novým měděným krytem a svedení dešťové vody žlaby a okapy pryč.²⁷³

Tento návrh prací byl městskou radou schválen a dne 21. 6. 1906 byl arch. F. Mikš pověřen zpracováním nákresů a rozpočtu, kterým byla odhadnuta výše finančního nákladu na 21 599,50 K, včetně sochařské práce za 11 514,60 K.²⁷⁴ Čtyři velkoformátové plány provedené černou tuší perem na papíře podlepené kartonem se dochovaly v archivu *NTM* [102–5].²⁷⁵ Roku 1907 byly otištěny v periodiku *AO*. Signovány a datovány (1906) jsou v pravém dolním rohu Fr. Mikšem. Vlevo dole se nachází dekorativní nápis „Severní portál chrámu Týnského.“ a ve středu je umístěno měřítko s konkretizujícím nadpisem: „Starý stav, Hlavní pohled, Řez, Půdorysy“. Další dva výkresy, provedené černou barvou a doplněné červeně, čímž jsou odlišeny nově změny oproti starému stavu, jsou uloženy v archivu *IPR* [106, 107]. Mikšem jsou signovány, datovány rokem 1906 a nadepsány jako „Pomůcka k rozpočtu“. Z jejich horšího stavu vyplývá, že byly používány. Projekt opravy obsahuje doplnění okapní roury a pouze malých kamenných detailů, u nichž bylo zaručeno, že se na místě nacházely, a u nichž šlo odvodit jejich podobu. Jedná se o nahrazení některých silně poškozených kamenů a doplnění nebo nahrazení poškozených částí: rostlinné výzdoby na vnějším okraji i částech vnitřního okraje archivoly, vrcholové růžice s maskaronem, baldachýnu nahoře vlevo a vpravo od portálu, konzoly nesoucí archivoltu, nevelkých částí figur při vnitřním ostění a v reliéfu tympanonu a malé části dalších konzol nebo baldachýnů.

Dne 9. 10. 1906 byla městskou radou přijata nabídka akad. sochaře Štěpána Zálešáka na očištění a zabezpečení figurálních a architektonických prvků portálu za sumu 1800 K. Práce měly být provedeny za dozoru akad. sochaře

²⁷³ *AO* 1907, roč. VI., 32; AHMP. Farní úřad u Panny Marie před Týnem Praha – Staré Město. Spisový materiál. Spisový materiál ostatní. Stavební úpravy a opravy – kostel P. Marie před Týnem, farní budova, zádušní domy. kostel Panny Marie před Týnem. písemnosti týkající se větších i dílčích oprav i úprav exteriéru a interiéru kostela Panny Marie před Týnem, 1863–1948, kart. 6, sign. 130; NA. Památkový úřad Vídeň, 1850–1918, č. arch souboru 236. Kostel Panny Marie před Týnem, 1858–1913, inv. č. 1340, kart. 70a.

²⁷⁴ *AO* 1907, roč. VI., 32.

²⁷⁵ Uloženy ve složce: Neurčeno. Severní plán Týnského chrámu v Praze (1906), sg. 3930.

Amorta.²⁷⁶ Z dopisu městské rady pro vídeňskou centrální komisi ze dne 23. 11. 1906 se dozvídáme, že reliéf v tympanonu portálu byl již očištěn a dokonce bylo shledáno, že je ve stavu mnohem lepším než se očekávalo. Proto odborná komise změnila schválený postup, jak s ním naložit. Navrhla, aby nebyl sejmout, ale ponechán na svém místě, aby byla vyhotovena podrobná fotodokumentace, aby byly nahrazeny kopiemi některé části, které jsou v příliš špatném stavu, a aby byla některá „místa holého kamene“ patinována, aby nerušila vizualitu celku. Na doporučení stavebního rady Wiehla požadovala odborná komise opatření přístřešku portálu měděným krytem.

Souhlas s Mikšovými návrhy a rozpočtem opravy portálu byl odbornou komisí vyjádřen na schůzi dne 2. 3. 1907, kdy se komise zároveň rozhodla požádat městskou radu o zhotovení odlitku tympanonu, na jehož základě by komise určila jeho částečnou nebo celkovou výměnu.²⁷⁷

Názory členů komise a odborné veřejnosti na opravu se však lišily. Jedna skupina, jejíž součástí byl i architekt Mikš, si myslela, že bude nejlepší tympanon sejmout, denopovat do muzea a na jeho místo osadit kopii. Druhá prosazovala ponechání tympanonu na svém místě a nahrazení jeho zvětralých a doplnění chybějících částí, protože nelze odstranit nejcennější část portálu a jako torzo ho umístit do muzejní síně. Poslední názorový proud, s nímž byla zajedno i vídeňská centrální komise pro zachování památek, spočíval v zachování celistvosti portálu, kterého mělo být docíleno upevněním uvolněných částí klínky a zabezpečením portálu vodotěsným krytem. V *AO* byl vyložen další princip tohoto „moderního“ směru: nesouhlasil s jakýmkoli upravováním či doplňováním památek, což bylo vnímáno jako jejich falšování. Anonymní pisatel onoho článku však proti tomuto proudu vystupoval negativně – bál se, že by z uměleckých děl „nic nezbylo, kdyby se nechaly napospas času“.²⁷⁸

Dopis městské rady ze dne 20. 8. 1907 informuje faráře u Matky Boží před Týnem o tom, že městskou radou bylo akademickému sochaři Emilu Fika-

²⁷⁶ AHMP. Farní úřad u Panny Marie před Týnem Praha – Staré Město. Spisový materiál. Spisový materiál ostatní. Stavební úpravy a opravy – kostel P. Marie před Týnem, farní budova, zádušní domy. kostel Panny Marie před Týnem. písemnosti týkající se větších i dílčích oprav i úprav exteriéru a interiéru kostela Panny Marie před Týnem, 1863–1948, kart. 6, sign. 130.

²⁷⁷ *AO* 1907, roč. VI., 35–36.

²⁷⁸ *ibidem* 36.

rovi zadáno pořízení odlitků figurální části severního portálu, za dohledu profesora Kastnera a architekta Mikše.²⁷⁹

Dne 2. 1. 1908 se shodla komise znalců na opatření klenby portálu vrstvou asfaltu a poté měděnou krytinou a vybídla architekta Mikše, aby vypracoval rozpočet pro tyto práce. Mikš předložil rozpočet nákladů nejen na přístřešek portálu, ale na opravu celého. Jednalo se o projekt, který vytvořil již roku 1906 se změnou několika detailů. Mikš si stál za názorem, že nelze dokončit přístřešek nad portálem, aniž by byla opravena klenba a s ní související celá arkatura oblouku portálu i s jeho výzdobou. Odborná komise jeho tvrzení podpořila před městskou radou, která Mikšův návrh na své schůzi dne 17. 3. 1908 schválila. Městská rada poté dne 31. 7. 1908 přijala nabídku na práci kamenickou a sochařskou od Ludvíka Šaldy (3 807 K) a práci klempířskou od firmy Jindřicha Kosíka (873,50 K).²⁸⁰ Administrační zpráva hlavního města Prahy podává informaci z roku 1908 o vypracování rozpočtu na lešení k opravě průčelí Týnského kostela²⁸¹ a o odlití šesti konzol jeho severního portálu.²⁸²

V září roku 1910 byly práce na opravě přístřešku a severního portálu Týnského chrámu ve fázi kolaudace. Na žádost stavitele Hodka bylo schváleno opatření reliéfu v tympanonu „ochranou sítí z tenkého měděného drátu o otvorech nejvíce 2 cm“.²⁸³

11.3 Oprava fasád kostela v letech 1906–1913

Již na schůzi městské rady dne 24. 3. 1906 byla stavitelem Hodkem doporučena odborná prohlídka celého průčelí chrámu s použitím lešení. O tom zda se uskuteční, bylo však rozhodnuto jednat, až bude vyřešen problém

²⁷⁹ AHMP. Farní úřad u Panny Marie před Týnem Praha – Staré Město. Spisový materiál. Spisový materiál ostatní. Stavební úpravy a opravy – kostel P. Marie před Týnem, farní budova, zádušní domy. kostel Panny Marie před Týnem. písemnosti týkající se větších i dílčích oprav i úprav exteriéru a interiéru kostela Panny Marie před Týnem, 1863–1948, kart. 6, sign. 130.

²⁸⁰ ibidem.

²⁸¹ Administrační zpráva hlavního města Prahy za léta 1908, 1909, 1910, 687.

²⁸² ibidem 694.

²⁸³ AHMP. Farní úřad u Panny Marie před Týnem Praha – Staré Město. Spisový materiál. Spisový materiál ostatní. Stavební úpravy a opravy – kostel P. Marie před Týnem, farní budova, zádušní domy. kostel Panny Marie před Týnem. písemnosti týkající se větších i dílčích oprav i úprav exteriéru a interiéru kostela Panny Marie před Týnem, 1863–1948, kart. 6, sign. 130.

opravy portálu.²⁸⁴ Průčelí západní a jižní bylo „chatrné, zvětralé“ a dokonce byla podána zádušní správě stížnost majitelem domu č. p. 602–1, že do jeho domu padají z věží kostela kameny, které poškozují jeho majetek. Podobné případy se údajně opakovaly, a jelikož byly ohroženy osoby i majetek, schválila městská rada v červenci roku 1907 ohledání stavu stavby komisí, která měla navrhnout i bezpečnostní opatření. Jednání komise se konala ve dnech 27. 7. a 17. 10. 1907 a účastnili se jich zástupci *Spolku architektů a inženýrů v Praze*, arch. Hilbert za centrální komisi, konzervátoři Wiehl a Herain, zástupci *Komise pro soupis památek a Klubu za starou Prahu*. Odborná komise prohlédla průčelí kostela, a i když shledala četné závady, vyžádala si postavení lešení, aby mohla objekt prozkoumat detailněji. Stavba lešení byla schválena až dne 29. 10. 1909, při finančním nákladu 30 970 K.²⁸⁵

Z lešení mohl být lépe prošetřen stav fasád a mohlo dojít k jejich zakreslení a zaměření – v archivu *IPR* se nachází bohatý soubor plánů z ruky arch. Mikše [108–123]. Velkoformátové výkresy byly provedeny černou tuší buď na obyčejný, nebo na pauzovací papír – několik z nich je značně poškozených. Jedná se o zakreslení a zaměření stávajícího stavu severní a západní fasády včetně věží, ne o návrhy na jejich opravu. Většina z výkresů je signována a jeden je doplněn o letopočet 1911. Některé plány jsou zachovány ve více provedeních. Zachyceny jsou tyto části stavby: strana západní – dolní část, horní část, štít, opěrné pilíře, vnitřní strany opěrných pilířů, fiály na předních pilířích a celek, východní strana věží a štítu, vnitřní strany obou věží s ochozem i bez, jižní strana jižní věže, severní strana severní věže a severní strana u Týnské ulice. Některé exempláře byly použity pro zakreslování, vybarvování a vepisování číslic.

O způsobu provedení oprav bylo diskutováno dlouho. Dne 11. 3. 1912 se za účelem vypracování podmínek opravy sešla komise složená ze stavebního rady L. Čížka, architekta F. Mikše, inženýra J. Pavláta a c. k. konzervátora L. Jeřábka.²⁸⁶

Ze dne 17. 5. 1913 se dochoval dopis L. Jeřábka informující centrální

²⁸⁴ SL 1905, č. 18, 207.

²⁸⁵ NA. Památkový úřad Vídeň, 1850–1918, č. arch souboru 236. Kostel Panny Marie před Týnem, 1858–1913, inv. č. 1340, kart. 70a.

²⁸⁶ ibidem.

komisi o tom, že dne 8. 5. 1913 proběhla kolaudace restaurace fasád Týnského kostela v Praze.²⁸⁷ Nejsou zde však uvedeny žádné konkrétní podrobnosti, např. o rozsahu těchto prací. Jediné informace přibližující situaci pocházejí z opisu starší zprávy, datovaného dnem 23. 7. stejného roku. Ministerstvo kultu a vyučování ve Vídni nevzneslo žádné námitky proti restaurování Týnského chrámu podle projektu arch. F. Mikše s celkovými náklady 120 108,44 K, ani proti jmenování tohoto architekta artistickým dozorcem s honorářem 4 000 K. V opisu se dále řeší financování restaurování a je doporučováno snížení nákladů.²⁸⁸

²⁸⁷ ibidem.

²⁸⁸ ibidem.

12. Závěr

V této diplomové práci se mi díky dochovaným archivním pramenům a velkému množství objevených architektonických plánů a výkresů podařilo objasnit téměř neznámou část tvorby architekta Františka Mikše. Snažila jsem se prozkoumat a vyložit historické a stavební okolnosti vzniku novostaveb, zrekonstruovat procesy (někdy jen zamýšlených, ale neprovedených) obnov památek a tyto projekty zhodnotit z umělecko-historického hlediska.

Po prostudování Mikšových návrhů a realizací sakrální neogotické architektury mohu říci, že byl v této oblasti tvorby rozhodně ovlivněn svým zaměstnavatelem a učitelem Josefem Mockerem a jeho pojetím katedrální gotiky, ale zároveň středověkou architekturou v českém prostředí, a to především tou pražskou, kterou vídal každý den. Nebyl vyhrazen pro jednu etapu středověku a ani se většinou nesnažil takto koncipovat své projekty. Na jeho stavbách můžeme nalézt jak prvky, které jsou inspirovány francouzskou či německou katedrální gotikou, v možném zprostředkování přes Mockera (lucerna v návrhu obnovy kostela na Karlově či perforace helmice věží baziliky na Vyšehradě), tak i obecné prvky z českého středověkého prostředí (různé druhy kružeb od rané po vrcholnou gotiku včetně použití plamének, obloučkový vlys, štíty s vpadlými hrotitě zakončenými poli, prohnuté stříšky vikýřů, štíty tvaru „záclonového“ oblouku, halové trojlodí členěné hladkými sloupy půdorysu kruhu, hvězdová klenba, atd.). V jeho díle se objevuje určitý eklektismus a v některých pozdějších (projekt regotizace kostela sv. Gotharda v Českém Brodě, novostavba kostela sv. Jana Křtitele v Plaňanech, soutěžní návrh kostela komplexu pro duševně choré v Praze Bohnicích) bohužel i jistý schematismus, přestože se vždy snaží obohatit stavbu něčím ve své tvorbě novým.

Do svých návrhů však velmi často zasazoval i parafráze a citace konkrétních rozměrnějších architektonických prvků z českého prostředí (dvojevěží Týnského chrámu, reliéf tympanonu u kostela Panny Marie Sněžné, Zlatá brána pražské katedrály, helmice Jindřišské věže v Praze, halové trojlodí členěné hladkými pilíři na kruhovém půdorysu, ...). Tento „národní aspekt“, kterým svoje projekty obohacuje a jímž se liší od předchozí generace i svých současníků,

se v jeho díle objevuje záměrně a vědomě, což dokládá např. text v *Architektonickém obzoru*. Autor zde veřejně spojuje svůj druhý soutěžní projekt z roku 1901 na obnovu kostela Panny Marie a Karla Velikého na Karlově v Praze, kde aplikuje půdorys věže ve tvaru čtverce výše přecházejícího v oktagon, s kostelem sv. Apolináře a sv. Kateřiny v Praze.²⁸⁹

Tato Mikšova tendence (vkládání „národního aspektu“ do návrhů používáním parafrází a citací architektonických prvků staveb z českého prostředí) je patrna nejen v jeho sakrální architektonické tvorbě, ale i v soutěžních plánech pro veřejné stavby. V projektu přestavby Staroměstské radnice v Praze [124–126] Mikš užívá bohatého repertoáru kleneb (hvězdových, milevského typu a obkročných, objevujících se v předsíních českých kostelů 2. poloviny 14. století) i různé formy štítů a oken snad odvozených např. z Kamenného domu v Kutné Hoře. Kromě neogotických tvarů lze v jeho soutěžních návrzích nalézt dokonce i neorenesanční, které si pravděpodobně musel nastudovat pro projekt ústavu pro choromyslné v Praze Bohnicích, neboť se v jeho jiném díle nevyskytují. Jedná se o výkres označený jako „Zábavní místnost, divadlo“ [127], kde se nezaprou vlivy renesanční architektury z českého prostředí jako je např. Schwarzenberský palác v Praze.

Tyto Mikšovy snahy o navázání na architektonické tradice českého prostředí a snad i možné pokusy o implementování „národní příslušnosti“ nebo „národní identity“ do svých projektů lze do jisté míry porovnat s „českou renesancí“ architekta Antonína Wiehla, která v jeho díle převažuje především v 80. a 90. letech 19. století. Wiehl navrhoval a realizoval jak soukromé obytné stavby, tak veřejné. Spolupracoval s významnými českými umělci té doby na podobě fasád, které byly prováděny technikou sgrafita v kombinaci s režnou cihlou. Při projektování čerpal inspiraci z renesanční architektury v českém prostředí, a jak shrnul Zdeněk Wirth, vycházel především ze čtyř staveb: Schwarzenberského paláce a letohrádku královny Anny v Praze, radnice v Plzni a zámku v Kaceřově.²⁹⁰ Výše popisované tendence však na počátku 20. století neobsahovalo pouze Mikšovo dílo, nýbrž byly propagovány i redaktory *Archi-*

²⁸⁹ AO 2. 7. 1902, roč. I., č. 7., 33.

²⁹⁰ WIRTH 1921, 14.

tektonického obzoru Aloisem Čenským a Antonínem Cechnerem, kteří chtěli „pěstovati pokrok originální tvorby architektonické na základě domácích památek“, ale přesto se „neuzavírali před jinými uměleckými směry“.²⁹¹

Nepodařilo se mi objevit žádný Mikšův projekt sakrální architektury v jiném než novogotickém slohu, přestože se dochovala zmínka o existenci jednoho návrhu ve slohu novorománském (pro kostel na náměstí Jiřího z Poděbrad v Praze). Vysvětluji si to jako možné vnímání gotiky jako slohu sakrálního a pro tyto stavby nejvhodnějšího, ale důležitější úlohu v tom hrálo pravděpodobně to, že pracoval u Josefa Mockera a jednoduše převzal toto slohové zaměření jako své hlavní.

Z práce pro Mockera, která trvala dvacet čtyři let, určitě vytěžil mnoho: jednání s objednateli, přístup k obnově památek, metody dokumentace památek, postupy projektování (pečlivost, smysl pro účelnost a harmonii celku a pozornost k detailům), navrhování designu a jistě mnoho dalšího. Mocker objekty a především jejich středověké části, které měl „obnovovat“, nejdříve pečlivě zdokumentoval zakreslením a zaměřením. Tyto činnosti někdy také dával za úkol svým asistentům,²⁹² takže měl Mikš jistě příležitost si tyto techniky a přístupy osvojit. Bohužel však zatím nebyla objevena jeho jiná (samovolná) dokumentace než plány průčelí Týnského chrámu v Praze, jejíž vypracování mu bylo zadáno a následně zapláceno.

K obnovám památek Mikš přistupoval podle toho, jak to vyžadovali objednatelé, kteří často vyslechli i odbornou společnost. U soutěžního projektu obnovy kostela na Karlově v Praze i tam, kde byl rovnou požádán o spolupráci (kostel sv. Gotharda v Českém Brodě a sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze), měli objednatelé hned od začátku jasnou představu o tom, v jakém duchu chtějí obnovu provést. V Praze byl stále na počátku 20. století prosazován přístup navrácení památky do jejího domnělého původního stavu, což byla v tomto případě vyzdvihovaná „doba Karlova“. Podoba onoho původního stavu však byla vždy alespoň částečně založena na informacích získaných průzkumem stavby a/nebo z ikonografických pramenů. Oproti tomu v Českém Brodě byla forma

²⁹¹ AO 1. 4. 1903, roč. II., č. 4., 13.

²⁹² STEFAN 1960, 93.

regotizačního projektu založena nejspíše na „romantických“ názorech architekta a objednavatelů. U všech tří výše uvedených obnov byly Mikšem respektovány původní středověké části a projekt jim byl přizpůsoben. Ostatní stavební etapy však bylo navrženo odbourat a odstranit – často i pro jejich špatný technický stav. U kostela v Českém Brodě to bylo vyloženo na přání objednavatelů, stejně tak do značné míry i u obnov v pražském prostředí.

Naštěstí na počátku století se již proměnily památkové přístupy a názory vídeňské centrální komise pro zachování památek na takovéto obnovy. Komise obnovy památek u nás sledovala a vyjadřovala se k nim. Regotizace kostela v Českém Brodě byla rázně zamítnuta a došlo „pouze“ ke generální opravě, ale Praha s komisí dlouze polemizovala. Debata mezi Prahou a Vídní zasáhla i odbornou veřejnost a dialog byl veden i prostřednictvím periodik.²⁹³ Objednavatelé museli postupně ustupovat ze svých požadavků odstraňujících jiné stavební etapy než středověké a centrální komisi se podařilo zachovat u výše jmenovaných staveb jejich podobu, přestože nebyla slohově jednotná.²⁹⁴

Zájem o „gotické“ formy architektury v některých kruzích (v malé obci Plaňany, ale i v Praze) setrvává ještě na počátku 20. století i na poli výstavby nových objektů. Gotický sloh je vnímán stále jako symbol sakrality a jako nejvhodnější pro tento typ staveb. Přesto se setkáváme s negativní dobovou kritikou podoby kostela sv. Antonína Paduánského v Praze Holešovicích, která byla na konci prvního a počátku druhého desetiletí 20. století považována za již zastaralou a překonanou, přestože byl proveden s použitím moderních technologií a materiálů. Důvodem kritiky je však časový posun zapříčiněný pozdržením výstavby kvůli finančním problémům – bez nich by byl svatostánek dokončen dříve než v roce 1914 a negativních ohlasů by bylo zřejmě méně.²⁹⁵

František Mikš byl jistě vnímán ve svém oboru jako ceněný specialista. Praxe získaná na prestižním místě v Mockerově projekční kanceláři byla zárukou jeho profesních kvalit i jeho vizitkou. Už to, že získal k provedení dvě nejvýznamnější zakázky v Praze (výstavba průčelí baziliky na Vyšehradě a novostavba kostela sv. Prokopa na Žižkově) hned po katedrále sv. Víta, to dokazuje.

²⁹³ Např. *Architektonický obzor* nebo *Přehled*.

²⁹⁴ Pro podrobný vhled do problematiky viz kapitoly příslušných objektů.

²⁹⁵ ČIŽINSKÁ/HÁJEK 2014, 19–21; VLČEK/TISCHEROVÁ/LUNGA 2012, 434–435.

U obnov, kde by se očekávalo vyhlášení architektonické soutěže (regotizace kostela sv. Gotharda v Českém Brodě a obnova kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze), byl osloven přímo Mikš, což potvrzuje, že musel mít náležité renomé. Nicméně se změnou památkových přístupů i vkusů objednavatelů klesal časem objem staveb prováděných ve stylových formách, na něž se Mikš orientoval. Proto musel např. nabídnout svůj projekt zdarma *Spolku pro vystavění kostela v Holešovicích* a účastnit se různých architektonických soutěží, kde bylo třeba, aby se vymanil z používání novogotického slohu a nastudoval a použil odlišný (komplex ústavu pro choromyslné v Bohnicích – neorenesance).

Z Mockerových asistentů byl jediným, který se vydal na dráhu samostatně projektujícího architekta zaměřeného na architekturu v „gotických formách“. Karel Fiala začal pracovat po smrti Mockera pro *Jednotu pro dostavbu chrámu sv. Víta*, a to do roku 1919, kdy se stal hradním stavitelem a prováděl průzkum a rekonstrukci nestarších částí Hradu.²⁹⁶ Zároveň navrhl několik veřejných staveb v jeho rodné obci Blatná – spořitelnu, radnici a školu v novorenesančním slohu. Antonín Cechner budoval pedagogickou kariéru pouze s příležitostným projektováním. Věnoval se však i teorii architektury (architektonické příručky) a památkové péči (soupisy památek).²⁹⁷

František Mikš sice nebyl stavitel katedrály jako jeho zaměstnavatel a učitel Josef Mocker, ani jako Mockerův nástupce v práci pro dostavbu chrámu sv. Víta a Mikšův konkurent, Kamil Hilbert, ale přesto se podílel na utváření vzhledu Prahy po roce 1900. Dokázal se přizpůsobit a projekty vypracovat podle často předem zadaných podmínek objednavatele, a přesto do nich uměl vložit vlastní invenci a opatřit je příslušnou mírou reprezentativnosti. Důležitou složkou jeho tvorby je „národní aspekt“, díky němuž jeho projekty více zapadají do našeho prostředí a jsou tak z psychologického hlediska přiblíženy divákům, kteří si mohou k objektu lépe vybudovat citovou vazbu.

Toto téma nemohlo být samozřejmě zcela vyčerpáno v jedné diplomové práci. Dále lze např. dohledávat a zabývat se detaily Mikšova studia a jeho práce

²⁹⁶ STEFAN 1960, 100.

²⁹⁷ VLČEK 2004a, 111. V možnostech této práce bohužel není poskytnout podrobné srovnání architekta Mikše s dalšími Mockerovými asistenty, neboť je k tomu potřeba hlubšího průzkumu a poznání těchto osobností a jejich díla.

pro Josefa Mockera s případným podrobným porovnáním s jeho dalšími asistenty (Karel Fiala, Antonín Cechner a David). Je nutné pracovat na soupisu a rozboru jeho ostatních děl s případnou analýzou a porovnáním s projekty ostatních přispěvatelů architektonických soutěží, jichž se zúčastnil. Bohatý by byl i seznam a rozbor jeho návrhů a realizací kostelního mobiliáře a dalších designových výrobků. Nutné je další zhodnocení této osobnosti a její tvorby jak v ostatních oblastech, které tato práce zkoumat nemohla, tak v celkovém pohledu.

Seznam použité literatury a periodik

- ALTOVÁ 2009 — Blanka ALTOVÁ: Možnosti studia evangelické sakrální architektury. In: Lidé města / Urban People 11, 2009, 3, 493–552
- BAŤKOVÁ 1998a — Růžena BAŤKOVÁ: Kostel P. Marie a Karla Velikého na Karlově. In: Růžena BAŤKOVA (red.): Umělecké památky Prahy. Nové město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1). Praha 1998, 137–138
- BAŤKOVÁ 1998b — Růžena BAŤKOVÁ: Zvonice kostela sv. Jindřicha. In: Růžena BAŤKOVA (red.): Umělecké památky Prahy. Nové město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1). Praha 1998, 181–182
- BENEŠOVSKÁ 1995 — Klára BENEŠOVSKÁ: Gotická podoba kostela sv. Jindřicha a sv. Kunhuty na Novém Městě pražském a jeho stavebník. In: Průzkumy památek I/1995. Praha 1995, 87–90
- BENEŠOVSKÁ 1984 — Marie BENEŠOVSKÁ: Česká architektura v proměnách dvou staletí. 1780 – 1980. Praha 1984
- BERAN/VALCHÁŘOVÁ 2007 — Lukáš BERAN/Vladislava VALCHÁŘOVÁ (eds.): Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura. Praha 2007
- BLAŽÍČEK 1962 — Oldřich J. BLAŽÍČEK a kol.: Slovník památkové péče. Terminologie – morfologie – organizace. Praha 1962
- ČERNÁ 2014 — Hana ČERNÁ: regotizace pražské barokní gotiky. Proměny kostela Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově po roce 1871. In: Umění 2, LXII. Praha 2014, 165–178
- ČIŽINSKÁ/HÁJEK 2014 — Helena ČIŽINSKÁ/Josef HÁJEK: Kostel sv. Antonína v pražských Holešovicích. Praha 2014
- DVOŘÁK 2004 — Max DVOŘÁK: Katechismus památkové péče. Praha 2004²
- EBELOVÁ 1996 — Ivana EBELOVÁ: Zápisná kniha pražských stavitelů. 1639–1903. Fontes historiae atrium IV, Praha 1996
- EKERT 1884 — František EKERT: Posvátná místa král. hl. města Prahy. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. Díl I., část druhá. Praha 1884

- FAJT/HLAVÁČKOVÁ/ROYT 1994 — Jiří FAJT/Hana HLAVÁČKOVÁ/Jan ROYT: Das Relief von der Maria-Schnee-Kirche in der Prager Neustadt. In: Bulletin of the National Gallery in Prague, III-IV/1993–1994, 16–28
- FILIP/MUSIL (ed.) 2006 — Aleš FILIP/Roman MUSIL (ed.): Neklidem k bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870–1914. Praha 2006
- GROSLIER/CHATELET 2003 — Bernard Philipp GROSLIER/Albert CHATELET (ed.): Světové dějiny umění. Praha 2003²
- HARLAS 1911 — František Xaver HARLAS: Sochařství. Stavitelství. Praha 1911
- HAVLOVÁ/LUKEŠ/SVOBODA 1999 — Ester HAVLOVÁ/Zdeněk LUKEŠ/Jan E. SVOBODA: Praha 1891–1918: Kapitoly o architektuře velkoměsta. Praha 1999
- HEROUT 1963² — Jaroslav HEROUT: Staletí kolem nás. Přehled stavebních slohů. Praha 1963²
- HORYNA 2001 — Mojmír HORYNA: Architektura přísného a pozdního historismu. Čechy 1860–1890. In: Dějiny českého výtvarného umění III/2 1780/1890. Praha 2001, 133–202
- HOŘEJŠÍ 2001 — Jiřina HOŘEJŠÍ: Historizující vize vzkříšení Vyšehradu. In: Královský Vyšehrad II., Praha 2001, 358–380
- CHADRABA 1984 — Rudolf CHADRABA (red.): Dějiny českého výtvarného umění I/1–2. Od počátků do konce středověku. Praha 1984
- KALINA 1998 — Pavel KALINA (a kol.): Kostel sv. Jindřicha a Kunhuty. In: Růžena BAŤKOVA (red.): Umělecké památky Prahy. Nové město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1). Praha 1998, 107–109
- KARLACH 1905 — Mikuláš KARLACH: Paměti proboštů Vyšehradských. Z poslední doby... A sice od r. 1781 až do 1905. Praha 1905
- KOCH 2008 — Wilfried KOCH: Evropská architektura. Encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost. Praha 2008²
- KREMER-KARLŠTEJNSKÝ 1937 — Vilém Václav KREMER-KARLŠTEJNSKÝ: Průvodce děkanským kostelem sv. Gotharda v Českém Brodě. Český Brod 1937

- KROUPA 1989 — Pavel KROUPA: O střeđočeské architektuře druhé poloviny 14. století. Matyáš z Arrasu a Petr Parlěř. In: Památky středních Čech 4, Praha 1989, 54–68
- LÍBAL 1946 — Dobroslav LÍBAL: Pražské gotické kostely. Praha 1946
- LÍBAL 1984 — Dobroslav LÍBAL: gotická architektura. In: Dějiny českého výtvarného umění, I/1, Praha 1984, 144–215
- LÍBAL/VŠETEČKOVÁ/ŠRONĚK 1996 — Dobroslav LÍBAL/Zuzana VŠETEČKOVÁ/Michal ŠRONĚK: Kostel Panny Marie před Týnem. In: Pavel VLČEK (red.): Umělecké památky Prahy. Staré město, Josefov. Praha 1996, 100–109
- LORENC 1973 — Vilém LORENC: Nové Město pražské. Praha 1973
- LUKEŠ/SVOBODA 1985 — Zdeněk LUKEŠ/Jan SVOBODA: Praha 7 – 100 let moderní architektury 1885–1985. Praha 1985
- LUKEŠ 2003 — Zdeněk LUKEŠ: Architektonický vývoj komplexu Arcibiskupského gymnázia v Praze. In: Almanach Arcibiskupského gymnázia. Praha – Bubeneč, Praha 2003, 12–13
- LUKEŠ 2013 — Zdeněk LUKEŠ: Praha moderní II. Velký průvodce po moderní architektuře 199–1950. Levý břeh Vltavy. Praha 2013
- MACEK 2010 — Petr MACEK: Historismus. In: Svorník 8/2010. Sborník příspěvků z 8. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 9. – 12. 6. 2009 v Děčíně. Historismy. Praha 2010
- MACHALÍKOVÁ 2005 — Pavla MACHALÍKOVÁ: Objevování středověku. Tři kapitoly k recepci gotického umění v Čechách v pozdním 18. a raném 19. století. Praha 2005
- MENCL 1948 — Václav MENCL: Česká architektura doby lucemburské. Praha 1948
- MENCL 1974 — Václav MENCL: České středověké klenby. Praha 1974
- MRVÍK 2013 — Vladimír Jakub MRVÍK: Kostel sv. Gotharda a jiné sakrální památky na českobrodsku. Český Brod 2013
- NAVRÁTIL 1869 — Karel NAVRÁTIL: Paměti hlavního kostela farního, fary a školy sv. Jindřicha a sv. Kunhuty v Novém městě Pražském. Praha 1869
- NECHVÁTAL 1976 — Bořivoj NECHVÁTAL: Vyšehrad. Praha 1976

- NECHVÁTAL 2004 — Bořivoj NECHVÁTAL: Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Archeologický výzkum. Praha 2004
- PETRASOVÁ 1998 — Taťána PETRASOVÁ: Kapitulní kostel sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. In: Růžena BAŤKOVA (red.): Umělecké památky Prahy. Nové město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1). Praha 1998, 724–729
- PODLAHA 1907 — Antonín PODLAHA: Posvátná místa království českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v Království českém. Arcidiecese pražská. Díl I. Vikariáty: Českobrodský, Černokostelecký, Mnichovický a Prosecký. Praha 1907
- POCHE 1983 — Emanuel POCHE (ed.): Praha středověká. Čtvero knih o Praze. Praha 1983
- POCHE 1985 — Emanuel POCHE: Prahou krok za krokem, Praha 1985²
- RANŠOVÁ 2001 — Eva RANŠOVÁ: Sklo 1880–1930. Nový Bor a okolí. Praha 2001
- RIŠLINK 1997 — Vladimír RIŠLINK: Gotická architektura na českobrodsku a ohlasy dvorských hutí poloviny 14. století (diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně). Brno 1997
- RIŠLINK/JOUZA 1999 — Vladimír RIŠLINK/Ladislav JOUZA: Renesance na Kolínsku: společnost a kultura v letech 1530 – 1650. Katalog výstavy Regionálního muzea v Kolíně, 4. 2. – 4. 4. 1999. Kolín 1999
- RIŠLINK/JOUZA/VALENTOVÁ 1998 — Vladimír RIŠLINK/Ladislav JOUZA/Jarmila VALENTOVÁ: Gotika na Kolínsku: společnost a kultura v letech 1250–1530. Katalog výstavy Regionálního muzea v Kolíně, 10. 2. – 30. 8. 1998. Kolín 1998
- SOUKUPOVÁ 2005 — Helena SOUKUPOVÁ: K problematice Vyšehradu. In: Průzkumy památek XII/2. Praha 2005, 3–52
- STEFAN 1960 — Oldřich STEFAN: Vzpomínky Karla Fialy na architekta Josefa Mockera. In: Jaroslav KOREČEK/Oldřich STEFAN/Ginette STOČESOVÁ (red.): Kniha o Praze. 1960, Praha 1960
- STEJSKAL 1978 — Karel STEJSKAL: Umění na dvoře Karla IV. Praha 1978

- STOJANOVOVÁ 2008 — Jana STOJANOVOVÁ: Kostel sv. Jana Křtitele v Plaňanech. In: Památky středních Čech 1/2008, 6–12
- SYROVÝ 1977 — Bohuslav SYROVÝ a kol.: Architektura svědectví dob. Přehled vývoje stavitelství a architektury. Praha 1977²
- ŠIMÁČEK (red.) 1899 — Matěj Anastasia ŠIMÁČEK (red.): Kostel pro VI část města Prahy. In: Světozor, ročník XXXIII. Praha 1899
- TOMAN 1950 — Prokop TOMAN: Mikš František. In: Prokop TOMAN: Nový slovník československých výtvarných umělců II. L–Ž. Praha 1950, 140
- TOMÁNEK 1999 — Břetislav TOMÁNEK: Výroba vitrajů ve Skalici u České Lípy. In: Umění a řemesla XLI. 1999, č. 4,
- TISCHEROVÁ 2017 — Jana TISCHEROVÁ: Kostel sv. Prokopa na Žižkově. In: Umělecké památky Prahy. Velká Praha, M/Ž, 2. Veleslavín – Žižkov. Praha 2017, 1299–1303
- VÍTOVSKÝ 1994 — Jakub VÍTOVSKÝ: K otázce autorství kostelů sv. Štěpána a sv. Jindřicha na Novém Městě pražském. In: Průzkumy památek I/1994. Praha 1994, 111–113
- VLČEK 2004a — Pavel VLČEK: Cechner Antonín. In: Pavel VLČEK (red.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004, 111
- VLČEK 2004b — Pavel VLČEK: Fiala Karel. In: Pavel VLČEK (red.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004, 169–170
- VLČEK 2004c — Pavel VLČEK: Mikš František. In: Pavel VLČEK (red.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004, 425–426
- VLČEK 2006 — Pavel VLČEK: Mikš František. In: Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky. Praha 2006, 506–507
- VLČEK 2012 — Pavel VLČEK: Umělecké památky Prahy. Velká Praha. A/L. Praha 2012
- VLČEK/TISCHEROVÁ/LUNGA 2012 — Pavel VLČEK/Jana TISCHEROVÁ/Radek LUNGA: Kostel sv. Antonína. In: Pavel VLČEK: Umělecké památky Prahy. Velká Praha. A/L. Praha 2012, 433–437

- VŠETEČKOVÁ/LUNGA 1998 — Zuzana VŠETEČKOVÁ/Radek LUNGA: Kostel sv. Klimenta. In: Růžena BAŤKOVA (red.): Umělecké památky Prahy. Nové město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1). Praha 1998, 118–122
- VYBÍRAL 1996 — Jindřich VYBÍRAL: Polibek ropuchy. Diskuze o historismu v architektuře 19. století. In: Umění XLIV. Praha 1996, 483–498
- VYBÍRAL 2002 — Jindřich VYBÍRAL: Česká architektura na prahu moderní doby. Devatenáct esejů o devatenáctém století. Praha 2002
- WIRTH 1921 — Zdeněk WIRTH: Antonín Wiehl a česká renesance. Praha 1921
- WIRTH/MATĚJČEK 1922 — Zdeněk WIRTH/Antonín MATĚJČEK: Česká architektura XIX. století. Praha 1922
- ZÁHORKA 2016 — Jindřich ZÁHORKA: Hledání ideálního chrámu. Období historismu na Kolínsku. Praha – Kolín 2016

Seznam použitých dobových periodik a zpráv

- AO 1902, roč. I. Praha 1902
- AO 1903, roč. II., Praha 1903
- AO 1905, roč. IV. Praha 1905
- AO 1906, roč. V. Praha 1906
- AO 1907, roč. VI. Praha 1907
- AO 1908, roč. VII. Praha 1908
- AO 1909, roč. VIII. Praha 1909
- AO 1917, roč. XVI. Praha 1917
- KAFKA (red.) 1898 — Josef KAFKA (red.): Výstava architektury a inženýrství. Spojená s výstavou motorů a pomocných strojů pro maloživnostníky, s přidruženou výstavou vynálezů pro živnostníky a s odbornou výstavou klempířů zemí koruny České v Praze 1898. Praha 1898
- Method 1899, roč. XXV. Praha 1899
- Method. 1900, roč. XXVI. Praha 1900
- Method 1903, roč. XXIX. Praha 1903
- Národní politika 30. 10. 1924. Praha 1924
- Přehled, 15. 10. 1909. Praha 1909
- Ročník Jednoty pro dostavení hl. chrámu sv. Víta na hradě Pražském za správní rok 1901, Praha 1899
- Slovo. List pondělní. Ročník IV. Praha 1905
- Světozor 1890, roč. XXVI. Praha 1890
- Světozor 1899, roč. XXXIII. Praha 1899
- SL 1905, roč. I., Praha 1905
- SL 1906, roč. II., Praha 1906
- SL 1908, roč. IV., Praha 1908
- ŠIŠKA. (red.) 1919 — Josef ŠIŠKA (red.): Administrační zpráva hlavního města Prahy za léta 1908, 1909, 1910. Praha 1919
- Styl 1908–1909, Praha 1909
- TO 1899, roč. VII. Praha 1899

- TO 1901, roč. IX. Praha 1901
- TO 1906, roč. XIV. Praha 1906
- Věstník Klubu za starou Prahu, roč. I. Praha 1910
- Výroční zpráva katolického ústavu ku vzdělání učitelů v Bubenči za školní rok 1909–10, Praha 1910
- Zlatá Praha 1902–03, roč. XX. Praha 1903
- Zprávy Umělecké besedy o činnosti její ve správním roce 1886, Praha 1886
- Zprávy Umělecké besedy o činnosti její ve správním roce 1887, Praha 1887
- Zprávy Umělecké besedy o činnosti její ve správním roce 1888, Praha 1888
- Zprávy Umělecké besedy o činnosti její ve správním roce 1889–90, Praha 1890
- Život 1903, č. 4., Praha 1903

Seznam použitých archivních pramenů

- AHMP. Farní úřad u Nejsvětějšího Srdce Páně Praha – Vinohrady. Spisový materiál ostatní. Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně na Král. Vinohradech. Soutěž na projekt kostela. Konceptní poznámky některého z členů poroty, sg. f. ú. u NSP, kart. 3, inv. č. 73.
- AHMP. Farní úřad u Panny Marie před Týnem Praha – Staré Město. Spisový materiál. Spisový materiál ostatní. Stavební úpravy a opravy – kostel P. Marie před Týnem, farní budova, zádušní domy. Kostel Panny Marie před Týnem. Písemnosti týkající se větších i dílčích oprav i úprav exteriéru a interiéru kostela Panny Marie před Týnem, 1863–1948, kart. 6, sign. 130
- AHMP. Farní úřad u sv. Jindřicha Praha – Nové Město, Pamětní kniha II (Gedenkbuch zur prager Hauptpfarre S. Heunrich gehörig), inv. č. 2. <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=02CF74CE1FDB11E0823500166F1163D4>. Vyhledáno dne 15. 9. 2017.
- AHMP. Farní úřad u sv. Prokopa Praha Žižkov, Pamětní kniha farnosti, 1879–1902.
- AHMP. Farní úřad u svatého Jindřicha na Novém Městě pražském, inv. č. 68, kart. 1.
- AHMP. Farní úřad u svatého Jindřicha na Novém Městě pražském, inv. č. 71, kart. 5.
- AHMP. Magistrát hlavního města Prahy I. Referát IV, popisní, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920). Pražští příslušníci, Mikš František, poř. č. 271, krabice č. 189. Volně přístupné ze:
 - http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/Zoomify.action?xid=49B2BCF1AE2311E1A3CA40618600A674&entityType=10120&entityRef=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%28212300%29%29&scanIndex=0, vyhledáno dne 18. 3. 2017.
- AHMP. Magistrát hlavního města Prahy I., Referát I. A. hospodářský / Spisy, 1921–30, Záduší. Pohřební ústavy. Kostely, zvony, fary, hřbitovy, krematoria, Holešovice, stavba farního kostela, inv. č. 555, sg. B 65/66, kart. 210.

- AHMP. Magistrát hlavního města Prahy I., Referát I. A. hospodářský / Spisy, 1921–30, Váha městská (váhy – vážení), Praha VII, Spolek pro vystavění chrámu Páně, stavba kostela, inv.č. 547, sg. B 52/ 86, kart. 205.
- AHMP. Sbíрка fotografií, Pohled na model kostela sv. Jindřicha na Novém Městě, sg. VI 52/11 a, b.
- AHMP. Sbíрка fotografií, Pohled na zmenšený model kostela sv. Jindřicha na Novém Městě, sg. VI 30/16 a, b, c
- AHMP. Sbíрка matrik, katolické, vnější obvody, Bubeneč, sg. BBČ N26. Přístupné ze:
 - http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/PaginatorMedia.action?_sourcePage=j3JbdAQ7juKiHCab22yz-nshOVHDhGbT8kBzucurt9z_5IWxarF8jtxUNukcsnDs0ZOOh-Pk-GrSyY5y9CilHxbBCoK2m1qElBfhBtHpqIqA%3D&row=98, vyhledáno dne 18. 3. 2017.
- AHMP. Sbíрка matrik, katolické, vnější obvody, Bubeneč, sg. BBČ N27. Volně přístupné ze:
 - http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/PaginatorMedia.action?_sourcePage=2semYkm2KIn_5z6BGF6w4Q2EJU6ytWcJ3NP0zuSLUKHz9Hfg-CnwVlfXbKymfoe4BryMda2nPTP5DUd-wsMx-5P-pJzcoBxKOG6sPXtWCR0%3D&row=222, vyhledáno dne 18. 3. 2017.
- AHMP. Sbíрка matrik, katolické, vnější obvody, Bubeneč, sg. BBČ O20. přístupné ze:
 - <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=BE0D63E113194796AF61F0148B320646&scan=34#scan35>, vyhledáno dne 18. 3. 2017.
- AHMP. Sbíрка matrik, katolické, vnější obvody, Holešovice, Kostel sv. Klimenta, od 1914 sv. Antonína, sg. HOL Z5, č. 170. Přístupné ze:
 - <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=831A43C03C18408AADA8880E0EF5ECD8&scan=234#scan235>, vyhledáno dne 18. 3. 2017.
- AHMP. Sbíрка matrik, katolické, vnitřní obvody, Praha IV – Hradčany, Kostel sv. Víta, sg. VÍT O8. Přístupné ze:
 - <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=E998EFADAA5B4298A5EAB3C18F727419&scan=25>, vyhledáno dne 18. 3. 2017.

- AHMP. Sběrka papírových listin – II. oddělení, Sběrka B2, inv. č. 4178, sign. AMP PPL II – 4245, Žižkov, římskokatolický kostel. Architekt Josef Mocker pověřen stavbou.
- NA. Archiv pražského arcibiskupství, díl III., (1584)1876 - 1920(1949). Stavební návrhy a plány kostelů (spisy arcibisk. Konsistoře 1907), 4797, Inv. č. 32, kart. 832.
- NA. Archiv pražského arcibiskupství, díl III., č. arch. pomůcky 444, č. arch. souboru 110, inv. č. 32, kart. 851.
- NA. Archiv pražského arcibiskupství, díl III., č. arch. souboru 110, Stavba kostela na Žižkově, inv. č. 2928, kart. 486.
- NA. Památkový úřad Vídeň, 1850–1918, č. arch. souboru 236. Kostel Panny Marie před Týnem, 1858–1913, inv. č. 1340, kart. 70a.
- NA. památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. pomůcky 1717, č. arch. souboru 236, inv. č. 1401, Praha 2: kostel panny Marie na Karlově, 1898-1911, kart. 75.
- NA. Památkový úřad Vídeň, 1852–1918, č. arch. souboru 236, inv. č. 1328, Praha 1: kostel sv. Jindřicha, 1903-13, kart. 70.
- Památník národního písemnictví, fond Hlávka Josef, Doklady vlastní, Soubor korespondence týkající se oprav pražských soch a kostelů a stavebních úprav Karlova mostu z let 1891-1908, 43 II.
- Pamětní list ze dne 17. 8. 1880 uložený do bány kostela sv. Gotharda v Českém Brodě. Převzato z:
- <http://www.farnostbrod.cz/fotogalerie.php#OtviraniPouzderZKostelniBaneKostelaSvGotharda/1>, vyhledáno 20. 2. 2015
- Plaňanské listy, březen 2012, č. 3, 3. Přístupné ze:
- http://www.planany.eu/e_download.php?file=data/editor/92cs_11.pdf&original=b%C5%99ezen2012.pdf, vyhledáno dne 15. 3. 2018
- SOA Praha. Velkostatek Kostelec nad Černými lesy. Inspekční kniha stavby kostela v Plaňanech 1909–11, inv. č. 752, 1.
- SOA Praha. Velkostatek Kostelec nad Černými lesy. Patronát 1889–1931, inv. č. 394.

- SOkA Kolín, AM Český Brod, Stavební deník kostela sv. Gotharda (1912), sign. IV. 390.
- SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1761-67), bez sign.
- SOkA Kolín, Pozůstalost J. Miškovského, nezprac., Radní manuál (1783-86), bez sign.

Seznam příloh

1. Praha Žižkov, kostel sv. Prokopa, 1899–1903, pohled od severozápadu. Foto: autorka
2. Praha Žižkov, kostel sv. Prokopa, 1899–1903, pohled od východu. Foto: autorka
3. František Mikš: Jubilejní chrám v Žižkově. Půdorys základů, přelom 19. a 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
4. František Mikš: Jubilejní chrám v Žižkově. Půdorys základů, přelom 19. a 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
5. František Mikš: Jubilejní chrám v Žižkově. Půdorys základů, přelom 19. a 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
6. František Mikš: Žižkov. Schodiště k bočnímu portálu I., přelom 19. a 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
7. František Mikš: Žižkov. Schodiště k bočnímu portálu II., přelom 19. a 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
8. František Mikš: Žižkov. Schodiště k hlavnímu portálu, 1903. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
9. František Mikš: Žižkov. Žebra v kaplích u věže. Konzola, poč. 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
10. František Mikš: Žižkov. Konzola a žebro sakristie, poč. 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
11. František Mikš: Žižkov. Kapitál přípor: kříž. loď, presbytář, poč. 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
12. František Mikš: Žižkov. Soklík lizén, poč. 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
13. František Mikš: Žižkov. Kout v římse sakristie a předních kaplí,

- poč. 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
14. František Mikš: Žižkov. Římsa na schodišti sakristie, poč. 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
 15. František Mikš: Langenau, poč. 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Prokopa na Žižkově v Praze, bez sign.
 16. Okrouhlá, vzorkovna továrny Carla Meltzera na výrobu chrámových oken a vitráží, 1893, pohled od jihu. Reprodukce z: TOMÁNEK 1999, 69
 17. Praha Vyšehrad, bazilika sv. Petra a Pavla, 1899–1903, pohled od západu.
Foto: autorka
 18. František Mikš: Věže chrámu vyšehradského, poč. 20. století. Reprodukce z: Zlatá Praha 1902–03, roč. XX. Praha 1903, 203
 19. František Mikš: Hlavní portál chrámu vyšehradského, poč. 20. století. Reprodukce z: Zlatá Praha 1902–03, roč. XX. Praha 1903, 203
 20. František Mikš: Karlov. Půdorys přízemí, 1901. Archiv IPR, složka kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově v Praze, bez sign.
 21. František Mikš: Karlov. Půdorys patra, 1901. Archiv IPR, složka kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově v Praze, bez sign.
 22. František Mikš: Karlov, pohled od severu, 1901. Archiv IPR, složka kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově v Praze, bez sign.
 23. František Mikš: Karlov, pohled od východu a příčný vertikální řez v pohledu od východu, 1901. Archiv IPR, složka kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově v Praze, bez sign.
 24. František Mikš: Karlov. Podélný vertikální řez objektem, pohled od severu, 1901. Archiv IPR, složka kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově v Praze, bez sign.
 25. František Mikš: Návrh na obnovu kostela P. Marie na Karlově. Varianta 1., pohled od severu, 1902. Reprodukce z: AO 1902, roč. I. Praha 1902, tab. 31, nepag.
 26. František Mikš: Návrh na obnovu kostela P. Marie na Karlově. Varianta 2., pohled od severu, 1902. Reprodukce z: AO 1902, roč. I. Praha 1902, tab. 31, nepag.

27. František Mikš: Návrh na obnovu kostela P. Marie na Karlově. Varianta 3., pohled od severu, 1902. Reprodukce z: AO 1902, roč. I. Praha 1902, 33
28. František Mikš: Karlov, pohled od východu, 1902. Archiv IPR, složka kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově v Praze, bez sign.
29. František Mikš: Projekt farního kostela. Půdorys I., 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
30. František Mikš: Projekt farního kostela. Půdorys II., 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
31. František Mikš: Projekt farního kostela. Vazba, 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
32. František Mikš: Projekt farního kostela. Přední pohled, 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
33. František Mikš: Projekt farního kostela. Stranní pohled, 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
34. František Mikš: Projekt farního kostela. Řez věžemi, 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
35. František Mikš: Projekt farního kostela. Příčný řez, 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
36. František Mikš: Projekt farního kostela. Podélný řez, 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
37. František Mikš: Návrh kostela pro Holešovice a Bubny, 1898. Reprodukce z: Světozor 1899, roč. XXXIII. Praha 1899, 416
38. František Mikš: Chrám pro Prahu VII. Půdorys základů I., 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
39. František Mikš: Chrám pro Prahu VII. Půdorys, 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
40. František Mikš: Chrám pro Prahu VII. Konstrukce krovu I., 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
41. František Mikš: Chrám pro Prahu VII. Konstrukce krovu II., 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
42. František Mikš: Chrám pro Prahu VII. Hlavní průčelí, pohled od západu,

1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
43. František Mikš: Chrám pro Prahu VII. Boční průčelí, pohled od jihu, 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
44. František Mikš: Chrám pro Prahu VII. Příčný vertikální řez I., 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
45. František Mikš: Chrám pro Prahu VII. Příčný vertikální řez II., 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
46. František Mikš: Chrám pro Prahu VII. Příčný vertikální řez III., 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
47. František Mikš: Chrám pro Prahu VII. Podélný vertikální řez I., 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
48. František Mikš: Chrám pro Prahu VII. Podélný vertikální řez II., 1898. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
49. František Mikš: Jubilejní chrám v Praze Bubnech. Půdorys, 1. desetiletí 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
50. František Mikš: Jubilejní chrám v Praze Bubnech. Přední pohled, pohled od západu, 1. desetiletí 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
51. František Mikš: Jubilejní chrám v Praze Bubnech. Boční pohled, pohled od jihu, 1. desetiletí 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
52. František Mikš: Kostel pro Prahu VII. Střecha hl. lodě, 1908. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
53. František Mikš: Kostel pro Prahu VII. Střecha presbytáře a sanktus, 1. desetiletí 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
54. František Mikš: Kostel v Praze VII. Jehlance věží v průčelí, 1. desetiletí 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
55. František Mikš: Kostel sv. Antonína na Praze 7. Detail – hlavní vchod,

1. desetiletí 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
56. František Mikš: Kostel sv. Antonína na Praze 7. Detail – sakristie s předsíní, 1. desetiletí 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
57. František Mikš: Praha VII. Sakristie, 1. desetiletí 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
58. František Mikš: Praha VII. Dvěře ku sakristii a kapli křtící, 1. desetiletí 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Antonína Paduánského v Praze, bez sign.
59. Praha 7, kostel sv. Antonína Paduánského, 1908–1914, pohled od západu. Foto: autorka
60. Praha 7, kostel sv. Antonína Paduánského, 1908–1914, pohled od jihu. Foto: autorka
61. Praha 7, kostel sv. Antonína Paduánského, 1908–1914, pohled od východu. Foto: autorka
62. Praha 7, kostel sv. Antonína Paduánského, 1908–1914, interiér, pohled od západu. Foto: autorka
63. Eduard Sochor: Rekonstrukce hlavního farního kostela sv. Jindřicha v Praze. Facada – řez, 1902. Archiv IPR, složka kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze, bez sign.
64. Eduard Sochor: Rekonstrukce hlavního farního kostela sv. Jindřicha v Praze. Facada, 1902. Archiv IPR, složka kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze, bez sign.
65. František Mikš: Kostel sv. Jindřicha v Praze. Půdorys I., 1903. Archiv IPR, složka kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze, bez sign.
66. František Mikš: Kostel sv. Jindřicha v Praze. Půdorys II., 1903. Archiv IPR, složka kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze, bez sign.
67. František Mikš: Kostel sv. Jindřicha v Praze, pohled od západu, 1903. Archiv IPR, složka kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze, bez sign.
68. František Mikš: Kostel sv. Jindřicha v Praze, pohled od severu, 1903. Archiv IPR, složka kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze, bez sign.

69. František Mikš: Sv. Jindřich. Rekonstrukce portálku u sakristie, pohled od severu, 1. desetiletí 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze, bez sign.
70. František Mikš: Restaurační návrh kostela sv. Jindřicha v Praze, půdorys a pohled od západu a od severu, 1. desetiletí 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze, bez sign.
71. Ateliér H. Eckert: Pohled na zmenšený model kostela sv. Jindřicha na Novém Městě. Varianta I., pohled od severozápadu, 1914. AHMP. Sběrka fotografií, Pohled na zmenšený model kostela sv. Jindřicha na Novém Městě, sg. VI 30/16 a, b, c
72. Ateliér H. Eckert: Pohled na zmenšený model kostela sv. Jindřicha na Novém Městě. Varianta I., pohled od severu, 1914 AHMP. Sběrka fotografií, Pohled na zmenšený model kostela sv. Jindřicha na Novém Městě, sg. VI 30/16 a, b, c
73. Ateliér H. Eckert: Pohled na zmenšený model kostela sv. Jindřicha na Novém Městě. Varianta II., pohled od severozápadu, 1914. AHMP. Sběrka fotografií, Pohled na model kostela sv. Jindřicha na Novém Městě, sg. VI 52/11 a, b
74. Praha 1, Kostel sv. Jindřicha a Kunhuty, pohled od severu. Foto: autorka
75. František Mikš: Sv. Jindřich. Schodiště u sakristie, pohled od severu, 1. desetiletí 20. století. Archiv IPR, složka kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze, bez sign.
76. František Mikš: Sv. Jindřich. Báně, 2. 6. 1909. Archiv IPR, složka kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze, bez sign.
77. František Mikš: Kostel sv. Jindřicha v Praze. Půdorys vazby, 1909. Archiv IPR, složka kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze, bez sign.
78. František Mikš: Úprava sadů u kostela sv. Jindřicha II., 13. 5. 1909. Archiv IPR, složka kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze, bez sign.
79. František Mikš: Konkurenční návrh na stavbu král. čes. zem. ústavu pro choromyslné v Bohnicích. Kostel, 1905. Archiv IPR, složka Ústav pro choromyslné v Bohnicích, bez sign.
80. František Mikš: Návrh na znovuzřízení děkanského kostela v Českém Bro-

- dě. Půdorys, 1906. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/2
81. František Mikš: Návrh na znovuzřízení děkanského kostela v Českém Brodě. Vazba krovu, 1906. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/3
82. František Mikš: Návrh na znovuzřízení děkanského kostela v Českém Brodě. Vstupní průčelí, pohled od západu, 1906. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/6
83. František Mikš: Návrh na znovuzřízení děkanského kostela v Českém Brodě. Boční průčelí, pohled od jihu, 1906. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/5
84. František Mikš: Návrh na znovuzřízení děkanského kostela v Českém Brodě. Příčný vertikální řez, pohled od západu, 1906. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/4
85. František Mikš: Návrh na znovuzřízení děkanského kostela v Českém Brodě. Podélný vertikální řez, pohled od severu, 1906. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/1.
86. František Mikš: Návrh na opravu děkanského kostela v Českém Brodě. Půdorys přízemí, do 1912. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/9
87. František Mikš: Návrh na opravu děkanského kostela v Českém Brodě. Půdorys empor, do 1912. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/8
88. František Mikš: Návrh na opravu děkanského kostela v Českém Brodě. Přední facada, do 1912. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28269/1
89. František Mikš: Návrh na opravu děkanského kostela v Českém Brodě. Postranní facada, do 1912. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/7
90. František Mikš: Návrh na opravu děkanského kostela v Českém Brodě. Podélný řez, do 1912. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/11
91. František Mikš: Návrh na opravu děkanského kostela v Českém Brodě.

- Vazba, řez presbytáří a příčný řez, do 1912. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28350/10
92. František Mikš: Český Brod. Nové sady u kostela, do 1912. Podlipanské muzeum v Českém Brodě, sign. CB 28269/1
93. Český Brod, kostel sv. Gotharda, pohled od severu. Foto: autorka
94. František Mikš: Nový farní kostel v Plaňanech. Půdorys, do 1908. Reprodukce z: STOJANOVÁ 2008, 9
95. František Mikš: Nový farní kostel v Plaňanech. Přední pohled, pohled od západu, do 1908. Reprodukce z: STOJANOVÁ 2008, 8
96. František Mikš: Nový farní kostel v Plaňanech. Stranní pohled, pohled od severu, do 1908. Reprodukce z: STOJANOVÁ 2008, 8
97. František Mikš: Nový farní kostel v Plaňanech. Příčný řez, pohled od západu, do 1908. Reprodukce z: STOJANOVÁ 2008, 9
98. František Mikš: Nový farní kostel v Plaňanech. Podélný řez, pohled od jihu, do 1908. Reprodukce z: STOJANOVÁ 2008, 9
99. Plaňany. Kostel sv. Jana Křtitele, 1909–1913, pohled od jihu. Foto: autorka
100. Plaňany. Kostel sv. Jana Křtitele, 1909–1913, pohled od severozápadu. Foto: autorka
101. Plaňany. Kostel sv. Jana Křtitele, 1909–1913, pohled od severu. Foto: autorka
102. František Mikš: Severní portál chrámu Týnského. Starý stav, 1906. NTM, Neurčen. Severní portál Týnského chrámu v Praze (1906), č. j. 3930
103. František Mikš: Severní portál chrámu Týnského. Hlavní pohled, 1906. NTM, Neurčen. Severní portál Týnského chrámu v Praze (1906), č. j. 3930
104. František Mikš: Severní portál chrámu Týnského. Půdorysy, 1906. NTM, Neurčen. Severní portál Týnského chrámu v Praze (1906), č. j. 3930
105. František Mikš: Severní portál chrámu Týnského. Řez, 1906. NTM, Neurčen. Severní portál Týnského chrámu v Praze (1906), č. j. 3930
106. František Mikš: Severní portál chrámu Týnského. Hlavní pohled. Pomůcka ku rozpočtu, 1906. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
107. František Mikš: Severní portál chrámu Týnského. Řez. Pomůcka ku roz-

- počtu, 1906. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
108. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Západní průčelí. Strana západní, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
109. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Západní strana, přední pohled, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
110. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Západní průčelí. Strana východní, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
111. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Západní strana. Přední pohled, detail, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
112. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Strana východní. Zadní pohled, detail, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
113. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Štít. Pohled od západu, detail, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
114. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Fiály na předních pilířích, detail, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
115. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Strana jižní, věž, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
116. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Jižní strana pravé věže, detail, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
117. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Strana severní, věž, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.

118. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Strana severní. Týnská ul., věž, detail, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
119. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Východní strana pravé věže, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
120. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Vnitřní strany obou věží, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
121. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Strana severní k Týnské uličce, věž, detail, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
122. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze, jižní věž, strana jižní, detail, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
123. František Mikš: Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Vnitřní strany opěrných pilířů na západní straně, 1909–1911. Archiv IPR, složka kostel Panny Marie před Týnem v Praze, bez sign.
124. František Mikš: Soutěžný návrh na přestavbu radnice král. hlav. města Prahy. Přízemí, I. patro, II. patro, III. patro, počátek 20. století. Reprodukce z: AO 1906, roč. V. Praha 1906, 2
125. František Mikš: Soutěžný návrh na přestavbu radnice král. hlav. města Prahy. Průčelí na Linhartské a Malé náměstí, počátek 20. století. Reprodukce z: AO 1906, roč. V. Praha 1906, tab. 3., nepag.
126. František Mikš: Soutěžný návrh na přestavbu radnice král. hlav. města Prahy. Řez A – B, počátek 20. století. Reprodukce z: AO 1906, roč. V. Praha 1906, tab. 3., nepag.
127. František Mikš: Konkurenční návrh na stavbu král. čes. zem. ústavu pro choromyslné v Bohnicích. Zábavní místnost, divadlo, počátek 20. století. Archiv IPR, složka Ústav pro choromyslné v Bohnicích, bez sign.